

**Hvorfor våkner ikke den hviterussiske rytteren?
Forklaringer på den hviterussiske opposisjonens
marginalisering.**



Aleksandra Wacko

Masteroppgave i europeiske og amerikanske studier, Russlandstudier

Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk

Universitetet i Oslo, november 2008

Førord

Våren 2007 hadde jeg et lengre opphold ved den norske ambassaden i Ukraina. Der ble min interesse for demokratiseringsprosesser og sosiale bevegelser styrket, ettersom Oransjerevolusjonen der i 2004 var nettopp et resultat av en vellykket bevegelse. Under mitt opphold i Kiev ble jeg kjent med en rekke hviterussiske opposisjonelle. Noen av disse besøkte jeg i Hviterussland, i hovedsak Minsk. Jeg ble overrasket over deres engasjement og pågangsmot for hviterussisk regimeendring. Samtidig undret jeg meg over hvorfor dette engasjementet ikke hadde ført landet nærmere målet om regimeendring, og hvorfor en ikke ser de samme tegn til endring i landet sammenlignet med det en ser i Ukraina. Kontrasten mellom de to landene er slående. Derfor ønsket jeg å se nærmere på grunnene til at den hviterussiske bevegelsen ikke klarer å gjennomføre sosiale og politiske endringer, og i den sammenheng se om det er noe særegent ved deres situasjon sammenlignet med andre postsovjetiske land.

Språklig, på grunn av landets historie, preges Hviterussland av hviterussisk- og russisk språk. Dette gir utslag i ulike skrivemåter, eksempelvis stedsnavn av typen: Miensk/Minsk og Hrodna/Grodno, hvor førstnevnte er hviterussisk, mens sistnevnte er russisk. Opposisjonelle bruker oftest den hviterussiske varianten, mens regimet bruker den russiske. Når det gjelder transkribering vil jeg i hovedsak benytte meg av den russiske varianten. Dette er hensiktsmessig av flere grunner; navnebruken blir mer ryddig og konsekvent, noe som er med på å styrke etterprøvbarehet, og gjør det lettere å søke opp en nevnt person elektronisk. I tillegg har jeg i hovedsak benyttet meg av russiskspråklige kilder, og derfor er den russiske stavemåten mest familiær for meg. For øvrig benytter engelskspråklige kilder seg primært av den russiske stavemåten, og det resulterer i at den russiske varianten er mest gjenkjennelig.

Når det gjelder oversettelser fra russisk, benytter jeg meg av norsk transkribering uten diakritiske tegn, unntatt der det er hensiktsmessig for etterprøvbarehetens skyld å ha måten som forekommer internasjonalt, slik som i forbindelse med mitt intervjuobjekt Vitali Silitski.

Forord	i	
Medlemmer av opposisjonen og andre forkortelser	iv	
Innledning	1	
Kapittel 1: Teori og metode	4	
A. Teori	4	
Begrepet opposisjon		4
Jakten på en teoretisk forståelse		6
Sosiale bevegelser og deres mangfold		7
Den hviterussiske bevegelsen		9
Er fremtiden en fastlagt sti?		12
Stiavhengighet, mitt andre rammeverk		14
B. Metode	16	
Kvalitative intervjuer som metode		16
Dokumentanalyse		19
Oppsummering		21
Kapittel 2. Opposisjonens utvikling	22	
Folkefronten		22
Jeansrevolusjonen - et tappert forsøk?		24
Hva kan vellykkede fargerevolusjoner fortelle oss?		26
Opposisjonen etter begivenhetene mars 2006?		29
Kapittel 3: Historisk bakgrunn og dagens regime	32	
Landets sårbarhet: geografisk plassering		33
Kortvarig selvstendighet		35
Korenizatsija-politikkens manglende effekt		36
Hviterusslands første skritt som egen stat		39
Presidentens maktkonsolidering		40
Karakteristikk av dagens regime		42
Landets språkpolitikk		44
Historien: påvirkningsfaktor		46
Kapittel 4: De interne faktorene – den hviterussiske bevegelsen	49	
Den nasjonaldemokratiske versjonen		50
Oppgaver og mål		54
Karakteristikk av intelligentsiaen		55
Interne konflikter		57
Mobiliseringsstrukturer		59
Harmoniserer opinionens preferanser med bevegelsens?		62
Andre medvirkende grunner til marginalisering		66
En hittil mislykket sosial bevegelse		67
Kapittel 5: Begrensning på bevegelsens handlingsrom: eksterne faktorer	69	
Statens kulturhistoriske og politiske versjon		69
Statens reaksjon mot utfordring		71
I. Undertrykkelse		72

II. Forebyggende tiltak	74
III. En virtuelt styrt virkelighet	76
Russland – regimets støttespiller	80
Vesten – sponsor for opposisjonen	82
En vellykket strategi	83
Oppsummering og konklusjon	87
De strukturelle innvirkningene	87
To hovedaktører	90
Eksisterer en utslagsgivende årsak?	91
Fremtidsutsikter	94
Litteraturliste	97
Liste over intervjuobjekter	107

Medlemmer av opposisjonen og andre forkortelser

De politiske partiene:

Belaruskaja Partija "Nadzieja". Leder: Alena Yaskova. Uregistert. Likvidert av Høyesterett oktober 11.2007.

KhD: *Belaruskaja Khristiansko-demokratitsjeskaja Partija* (det hviterussiske kristeligdemokratiske partiet). Leder: Pavel Servierinets og Aleksej Sjein. Uregistert.

BNF: *Belaruskij Narodny Front* (Den hviterussiske Folkefronten), 6500 registrerte medlemmer, har en sterk ungdomsorganisasjon: *Maladz BNF*. Leder: Ljavon Borsjevskij. Registrert.

BPT: *Belaruskaja Partija Tryda* (Det hviterussiske Arbeiderparti), Aleksandr Bykhvostov. Uregistert.

BPZ: *Belarusskaja Partija Zeljonykh* (Det hviterussiske Partiet "de grønne"). Leder: Oleg Novikov. Registrert.

BSDP: *Belarusskaja sotsial-demokratitsjeskaja partija, Hramada* (BSDP, det hviterussiske sosialdemokratiske parti). Leder: Anatolij Levkovitsj. Registrert.

BSDP-H: *Belarusskaja sotsial-demokratitsjeskaja partia "Narodnaja Hramada"* (Det hviterussiske sosialdemokratiske parti). Leder Mikhail Statkevitsj. Uregistrert.

OGP: *Obedinjonnaja grazhdanskaja partija* (Det Forente Sivile parti). Leder: Anatolij Lebedko. Registrert.

PFP: *Partija Svobody i Progressa* (Håp og Progress Partiet). Leder: Navasiad, Uladimir. Uregistert.

PKP: *Partija Kommunistov Belarusskaja* (Det hviterussiske kommunistparti). Leder: Sergej Kaljakin. Partiet ble forbudt i august 2007.

Andre viktige opposisjonelle medlemmer:

Den hviterussiske unionen for Entreprenører. Ledere: Viktor Gorbatsjev og Anatolij Shumtsjenko.

BSA: *Zadzinochanne Belaruskih Studentau.* Den hviterussiske studentforeningen. Leder Jauhen Ivanuk. Uregistrert.

BAJ: *Belarusskaja assotsiatija zhurnalistov* (den hviterussiske journalistforening). Leder: Zhanna Litvina.

Charter 97 and *Europeiskaja Belarus.* Ledere: Andrej Sannikov and Dimitrij Bondarenko

IISEPS: *Nezavisimyj Instiut Sotsialno-ekonomitsjeskikh i politsjeskikh issledovaniij* (Uavhengig Institutt for sosialøkonomiske og politiske studier). Leder: Oleg Manajev.

MF: *Malady Front*. Opprettet i 1996 som ungdomsfløyen til BNF, men ble i 1997 selvstendig. Har omtrent 600 medlemmer. Etter en lang periode som uregistrert organisasjon ble MF april 2008 registrert i Tsjekkia som en internasjonal ungdomsorganisasjon. Leder: Dimitrij Dashkevitsj.

Nasha Niva: Nyhetsavis

NHC: *Den hviterussiske Helsingforskomiteen*. Leder: Aleksandr Hulak.

Tretij Pyt: Leder Pavel Marozau. Ungdomsinternettside. Drives fra Vilnius.

Vjasna: Menneskerettighetsorganisasjon. Leder: Aleksandr Bialiatski. Uregistrert.

Andre forkortelser som forekommer i teksten:

BRSM: Belarusian Republican Youth Alliance (Белорусский республиканский союз молодежи), ungdomsorganisasjonen som støtter opp om regimet. Har offisielt 360 000 medlemmer.

BSSR: Belorusskaja Sovetskaja Sotsialistitsjeskaja Respublika (den hviterussiske sosialistiske republikken).

KGB: Komitet Gosydarstvennoj Bezopasnosti (sikkerhetsstyrkene).

Minstat: Ministerstva Statistiki Analiza Respubliki Belarus (Hviterussiske Statistikkomiteen).

NKVD: Narodnyj Komissariat Vnytrennikh Del (Folkekomissariatet for innenrikssaker)

OMON: Otrjad Militsii Osobovo Naznachenija (Politiets Spesialavdeling).

TsIK RB: Tsentralnaja Komissija Respubliki Belarus po vyboram i provedeniiu respublikanskich referendumov. (Den sentrale valgkommissjonen)

Innledning

Hviterussland er Europas geografiske sentrum, men det er likevel et glemt land, *terra incognita*, utvisket fra det mentale og politiske kartet. Europa er som museet over jødisk kultur i Berlin: Kjernen er tom. Vesteuropisk utenrikspolitikk er generelt forsiktig, men utover det at man ikke liker å ødelegge den gode stemningen ved å være krasse med myndighetene i landet, hersker det en stille forståelse om at når Nato utvides (...), må russerne i det minste få beholde sin innflytelse her.

Fra *Eurostories* av Aage Storm Borchgrevink

I 2006 ble presidentvalg gjennomført i Hviterussland. Vinneren ble den allerede sittende presidenten Aleksandr Lukasjenko med 82,6 % av stemmene. Kort tid etter at valgresultatene ble talt opp samlet den hviterussiske opposisjonen seg på Oktoberplassen i Minsk. Motivasjonen for mange av de fremmøtte var å starte en fargerevolusjon, noe som kunne tvinge frem et regimeskifte. Protester mot presidentvalgets resultater ble gitt uttrykk for, og en rekke ungdomsorganisasjoner, deriblant *Malady Front (MF)* og *Zubr*, opprettet teltleir på plassen denne valgkvelden. Antall demonstranter sank for hver dag som protestene fant sted. Demonstrantene ble møtt av likegyldige forbipasserende, og trafikken rundt plassen gikk som normalt. Etter tre dager, natt til 24.mars, ble teltleiren oppløst av Otrjad Militsii Osobovo Naznachenija (OMON, politiets spesialavdeling).¹ I løpet av disse dagene hadde omtrent 250 personer blitt arrestert. Dette skjedde oftest da de var på vei hjem fra demonstrasjonene.

Demonstrasjonene i mars 2006 fikk ingen konsekvens for landets politiske situasjon og viser således en mislykket og marginalisert opposisjon i landet. Deres mål om regimeendring er ikke realisert. Videre forteller hendelsen oss at regimet er i stand til å slå ned på opposisjonell motstand. President Lukasjenko fortsetter å styre landet på en omdiskutert måte, noe han har gjort siden 1994. Han har kontroll over statsapparatet, og har siden 1994 sittet som president. I 2004 fjernet han den konstitusjonelle klausulen som forbød en president å sitte lenger enn to perioder etter hverandre. Landets utvikling har fellestrekk med en del av de postsovjetiske kaukasiske og sentralasiatiske statene, som Turkmenistan, Aserbajdsjan og Usbekistan. Felles for dem er autokratiske trekk, med et sterkt presidentstyre som er ansvarlig

¹ Hvordan alt dette foregikk kommer godt frem i filmen, *Ploshcha* (plassen) av Khasjtsjevatskij(2007).

for menneskerettighetsbrudd. I Freedom House sin rangering over land i 2007 havner Hviterussland i den nest siste gruppen når det gjelder frihet.² De definerer landet som ikke fritt og rangerer landet i samme gruppe som Kina og Sauda-Arabia.

Hviterussland blir ofte betegnet som Europas siste diktatur. Hviterussland får lav oppmerksomhet både i vestlige medier og forskning. En generell tendens er at en har akseptert situasjonen uten å se så mye på årsakene, og hvordan en konkret kan endre situasjonen. Dette kan skyldes ulike faktorer, blant annet at landet ikke har like stor geopolitisk betydning som sine naboland Russland og Ukraina, og at landet er isolert. En annen sammenheng kan være at landet viser små eller ingen tegn til endring.

Til tross for de mulige ovennevnte forklaringene, mener jeg landets og dens til tider partikulære situasjon er interessant å studere. Landets politiske system, og regimets, spesielt president Lukasjenkos høye støtte i befolkningen, er to av aspektene som gjør landet interessant å undersøke. Et tredje aspekt er studieobjektet mitt, den hviterussiske opposisjonen. Hovedproblemstillingen i oppgaven er: hva er forklaringene på den hviterussiske opposisjonens marginalisering? Jeg ønsker å forstå deres manglende gjennomslagskraft, blant annet sett i forhold til den ukrainske opposisjonen. Problemstillingen vil i tillegg berøre følgende spørsmål: Hva er opposisjonens rolle i det hviterussiske samfunnet? Er de kun et resultat av regimets undertrykkelse? Hva er deres program og ambisjoner? Hvor stor støtte har de blant befolkningen? Svarene på disse spørsmålene vil gi en forståelse av opposisjonens posisjon, samtidig som det vil gi et mer helhetlig bilde av dagens Hviterussland, og hvilke muligheter opposisjonen, og Hviterussland som sådan, har til endring.

Hovedfokuset vil være på opposisjonen fra perioden 2006 og frem til i dag. Året 2006 representerer et høydepunkt i opposisjonens moderne historie når det blant annet gjelder samling og mobilisering. Imidlertid er det viktig å understreke at det jeg omtaler som dagens opposisjon har sin opprinnelse fra slutten av 1980-tallet og Sovjetunionens fall, ettersom mange av dagens opposisjonelle partier og organisasjoner ble etablert da.

For å styrke forklaringen på opposisjonens marginalisering vil jeg kontekstualisere gruppen som en sosial bevegelse. Ved å belyse opposisjonen ut i fra de komponentene en sosial vellykket bevegelse inneholder, får en for det første større forståelse om samspillet mellom opposisjonen og regimets reaksjoner. Og for det andre ser en tydeligere deres mobilisering av større samfunnssegmenter. En tredje fordel ved en slik tilnærming er

² "Combined Average Ratings- Independent Countries".

bevissthet om at bevegelsen og regimet er representanter for ulike versjoner. De har med andre ord ulike meninger om hva som skal være de samlende samfunnselementene. Med dette mener jeg at disse to aktørene står for ulike syn når det gjelder hvilken samfunnsmodell landet skal ha. I den sammenheng har de ulike verdier, historiske narrativer og mål. Samlet er ønsket at versjonene skal samle og mobilisere befolkningen rundt sin respektive modell. Under diskusjonen av den marginaliserte gruppen vil jeg i tillegg benytte meg av både strukturell- og (prosess-)aktørdrevet tilnærming for å få innsikt i sammenhengen mellom grunner til opposisjonens situasjon. Stiavhengighet, en tilnærming for å forstå utvikling som jeg kommer til å bruke her, vil inkludere både struktur og aktør. Hvordan jeg skal gå frem vil jeg ta for meg i teori og metodekapittelet. Bruken av disse to rammeverktøyene vil bidra til å øke forståelsen for opposisjonens levekår i autokratiske land. Samtidig blir bruken av sosiale bevegelser utvidet fra å bli anvendt hovedsaklig i vestlig kontekst, til postsovjetisk. En slik endring gjelder også bruken av stiavhengighet til å forklare samspillet mellom aktør og struktur i en mindre deterministisk betydning enn tidligere i postsovjetisk sammenheng.

I oppgaven vil jeg diskutere både direkte og bakenforliggende forklaringer på opposisjonens fraværende gjennomslagskraft. Disse vil jeg for klarhetens skyld dele inn i eksterne og interne faktorer. Når det gjelder sistnevnte, vil fokuset være på bevegelsen selv, mens når det gjelder de eksterne vil jeg blant annet ta for meg regimet og den kulturhistoriske bakgrunnen. Videre er oppgaven todelt. Første del tar for seg den teoretiske og metodiske rammen, samt belyser opposisjonens marginalisering. Del to retter fokuset på de interne og eksterne forklaringene på gruppens tilstand. Der vil jeg ta for meg bevegelsen, blant annet deres kjennetegn, mål og mobiliseringsevner. Her vil jeg se på hvor vellykket den hviterussiske bevegelsen er, og diskutere hvorvidt dette er en kilde til fravær av fremgang. I den sammenheng vil jeg belyse opinionens preferanser, og se på sammenhengen med bevegelsens marginalisering. Andre aktører jeg vil drøfte er regimet, Vesten og Russland, og hvordan de virker inn på gruppens handlingsrom. Avslutningsvis ønsker jeg å samle trådene og oppsummere forklaringene til opposisjonens marginalisering i det hviterussiske samfunnet. Samtidig vil jeg se om nye forhold har blitt avdekket, og hvorvidt det jeg har belyst kan si noe om fremtidig utvikling.

Underveis vil jeg benytte meg både av sekundær- og primærkilder for å styrke min argumentasjon. I tillegg kommer jeg til å basere meg på dybdeintervjuer, gjennomført i Kiev, Minsk og Warszawa november 2007. Disse utgjør oppgavens empiriske grunnlag.

Kapittel 1: Teori og metode

A. Teori

Begrepet opposisjon

Innledningsvis nevnte jeg at jeg ønsker å belyse opposisjonen som en sosial bevegelse, samt ta i bruk stivhengighet i diskusjon om gruppens marginalisering. Før jeg gjør det ønsker jeg å klargjøre hva jeg legger i begrepet den hviterussiske opposisjonen. I et politisk system har opposisjonen et politisk innhold som ofte er institusjonalisert. Dens rolle er å være en motvekt til den sittende makten. Videre skal den konkurrere om innflytelse og fremstå som et alternativ til den sittende makten. Dette er gruppens sentrale kjennetegn i det en i dag omtaler for vestlige demokratier. Et kriterium for suksess er høy aktivitet både av sivil og politisk art.³ Tendensen er at en opposisjon opererer i det politiske rom. Samtidig er det vanlig å skille mellom politisk, kulturell og sivil opposisjon. Relatert til den hviterussiske opposisjonen bruker en del nettopp et slikt skille. For forskere eksempelvis fra *Belarusian Institute for Strategic Studies* (Biss) og *Pontis Foundation* er opposisjonen kun den politiske fløyen, i hovedsak de politiske partiene.⁴ Mens de mer sivile organisasjonene her under ungdoms- og menneskerettighetsorganisasjoner inkluderes ikke i deres begrep. For dem er dette en uorganisert masse, og en type ny opposisjon.

Selv velger jeg en annen avgrensing på den hviterussiske opposisjonen. Ut i fra min forståelse er opposisjonen en fellesbetegnelse for politisk, kulturell og sivil protest. En slik fellesbetegnelse inkluderer alle segmenter av samfunnet som er engasjert i protest. Samtidig vil en slik forståelse føre til at opposisjonen kan diskuteres i lys av en sosial bevegelse, ettersom bevegelser ikke bare kan bestå av en type organisering eller institusjon. Selv om de ofte har sitt utspring fra institusjoner, ser en bevegelser som uformelle nettverk av aktører, bestående av organisasjoner, grupper, individuelle⁵ og i mitt tilfelle også politisk partier.

Flere forhold styrker denne brede definisjonen. For det første har en politiseringen av ulike opposisjonelle grupperinger funnet sted. Sannsynligvis skyldes dette at en rekke organisasjoner og personer har valgt å engasjere seg mer politisk i håp om at dette vil styrke presset for en systemendring. Fremste eksempel på dette er Aleksandr Milinkevitsj. Han gikk fra å være en NGO-leder til å bli den forente opposisjonens presidentkandidat i 2006. Nært

³ Intervju med Vitali Silitski, direktør for *Belarusian Institute for Strategic Studies*, Minsk 18.11.2007.

⁴ Dette kommer blant annet frem i disse artiklene: "Current Trends in Belarus Politics" og "Freedom Day: Opposition and the Government in the Old Format".

⁵ Diani 2000.

relatert til dette er Hviterusslands mangel på tradisjon for sterke partier og valg, noe som regnes for å være demokratiets kjerneinstitusjoner. Denne mangelen fører til at det å være en ikke-statlig organisasjon versus et politisk parti ikke utgjør en like stor forskjell som vi er vant til i vestlig kontekst. Resultatet blir at grensene mellom det å være en sivil aktivist og en politisk aktør, viskes ut. Aktivisten Ales Lahviniec peker også på dette når han sier at: ”politiske partier ligner på NGO-er her”⁶. Med det mener han at de forstås som interesseorganisasjoner. Jeg kan si meg enig i en slik karakteristikk med tanke på at de kjemper for at deres kulturpolitiske versjon skal få gjennomslag. Et annet aspekt er at det i realiteten ikke eksisterer andre partier enn de opposisjonelle. Selv om prostatlige partier finnes på papiret blir de så og si aldri nevnt, unntaket er da valgkommisjoner formes. Et tredje forhold som ytterligere styrker den brede definisjonen er at jeg under mitt opphold i Minsk opplevde at de fleste opposisjonelle kjenner til hverandre og hverandres arbeid. Jeg ble fortalt at Minsk er som en stor landsby, der det er umulig ikke å kjenne til de som er like hverandre.

Et sentralt ledd i konstruksjonen av min begrepsforståelse var intervjuene jeg foretok av opposisjonsmedlemmer under min studietur, som jeg skal komme mer tilbake til i metodekapittelet. Hver opposisjonell ble spurt om de så på seg selv som medlem av opposisjonen, og hvilken betydning de la i begrepet. Deres uttalelser styrker min begrunnelse for å operere med en bred definisjon. Til og med den yngre generasjonen, eksempelvis medlemmer av en ungdomsorganisasjon, betraktet sitt arbeid som opposisjonelt og politisk. En slik definering av aktivisme har sannsynligvis sammenheng med at staten definerer ikke-statlig aktivitet for å være en fiendtlig og illegitim handling. Videre betrakter de alt selvstendig arbeid som opposisjonelt. Det å være aktivist får dermed en politisk betydning. Av den grunn mener jeg det er legitimt å si at alle de tre grenene opposisjonen består av, har politisk betydning i Hviterussland. I forlengelsen av dette blir det derfor riktig å inkludere det sivile samfunnet i opposisjonsbegrepet her siden det som er igjen av det sivile samfunnet blir forbundet og assosiert med anti-regime arbeid. Når det gjelder min forståelse av et sivilt samfunn, velger jeg å slutte meg til Centre for Civil Society of the London School of Economics (LSE) sin definisjon:

“Civil society refers to the arena of uncoerced collective action around shared interests, purposes and values. In theory, its institutional forms are distinct from those of the state, family and market, though in practice, the boundaries between state, civil society, family and market are often complex, blurred and negotiated. Civil society commonly embraces a diversity of spaces, actors and institutional forms, varying in their degree of formality, autonomy and power. Civil societies are often

⁶ Intervju med Ales Lahviniec, Milinkevitsj sin assistent i organisasjonen *Za Svobodu*, Minsk 19.11.2007.

populated by organisations such as registered charities, development non-governmental organisations, community groups, women's organisations, faith-based organisations, professional associations, trades unions, self-help groups, social movements, business associations, coalitions and advocacy groups.”⁷

I vestlige demokratiske land utgjør sivilsamfunnet, sammen med politiske partier, fundamentet i den demokratiske strukturen. Men i Hviterussland kan ikke opposisjonen fungere i sin klassiske betydning, blant annet på grunn av ovennevnte forståelse av aktivisme, og et handlingsrom styrt myndighetene.

I forbindelse med klargjøringen av min begrepsforståelse er det viktig å tilføye at jeg ser på gruppen som representanter for nasjonaldemokratiske verdier. Derfor kommer jeg til å omtale deres nevnte kulturpolitiske versjon for å være nasjonaldemokratisk. På grunn av mangfoldet av grupperinger i opposisjonen har ikke nødvendigvis alle nasjonaldemokratiske verdier i klassisk vestlig kontekst hvor de ofte har en politisk betydning. Imidlertid har disse verdiene her en mer kulturell betydning, og kan relateres til deres vektlegging av hviterussisk historie, identitet og deres mål om demokrati, i motsetning til regimets verdier og mål.

Jakten på en teoretisk forståelse

I hvilket lys er det best å forstå den hviterussiske opposisjonen? Hvordan kan en på en best mulig måte forklare at opposisjonen er en marginalisert gruppe? Kan én eller flere vitenskapelige teorier eller begreper være til nytte i den forbindelse? En teori kan ikke dekke alt og er derfor underdeterminert i forhold til virkeligheten. Det er derfor viktig å definere gyldighetsområdet en teori har. Jeg mener at ved å ta i bruk en teoretisk ramme er det mulig å få en bedre forståelse av grunner til opposisjonens nåværende posisjon i det hviterussiske samfunnet. Min oppgave vil ikke ta noe standpunkt til teorien, men heller være praktisk anlagt, og ta i bruk det rammeverktøyet en teori eller et begrep gir.

Når det gjelder å forstå den hviterussiske opposisjonen har jeg innledningsvis omtalt den som marginalisert. En kan diskutere hvorvidt andre betegnelser kunne ha vært dekkende på opposisjonen, slik som en dissident gruppe, en samling av folk som motarbeider den etablerte oppfatning, politikk eller struktur. En annen forståelse av begrepet er at denne gruppen står utenfor det dominerende politiske systemet. Det er i likhet med en marginalisert gruppe, snakk om en avstand mellom dem og majoriteten av samfunnet. Altså det jeg argumenterer for i forbindelse med den hviterussiske opposisjonens tilfelle. For å understreke nettopp den omtalte eksisterende avstanden vil jeg imidlertid her anse en marginalisert gruppe

⁷ "Definition of civil society".

for å være en dekkende betegnelse for å forstå opposisjonens posisjon i det hviterussiske samfunnet.

For å styrke forståelsen av sammenhengen mellom deres avstand til majoriteten, og grunnene til dette, mener jeg et teoretisk rammeverk kommer til nytte. Derfor vil jeg belyse den hviterussiske opposisjonen som en sosial bevegelse. Gjennom det oppnår jeg mitt ønske om teoretiske komponenter som kan brukes på det jeg mener er en marginalisert gruppe, og i den forbindelse legge vekt på de komponentene en vellykket sosial bevegelse pleier å ha. En slik tilnærming gjør det mulig å diskutere senere hvorvidt den hviterussiske opposisjonen oppfyller sin rolle som en vellykket kollektiv bevegelse, og om det er en av forklaringene på deres fravær av gjennomslagskraft. Av den grunn vil jeg i dette kapittelet kontekstualisere opposisjonen som en sosial bevegelse. Samtidig vil jeg ta for meg mitt andre rammeverktøy, nemlig den tidligere nevnte struktur-og (prosess) aktørtilnærmingen⁸, stivhengighet.

Sosiale bevegelser og deres mangfold

Ettersom jeg skal belyse opposisjonen som en sosial bevegelse for å øke forståelsen av dens marginalisering, vil jeg gå nærmere inn på hva en sosial bevegelse er, for deretter å drøfte hvilken nytte rammeverket kan ha. Sosiale bevegelser er en form for sosial protest.⁹ Slike protester eksisterer i de fleste samfunn. De finner sted når mennesker samles for å forsvare sine kollektive interesser, eller for å promotere nye. Med andre ord er det snakk om en form for kollektiv handling. Revolusjon er et eksempel på en kollektiv handling. Hva skiller så sosiale bevegelser fra andre bevegelser? Det er mulig å snakke om en sosial bevegelse når: "actors engage in sustained challenges to power holders based on common purposes and social solidarities".¹⁰

I faglitteraturen omkring sosial bevegelser finnes det et mangfold av definisjoner og ulike oppfatninger. Og det er mange ulike aspekter, utfordringer og spørsmål knyttet til bevegelser. En av disse oppfatningene er funksjonalistiske. De mener at sosiale bevegelser er en type sosial oppførsel. En annen er konfliktteori, som anser sosiale bevegelser for å være en form for kollektive interessegrupper. En tredje er ressursmobiliseringsteori.

Den historiske utviklingen av sosiale bevegelser blir lagt vekt på i majoriteten av litteraturen som finnes på området. Fremveksten av kollektive bevegelser var forårsaket av en rekke strukturelle endringer, i første rekke av kapitalismen, industrialisering og fremveksten

⁸ Her i oppgaven bruker jeg aktør og prosess om hverandre siden betydningen er den samme relatert til stivhengighet.

⁹ Sosiale bevegelser brukes her ensbetydende med kollektive bevegelser.

¹⁰ Giugni 2001:311.

av nasjonalstater. Disse endringene førte til at en fikk nye kulturelle og sosiale skillelinjer i samfunnet, først og fremst basert på klasse. Det er nettopp slike skillelinjer mobilisering hviler på i et samfunn, i takt med at disse grensene endres. Som følge av de ovennevnte strukturelle endringene begynte en klassebetinget livsform å ta form. Tidligere protester var preget av lokale folk og lokale saker, derunder matopprør. Felles for de tidligere klagene var at de var voldelig, korte, spesifikke og innskrenkede. Mens de nye protestene var preget av et nytt repertoar¹¹, bestående av nye protestformer, eksempelvis demonstrasjoner, streiker og offentlige møter.

Fra 1900-tallet er det igjen mulig å snakke om en ny type sosiale bevegelser. Kildene til denne endringen finner vi delvis i bedre levevilkår og ekspansjon av velferdsstaten. Til forskjell fra den eldre typen, hvor protestene i hovedsak var av sosial art, er den nye typen rettet mot kulturelle rettigheter og forbedret livskvalitet. Med andre ord er det mulig å si at dette er en mer individualistisk protest. Temaene for kollektive handlinger er blant annet likestilling, miljø- og fredsbevegelser. Kjennetegnet ved disse er at de generelt er begrenset til små sirkler av vitenskapelige, sosiale og intellektuelle eliter.¹² Her er klassebegrepet byttet ut med mening og livsstil. Og de nye kulturelle og sosiale skillelinjer blir omtalt som materialisme og postmaterialisme. Dette minner om sosiologen Pierre Bourdieu og hans inndeling av det sosiale rom i forhold til kulturell, økonomisk og sosial kapital.

Et særpreg ved faglitteraturen rundt kollektive bevegelser er at den primært fokuserer på bevegelser i Vest-Europa og USA. Dette kan svekke deres gyldighet i forhold til andre samfunn ved at de overser elementer med relevans for andre steder. Nært relatert er at det eksisterer ulike nøkler for en vellykket bevegelse avhengig av kontekst. En faktor som fungerer et sted trenger ikke nødvendigvis ha samme effekt et annet sted. Den postsovjetske transisjonen er et bevis på dette. Den viste at en ikke uten videre kan overføre systemer fra et samfunn til et annet. Imidlertid ser jeg ikke dette som et hinder mot å anvende det teoretiske rammeverktøyet rundt bevegelser på opposisjonen. Den har relevans i postsovjetske kontekst. Perioden omkring Sovjetunionens fall illustrerer dette. Perioden kjennetegnes av en blomstring av nasjonale og sosiale bevegelser. Liberaliseringen i form av glasnost og perestrojka førte til nye muligheter for organisering og mobilisering av mennesker. Denne endringen var en katalysator for oppstarten av en rekke protester og startskuddet for en rekke bevegelser, slik som den demokratiske i flere land.¹³ Det var med andre ord endringer satt i

¹¹ Repertoar er måten personer handler sammen i jakten på felles interesser.

¹² Giugni 2001:316.

¹³ Tarrow 1998 og Giugni 2001.

gang av sentralmakten som stimulerte til kollektiv handling. Samtidig viser begivenhetene at protest ikke i seg selv utgjør en sosial bevegelse. Til det er det behov for flere elementer, noe jeg skal se på nedenfor.

Den hviterussiske bevegelsen

Innledningsvis nevnte jeg at mobilisering støtter seg på strukturelle og kulturelle skillelinjer i et samfunn. Likevel er det viktig å påpeke at dette kun et potensial for protestpolitikk. Andre faktorer må inn i bildet før vi kan snakke om sosiale bevegelser. En rekke utfordringer oppstår i forbindelse med bevegelser. Hvordan oppstår de, og hva påvirker deres suksess? Som svar til dette finnes det en rekke forslag. Professor Sidney Tarrow har oppsummert de ulike komponentene godt i boken *Power in Movement*:

Contentious politics is produced when political opportunities broaden, when they demonstrate the potential for alliances, and when they reveal the opponents' vulnerability. Contention crystallizes into a social movements when it taps embedded social networks and connective structures and produces collective action frames and supportive identities able to sustain contention with powerful opponents, by mounting familiar forms of contention, social networks, and cultural frames lower the costs of bringing people into collective action, induce confidence that they are not alone, and give broader meaning to their claims, Together, these factors trigger the dynamic process that have made social movements historically central to political and social change.¹⁴

Jeg slutter meg til hans forståelse av sosiale bevegelser og anvender mesteparten av dem på opposisjonen. Formålet her er å sette opposisjonen i en kontekstuell ramme, og etablere den som en sosial bevegelse. I de andre kapitlene vil jeg diskutere forklaringer på bevegelsens tilstand, og koble dem opp mot stivhengighet. Jeg velger å dele elementene en sosial bevegelse inneholder, inn i interne og eksterne faktorer, hvor førstnevnte tar for seg bevegelser innad, mens sistnevnte er eksterne aktører og institusjoner med innvirkning på bevegelser. Til sammen påvirker disse elementene folks forventninger til en kollektiv handling (som lykkes eller blir feilslått), og kan enten øke eller minske sosiale og politiske mobiliseringskostnader.¹⁵

Et ledd i å operasjonalisere opposisjonen til en bevegelse er å se på de politiske mulighetene. De oppstår som følge av endring i klager, makt og sårbarhet hos ulike aktører. Hva var så begynnelsen på den hviterussiske bevegelsen? Det var i likhet med andre tidligere

¹⁴ Tarrow 1998:23.

¹⁵ Giugni 2001:324.

sovjetrepublikker, glasnost og perestrojka. Systemendring ovenfra førte til at den kulturelle intelligentsiaen begynte å ta i bruk de nyetablerte mulighetene. Bevegelsen gikk under navnet Folkefronten og gjorde seg etter hvert bemerket på den politiske arenaen.

Et annet aspekt ved kollektive bevegelser er deres *handlingsramme* (collective action frame). Disse kollektive *handlingsrammene* rettferdiggjør, nyttiggjør og gir liv til kollektiv handling.¹⁶ Innholdet i en *handlingsramme* kan være så mangt. Blant annet innebærer den en definisjon av mål og strategier. Et annen viktig element er kollektiv identitet. Innholdet i en *handlingsramme* er også mobiliseringsredskaper. Den kollektive bevegelsen må konstruere appellerende sett av meninger. I den sammenheng spiller symbolisme og identitetsskapning en sentral rolle. En støter ofte på et paradoks mellom opprettelsen av nye symboler, som kan føre til ny identitet og endring, og det som allerede er kjent for folk. Tarrow kaller dette for et paradoks i symbolpolitikken til sosiale bevegelser.¹⁷ Hvordan vil mennesker forholde seg til noe nytt, når de er vant med en velkjent retorikk? Dette er noe jeg vil drøfte seinere i forhold til opposisjonens indre faktorer, eksempelvis deres versjon av et nasjonalt definert felleskap.

Eksterne faktorer er også viktige ved kollektive handlinger. En kan forstå dem som de omgivelsene med innvirkning på en bevegelse og dens mulige fremgang. Enhver protest innebærer to aktører, den som utfordrer (protesterer) og den som blir utfordret. I dette tilfellet er utfordreren den demokratiske bevegelsen, mens den hviterussiske staten blir utfordret. Det vi har å gjøre med er en konflikt om å få gjennomslag for sitt syn, ettersom begge partene ønsker på sin måte å produsere et nasjonalt definert felleskap, med til dels forskjellige verdisystem. I innledningen omtalte jeg dem som representanter for to ulike kulturpolitiske¹⁸ versjoner over de samlende samfunns-elementene blant annet en nasjonal identitet. I den sammenheng er det viktig å sidestille den kulturen opposisjonen representerer og den dominerende, siden vi i dette tilfellet snakker om en til dels overlappende identitet og kultur.

Det hviterussiske regimet har ulike reaksjonsmuligheter for hånden når det gjelder å påvirke utfordreren. De ligger et sted mellom to ytterligheter: represjon og fasilitering.¹⁹

¹⁶ Tarrow 1998:21.

¹⁷ Ibid: 106.

¹⁸ Det eksisterer mange ulike definisjoner på kultur. En som peker på kulturbegrepets mangfoldighet er Adam Kuper i Culture: *The Anthropologists' Account*. Der tar han for seg ulike definisjoner av kultur. Noen anser kultur for å være et symbolsk system, andre for å være en innblanding i den fysiske naturen, mens en tredje forståelse er som en av begrensingene på handling. På grunn av mangfoldet ønsker jeg ikke å operere med en konkret definisjon. Likevel er det på sin plass og si noe om hvilke mening jeg tillegger kultur her. I oppgaven vil det ha en hverdagslig betydning, å innebære for eksempel hvordan man innretter seg i livet på, og hvilke kategorier forholder man seg til.

¹⁹ Tilly 1978:100.

Førstnevnte innebærer en handling som øker utfordrerens kostnader for kollektiv handling, mens med fasilitering menes en handling som senker bevegelsens kostnader ved kollektiv handling. Represjon impliserer en rekke tiltak for å stoppe utfordrerene og deres krav, og resulterer i at det blir vanskeligere for en bevegelse å slå igjennom. Fasilitering er derimot det motsatte, og medfører hjelp for at en bevegelse skal lykkes. Eksempel på slike tiltak er legalisering av bevegelsen, eller rett og slett direkte hjelp i form av støtte.

Hvilken reaksjon en velger, har oftest sammenhengen med type regime og dens styrke. Korrelasjonen er at en sterk, sentralisert stat med effektive verktøy for hånden har større mulighet til å stå imot utfordrerens krav, mens en svakere og mer desentralisert stat er mer sårbar for slagkraftige kollektive bevegelser. Seinere kommer jeg til å se nærmere på regimets kjennetegn, og definere den som autokratisk. På bakgrunn av en slik karakteristik er det grunn til å hevde at de har valgt represjon som svar på utfordringen fra den hviterussiske opposisjonen. Karakteristikk og diskusjon av politikkenes konsekvenser skal jeg diskutere i siste kapittel.

Avslutningsvis vil jeg si noe om nytten av og kontekstualisere den demokratiske opposisjonen som en bevegelse og samtidig forklare hvordan jeg har tenkt å bruke de ovennevnte komponentene. En rekke fordeler eksisterer ved en slik tilnærming. En er at sosiale bevegelser er agenter for sosial endring.²⁰ Det er nettopp det opposisjonen ønsker å være ved at de representerer en sosial protest mot det nåværende systemet og har et ønske om at deres samfunnsversjon og regimeendring skal vinne frem. Videre gjør de teoretiske komponentene oss i stand til å forstå den hviterussiske bevegelsen bedre. En av dem er statens reaksjonsmuligheter, om den er av undertrykkende eller fasiliterende art. Dette gir oss innsikt i hva som påvirker bevegelsens handlingsrom. Det sentrale her er at det hviterussiske regimets represjoner kan ses innenfor rammen av sosiale bevegelser.

Ovenfor ble betydningen av *handlingsramme* understreket. Å belyse opposisjonens budskap og mål som deres handlingsramme muliggjør drøfting av flere grunner til deres manglende gjennomslagskraft. Samtidig vil jeg også se på deres mobiliseringsmekanismer, og i den sammenheng se på hvilken appell de og deres identitetsramme har. På bakgrunn av dette blir det mulig å finne ut om de har en svak eller sterk posisjon i samfunnet, og i den forbindelse se om dette er en ytterligere forklaring på at de kan regnes for å være en marginalisert gruppe. En annen fordel ved å bruke en kollektiv ramme på opposisjonen er at vi får en rekke kriterier for hva en vellykket bevegelse bør inneholde. I forlengelsen av dette

²⁰ Jenkins 1983:528.

kan vi stille spørsmålet ved om opposisjonen utfyller sin rolle sett ut fra de krav som stilles til en bevegelse. Disse aspektene vil jeg diskutere kapittelet om de interne faktorene.

Er fremtiden en fastlagt sti?

I begynnelsen nevnte jeg at en strukturdrevet og aktørdrevet tilnærming kan være til hjelp for å forstå opposisjonens marginalisering. Her vil jeg ta for meg disse to perspektivene, hva de innebærer, og avslutningsvis klargjøre hvilken tilnærming jeg velger å benytte meg av. I forlengelsen vil jeg drøfte hva den kan bidra med i forbindelse med den hviterussiske bevegelsens marginalisering. Tilnærmingene har sammenheng med spørsmålet: hva fremmer utvikling? Nært relatert er hva skaper endring eller fravær av endring? Det hersker ulike meninger om hva drivkraften bak utvikling er. I hovedsak går et grovt skille mellom de som mener at utvikling preges av strukturer eller aktører. Ofte blir dette referert til som ”agent og struktur problemet”. Førstnevnte kan gå under betegnelsen prosess, voluntarisme og funksjonalisme. Disse tilnærmingene kjennetegnes ved at aktøren er i sentrum, og er underdeterminert av sosiale strukturer. I den voluntaristiske tilnærmingen er mennesket drivkraften bak handlinger, hendelser og utfall, og ikke begrenset av sosial strukturer. Den sistnevnte leiren omtales derimot som institusjonalisme og historisk determinisme. Her begrenser tidligere valg dagens muligheter, individuelle aktørers preferanser.²¹ Videre anser den strukturer for å være skapende krefter som definerer aktørenes interesser og direkte bestemmer deres oppførsel.²² Med struktur menes summen av institusjoner, og båndene mellom dem som et hele.²³

Stiavhengighet (Path Dependency) er en strukturell og aktørdrevet tilnærming, og relateres til historiens innvirkning på forståelsen av et gitt tilfelle. Her er oppfatningen at fortiden har lagd *stier* (rammer) som virker inn på den videre utviklingen. Modellen har sitt opphav i den økonomiske sfæren, hvor den blir brukt til å forklare hvorfor en teknologisk løsning fortsatt kan dominere markedet selv om den sammenlignet med andre ikke er den mest effektive løsningen.²⁴ Et viktig begrep innenfor stiavhengighet er *sunk cost*. Begrepet benyttes i forhold til rasjonelle beslutninger og beskriver investeringer en har gjort og som ikke kan reverseres. Når en allerede har investert mye ressurser for å nå et mål kan dette føre

²¹ Krasner 1988:66.

²² Mahoney og Snyder 1999:6.

²³ Institusjoner forstår jeg her som påvirkningsfaktorene i et samfunn. Med en institusjon mener jeg en sosial relasjon, henholdsvis et sett av sosiale relasjoner, som gjentas over tid i henhold til skrevne eller uskrevne regler og avtaler (instituerte atferdsmønstre, talemåter, forventninger, sammenslutninger). Når normer har blitt institusjonalisert er de institusjoner ifølge denne definisjonen. Ved å ha en så inkluderende definisjon, får jeg kulturaspektet med, som jeg mener er plantet i institusjonene.

²⁴ Beyer og Wielgohs 2001:362.

til at en fortsetter i samme retning da en opplever dette som rimeligst og mest hensiktsmessig. Stiavhengighet fikk etter hvert en bredere anvendelse, først og fremst innenfor samfunnsvitenskapen. Jacob Heller beskriver metoden slik: “Path dependency offers to explain outcomes in terms of the “initial conditions” that become “locked-in” and that therefore establish a “path” from which it becomes difficult or impossible to deviate.”²⁵ En gjentakelse er et resultat av positive tilbakemeldingsmekanismer. Dette fører til en repetisjon, noe som igjen resulterer i opprettelsen av en *sti*.

Det eksisterer ulike forståelser av modellen. De ulike oppfatningene har sammenheng med ovennevnte måter å se utvikling på. Noen mener *stien* har en strukturell karakter, som innebærer at den bare er der. Dette kan bli tolket deterministisk og kan minne om et marxistisk historiesyn. Har en først havnet på en *sti*, er det få avledningsmanøvrer vekk fra den. Andre mener at en bør forstå stiavhengighet mer som en pågående prosess der stiens retning kan endres etter hvert. Dette impliserer store handlingsmuligheter for aktørene. Perspektivet kan føre til en tilbøyelighet for å velge den retning hvor motstanden er lavest. I tillegg til disse to forståelsene, innebærer stiavhengighet for noen at historien rett og slett har betydning. Dette inkluderer en oppfatning om at alt har en årsak. Andre derimot kan ha en noe smalere forståelse og peker på institusjonenes betydning og deres tilbøyning for repetere seg selv.

Ved å fokusere kun på struktur eller aktør som årsaker til endring, vil man ikke forstå alle årsakssammenhenger. Det er for eksempel vanskelig å se en aktørs handlinger løst fra de regjerende institusjonene. Av den grunn kan en kombinasjon av disse to, overvinne problemene som er forbundet med bruk av en av dem. Forsker Vitali Silitski bruker blant annet en slik kombinasjon for å forklare autokratiets tilstedeværelse i dagens Hviterussland.²⁶ Professorene James Mahoney og Richard Snyder er to andre som kombinerer struktur og aktør ved det de omtaler som *integrative approach*.²⁷ Ved en slik kombinasjon prøver de å løse ”agent og struktur problemet”. En slik *integrative approach* er deres forståelse av stiavhengighet. Deres syn innebærer at endringer, for eksempel regimeendringer som de forklarer, ikke kan forstås uten referanse til langtidseffekter av tidligere hendelser. Samtidig må disse tidligere strukturene balanseres mot aktører som spiller selvstendige roller med kausal virkning.²⁸ En måte å forstå dette vekselspillet på er gjennom en *punctuated model*,

²⁵ “Using “Path Dependency” as a Method in Historical Research”.

²⁶ Silitski 2003.

²⁷ Mahoney og Snyder 1999.

²⁸ Ibid:16.

hvor aktører og strukturer bytter på å ha størst innvirkning på en endring. Dette samspillet medfører at en sti skapes, og en reproduksjon av institusjonell arv forekommer.

Perspektivet kan også ha sine begrensninger. En bakside er at tilnærmingen ikke klarer å gi fullstendige forklaringer på hvorfor en *sti* opprettholdes, mens andre forsvinner. En annen ulempe kan være dens fokus på langtidseffekten av tidligere hendelser. Dette kan skape en sterk tendens til å foretrekke struktur fremover aktørt.²⁹ Et slikt tilfelle har preget bruk av stiafhengighet i mitt geografiske område, tidligere Sovjetunionen, og da primært Russland i postsovjetisk kontekst. Her har modellen i hovedsak blitt brukt for å beskrive overgangene etter Sovjetunionens fall, og forklare Russlands dårlige kår for demokrati og markedsøkonomi.³⁰ Jeg mener dette er eksempel på bruk av en sterk stiafhengighet, en begrensende versjon av modellen. Dette er en form for historisk determinisme hvor aktører tilskrives få handlingsmuligheter. Martin Malia og Richard Pipes³¹ er eksempler på to som benytter seg av den mer begrensende varianten. De anser den russiske historien for å være hemmende for landets utvikling. Ved en slik bruk av stiafhengighet anvender man et lands eller områdes historiske røtter til å forklare fraværet av positiv utvikling. Selv mener jeg røttene er med på å forklare dagens situasjon, men ikke trenger å være begrensede i et fremtidsperspektiv.

Stiafhengighet, mitt andre rammeverk

Ovenfor har jeg tatt for meg hva som er mulige forklaringer på endring eller fravær av endring. I Hviterussland er det mest fravær av endring, autokratiet opprettholdes og den nasjonaldemokratiske opposisjonen mangler gjennomslagskraft. Relatert til opposisjonen ønsker jeg å benytte meg av stiafhengighet som *integrated approach*, altså i en annen versjon enn tidligere brukt på mitt geografiske området. Vektleggingen av både aktør og struktur som drivkraften bak utvikling kan bidra til å øke forståelsen av den hviterussiske bevegelsens marginalisering. Å ta i bruk stiafhengighet på mitt studieobjekt har flere fordeler. Først og fremst vil det hjelpe diskusjonen siden teorien gir mulighet for å diskutere direkte og indirekte forklaringer på bevegelsens situasjon. Kombinasjon av aktør og struktur muliggjør nettopp dette. En annen gevinst er at dersom det er snakk om et samspill mellom forskjellige faktorer slik som ulike strukturer og aktører, så vil foreningen i form av stiafhengighet gi innsikt i dette samspillet mellom de ulike forklaringene på opposisjonens marginalisering.

²⁹ Mahoney og Snyder 1999:16.

³⁰ Det er viktig å nevne at denne metoden har først og fremst blitt brukt om Russland. Men siden det er vanskelig å se Hviterussland avrevet fra Russland historisk sett, med tanke at området var underlagt den russiske imperiet og seinere Sovjetunionen kan en tilskrive litteraturen rundt stiafhengighet om Russland til Hviterussland.

³¹ Maila 1994 og Pipes 2000.

Oppfatning om at et vekselspill mellom strukturer (*stier*) og autonome aktører som tar rasjonelle valg fremmer eller hindre en viss type utvikling, er et nyttig verktøy når en mener at tidligere valg både kan ha strukturelle og voluntaristiske forklaringer. Relatert til mitt studieobjekt kan blant annet det historiske grunnlaget ha en slik innvirkning. Fortiden kan påvirke dagens situasjon på ulike måter mener Elster, Offe og Preuss.³² Den kan forme verdier, tro og vaner. Videre kan tidligere valg virke begrensende på politiske aktørers atferd. Et annet aspekt er at tidligere regimer kan tjene som modeller i søken etter nye økonomiske og politiske institusjoner. Til slutt kan fortiden stille med et repertoar av argumenter som kan brukes i den politiske diskursen. Disse elementene påvirker i ulik grad dagens Hviterussland. Ved oppløsningen av Sovjetunionen var det ikke bare å skifte ut det nye systemet med et fullstendig nytt. Det er umulig å starte med helt blanke ark. En må ha noen kategorier å innordne seg etter, derfor vil noe av det gamle i større eller mindre grad følge med. Jeg vil etter hvert se på i hvilken grad fortiden setter sine spor på dagens situasjon, og i den forbindelse se om det er noen *stier* som har reprodusert seg over tid.

Modellen er også relevant i drøftning av andre forklaringer til opposisjonens fravær av gjennomslagskraft. Underveis i oppgaven har jeg tenkt å relatere modellen i diskusjon av andre faktorer, slik som opposisjonen, den hviterussiske befolkningen preferanser, regimet og utenlandske påvirkningsfaktorer. Innenfor historisk institusjonalisme, som benytter seg av stivhengighet, hersker det en oppfatning om at institusjoner kan forme folks ideer, holdninger og preferanser.³³ Dette kan sammen med tendensen en *sti* har til å reprodusere seg for eksempel forklare hviterussernes tilbøyelighet til passivitet når det gjelder politisk aktivitet. Dette er for øvrig en tendens også i flere av de andre tidligere sovjetrepublikkene, deriblant Russland. En kan si at tendensen fra Sovjettiden, hvor folk ikke ble oppmuntret til politisk aktivitet, har vedvart i dagens Hviterussland. Det er mulig å se at et slikt atferdsmønster har instituert seg, og vedvarer også i dag. Dette viser nytteverdien stivhengighet kan ha for å forklare utvikling, eller som i dette tilfellet, mangel på utvikling. Her i oppgaven vil jeg flere ganger benytte meg av en slik tilnærming for å undersøke om institusjoner og andre årsaksammehenger med betydning for opposisjonen har blitt opprettholdt, og virker inn på deres handlingsrom. At jeg har valgt å trekke inn annet rammeverktøy, nemlig tidligere nevnte operasjonaliseringen av opposisjonen som en sosial bevegelse, mener jeg oppveier for de begrensningene stivhengighet kan ha.

³²Elster, Offe og Preuss 1998:60.

³³Steinmo, Thelen og Longstreth 1992:27.

B. Metode

Min metodiske tilnærming er en kombinasjon av intervjuer og dokumentanalyse. En slik blanding er med på å avdekke den hviterussiske opposisjonens situasjon gjennom ulike vinklinger. På disse to metodene vil jeg benytte meg av en kvalitativ tilnærming. Siden kvalitativ forskning er opptatt av prosesser i samfunnet og meningen bak dem, passer metoden godt i forhold til oppgavens mål om å belyse grunnene til en marginalisert gruppe. Dette belyses best gjennom en induktiv og analytisk metode. Et annet kjennetegn ved metoden er at den skal være bekreftbar og overførbar. Dette er ikke hovedformålet mitt siden jeg ønsker å fokusere på det partikulære ved opposisjonen, og hva som forklarer dens situasjon. Likevel ser jeg ikke bort fra verdien av komparasjon. Dette vil ikke være en metode jeg bruker systematisk, snarere er det for å understreke tydelige forskjeller som kan bidra til å sette opposisjonens marginalisering i et klarere lys. Sammenligning med blant annet blant annet Ukraina vil ha denne effekten. I forbindelse med bruk av metoden dukker det opp en del utfordringer som jeg vil ta for meg nedenfor. Et aspekt med innvirkning på oppgaven i helhet som er verdt å nevne, er min personlige bakgrunn som koordinator i Amnesty. Dette kunne ha gjort meg tilbøyelig å sympatisere med opposisjonen. Jeg har prøvd å unngå dette, selv om det til tider var vanskelig med tanke på den høye statusen demokrati som verdisystem nytter i vestlig kontekst.

Kvalitative intervjuer som metode

I forbindelse med bruk av intervju ønsket jeg å få innblikk i hvordan de opposisjonelle ser på seg selv og opplever sin egen situasjon. Det finnes få skriftlige kilder på dette området. Samtidig intervjuet jeg eksterne aktører om hvordan de ser på opposisjonen og opplever deres situasjon. Ved å intervju eksperter ønsket jeg også å få et inntrykk av deres holdninger, både private og offentlige. Som en kuriositet undersøkte jeg om ekspertene gav uttrykk for noe annet skriftlig enn muntlig, noe flere gjorde. Silitski har for eksempel i sine tekster et mer optimistisk syn på den demokratiske opposisjon enn han gav uttrykk for under mitt intervju.

I sammenheng med mine ovennevnte mål, er kvalitativ forskningsintervju en gunstig tilnærming siden mitt formål ikke er generalisering, men å utforske mangfoldet av folks oppfatninger. Det gir grunnlag for å oppnå en forståelse av sosial fenomener på bakgrunn av fylldige data om personer og situasjoner.³⁴ Samtidig er metoden en god måte å få informasjon om personlige opplevelser, synspunkter og selvforståelse. Datamaterialet jeg samler inn kan ses på som en gjenspeiling av hvordan informanten forstår sine egne erfaringer, og hvordan

³⁴ Thagaard 2000:11.

informanten oppfatter forskeren.³⁵ Samlet er intervjuene jeg har utført med på å gi oppgaven empirisk tyngde. De gir kjenneskap til noen av de opposisjonelles meninger, samt uttalelser fra eksperter som ikke preger det vestlige fagmiljø. Jeg møtte blant annet polske eksperter på Hviterussland. Sett i lys av sin posisjon som naboland til Hviterussland kan de sies å ha et adekvat syn på landets og opposisjonens posisjon. Samtidig har de sett opp imot sin nærhet til landet, en god forståelse for problemer opposisjonen erfarer.

Et kvalitativt forskningsintervju kjennetegnes ved at temaene i hovedsak er bestemt på forhånd, mens deres rekkefølge bestemmes underveis. Fordelen ved en slik intervjuguide³⁶ er en stor grad av fleksibilitet og at respondentene får et stort spillerom. Relatert til mine intervjuer ble innvirkningen av min egen forforståelse minimalisert da respondentene fikk spillerom til å fortelle, uten at jeg stilte for mange veiledende spørsmål for å få bekreftet min forforståelse. En bakside var at intervjuet kunne lettere spore av, og at jeg kunne miste oversikten over de på forhånd fastlagte temaene. På en annen side var fleksibiliteten en fordel siden informantene hadde mulighet til å ta opp nye temaer jeg ikke hadde tenkt på forhånd og jeg hadde mulighet for oppfølgingsspørsmål der det var ønskelig, eller ved uklarheter.

Utvalget av intervjuobjektene ble styrt av å få mest mulig bredde. Under min studietur til Kiev, Minsk og Warszawa i november 2007 gjennomførte jeg 17 intervjuer, hvorav 2 av dem var gruppeintervjuer. Resultatet ble et variert og bredt utvalg. Jeg fikk belyst opposisjonens situasjon fra ulike vinkler, både av opposisjonelle og eksperter. Innenfor opposisjonen intervjuet jeg både aktivister fra den politiske og sivile grenen i Minsk, og ikke minst unge aktivister, deriblant fra tidligere ungdomsorganisasjonen *Zubr* og *den hviterussiske studentforeningen* (BSA).³⁷ Mens i Kiev og Warszawa intervjuet jeg i hovedsak eksperter og medlemmer av internasjonale organisasjoner slik som Aleksandr Sjalajka i *National Democratic Insititute* (NDI). I Kiev intervjuet jeg også Henning H. Johansen, ambassadesekretær ved den norske ambassaden for å få informasjon om Norges offisielle holdning til Hviterussland, og deres Hviterussland-strategi.³⁸ Mitt utvalg og tilgjengelighet på intervjuobjekter ble til en viss grad styrt av snøballmetoden, ved at mine tidligere bekjentskap i eksempelvis Kiev og Oslo, slik som NDI og *Human Rights House* gav meg tips om hvem jeg burde kontakte.³⁹ En slik tilnærming kan regnes for å være en svakhet ved den kvalitative

³⁵ Thagaard 2000:83.

³⁶ En intervjuguide bestemmer rekkefølgen av temaene intervjueren søker informasjon om.

³⁷ Disse to organisasjonene har blitt offisielt nedlagt av staten, og førstnevnte har også sluttet å eksistere helt.

³⁸ Ambassaden i Kiev er akkreditert til Hviterussland og dermed ansvarlig for kontakt mellom Hviterussland og Norge, samt innrapportering av forholdene der.

³⁹ Kontaktene i Oslo har jeg kjent lenge gjennom min stilling som Russlandskordinator i Amnesty, mens i Kiev ble jeg kjent med en del under mitt opphold ved den norske ambassaden, våren 2006.

metoden, og blant annet føre til et mindre spekter omkring holdninger vedrørende et tema, da respondentene kan ha like meninger. I mitt utvalg mener jeg imidlertid dette hadde en positiv effektiv siden jeg fikk tilgang til flere opposisjonsmedlemmer. Jeg merket meg, til tross for at innformatene tilhørte samme politiske gruppering, at de hadde ulike oppfatninger. Jeg har ikke intervjuet noen representanter fra regimet. Dette kan ses på som en mulig svakhet i mitt utvalg av intervjuobjekter. Min vurdering er at eventuelle representanter fra regimet ikke ville fortalt noe annet vedrørende opposisjonen enn det som allerede kan leses av offentlige uttalelser, og annen informasjon på de statlige internettsidene. For mer detaljert informasjon om respondentene viser jeg til listen over intervjuene bakerst i oppgaven.

Intervjuene ble gjennomført som dybdeintervjuer der jeg styrte intervjuobjektene inn på de samme temaene for å få et sammenligningsgrunnlag. Uten at jeg stilte veiledende spørsmål var det overraskende at majoriteten av mine intervjuobjekter la vekt på historien som en av de mest utslagsgivende faktorene for dagens situasjon. Spesielt pekte de på utrenskingene av intelligentsiaen på 1930-tallet som avgjørende. Et sentralt spørsmål jeg stilte var: hva begrepet *opposisjon* betyr for dem, og om de hadde en bred eller snever definisjon på begrepet.

Flesteparten av intervjuene gjennomførte jeg på russisk, mens noen var på polsk, engelsk og ett på norsk. I forbindelse med språkbruken er det interessant å trekke frem at da jeg intervjuet eldre medlemmer av den hviterussiske opposisjonen ønsket de at intervjuet skulle gjennomføres på engelsk eller polsk siden de brukte russisk så sjeldent at de ikke husket mye lenger. Jeg hadde forberedt spørsmål på russisk og ønsket derfor å gjennomføre intervjuene på russisk. Da jeg fortalte dem dette gikk de med på å bli intervjuet på russisk. Det viste seg at ingen hadde vanskeligheter med å uttrykke seg på russisk. Denne språksituasjonen tyder i retning av at det å bruke hviterussisk språk er en viktig identitetsmarkør. Et slikt problem ble jeg ikke konfrontert med da jeg intervjuet unge aktivister. For mange av dem spilte det ikke noe rolle hvilket språk de benyttet, så lenge en var i stand til å kommunisere med hverandre. Dette til tross for at de personlig foretrakk hviterussisk og så dette som sitt morsmål.

En rekke komplikasjoner oppstår i sammenheng med gjennomføring av intervjuer, og relasjon mellom forsker og informant medfører en rekke etiske utfordringer. At begge parter har tillit til hverandre er en forutsetning for at et intervju lykkes.⁴⁰ En annen nær relatert utfordring er faren for forskningseffekt. Med forskningseffekt menes alle innvirkninger på

⁴⁰ Thorsen 1993:28.

aktørene og deres samspill av at de er under utforskning og vet om det.⁴¹ Derfor syntes jeg det innledningsvis var viktig å klargjøre min rolle, fortelle hvem jeg var, og hva jeg skulle bruke intervjuene til.

Hovedtyngden av mine etiske implikasjoner oppstod i forbindelse med intervju av aktivister i Minsk, siden det er viktig å bevare informantens integritet under et intervju. På forhånd visste jeg at de er en marginal gruppe, og blir ofte utsatt for represalier fra regimet, deriblant arrestasjoner. For å løse utfordringen på en mest forsvarlig måte understreket jeg i begynnelsen at de hadde full rett til ikke å svare på spørsmålene mine dersom de ønsket det. Dette synes jeg var riktig med tanke på deres sårbare situasjon, da en faktisk kan bli straffet ifølge hviterussisk lov for å komme med regimekritiske utsagn. Imidlertid hadde ingen av intervjuobjektene mine problemer med å snakke med meg. Jeg fikk inntrykk av at alle snakket fritt om sitt arbeid og holdninger. Dette til tross for at jeg gjennomførte noen av intervjuene mine på offentlige steder slik som kafeer med mange mennesker tilstede. Samtidig gav jeg alle muligheten til å være anonyme i min oppgave, noe ingen ønsket. Min forforståelse på disse områdene viste seg å være feilaktig. Mange nevnte at de hadde noe å skjule, og uansett visste *Komitet Gosydarstvennoj Bezopasnosti* (KGB, sikkerhetsstyrkene) alt.

Dokumentanalyse

I tillegg til kvalitative intervjuer benytter jeg meg av publiserte, første- og annenhånds beretninger. I disse ser jeg på deres budskap ved å tolke og analysere dem. Dette går under betegnelsen dokumentanalyse, hvor visse tekster gis status av kilder eller data for selve undersøkelsen.⁴² I mitt tilfelle dreier det seg for det meste om faglige artikler vedrørende Hviterussland og dens opposisjonen, offentlige dokumenter, avisartikler og opposisjonens internettsider. En annen type kilde jeg benytter meg av, dog i begrenset omfang, er opinionsundersøkelser. Det er viktig å understreke at disse har sin begrensning, ettersom de ofte er politiserte, irregulære og unøyaktige i et autokratisk land som Hviterussland. Det at få personer ønsker å ytre sin personlige oppfatning kan være et problem. Dette preger de få noenlunde uavhengige institusjonene ettersom de har et begrenset antall respondenter. Likevel ønsker jeg å bruke opinionsmålinger der det er på sin plass, siden de kan si noe om tendensene i det hviterussiske samfunnet, samt gi et visst inntrykk av hviterussernes mentalitet.

⁴¹ Repstad 2004:26.

⁴² Ibid:86.

I hovedsak vil jeg ta i bruk tall fra *the Independent Institute for Socio-Economic and Political Studies* (IIEPS). Instituttet er så å si uavhengige av regimet. For å få belyst regimets side, vil jeg benytte meg av data fra *Ministerstva Statistiki Analiza Respubliki Belarus* (Minstat) og *Tsentranaja Komissija Respubliki Belarus po vyboram i provedeniu referendum* (TSIK RB).

Det viktigste ved bruk av kilder var meg å få en viss oversikt over litteraturen på Hviterussland og kjennskap til de ulike holdningene og ideene som eksisterer. Dette er spesielt relevant ved bruk av statlige kilder og data fra opposisjonens internettsider. Utvalget mitt består hovedsakelig av sekundærkilder og noen primærkilder. Primærkilder er den opprinneligste bevarte kilde i en avhengighetsrekke av skriftlige kilder. Mens de avledede kilder i samme avhengighetsrekke kalles for sekundærkilder.⁴³ Sekundærkildene kommer i hovedsak fra europeiske og amerikanske bøker og tidsskrifter, og hviterussiske internettkilder (russiskspråklige). Mens av primærkilder bruker jeg ulike statlige kilder, blant annet lover og informasjon fra deres internettsider, samt opposisjonens sider med uttalelser. En annen type primærkilde er de ovennevnte intervjuene. Ved bruk av de to sistnevnte kildene får jeg belyst hva opposisjonen vil tilby samfunnet. Likevel er det en del aspekter jeg må ta høyde for i forbindelse med å studere Hviterussland som samfunn gjennom skriftlige kilder. De har blant annet sammenheng med kildens troverdighet siden de ofte er publisert for et visst formål, både av opposisjonen og myndighetene. Derfor må en ha i bakhodet at det er høy sannsynlighet for at de er subjektive, politiserte og representerer ulike interesser.

Den hviterussiske opposisjonen benytter seg av både russisk og hviterussisk i sin kommunikasjon. Til tross for dette er det en overvekt av hviterussisk språk, et språk jeg ikke fullstendig behersker. Dette resulterer i at jeg får mindre utvalg av primærkilder. Det finnes mye polsk litteratur om Hviterussland, både av historisk og politisk art. Siden jeg kan polsk har jeg derfor også benyttet meg av denne type kilder. Spesielt har boken *Białoruś – kartofle i dzinsy* (Hviterussland- poteter og jeans) vært nyttig for meg, etter som den tar for seg utviklingen av opposisjonen fra 80-tallet frem til nå.⁴⁴

Samlet danner de skriftlige kildene og mine intervjuer et nødvendig ”bakteppe” for å forstå situasjonen, samt forklare opposisjonens marginalisering. Intervjuene danner et godt grunnlag for å forstå opposisjonens problemer, og til å underbygge og styrke min senere argumentasjon.

⁴³ Langholm 1997:107.

⁴⁴ Nocuń og Brzeziecki 2007.

Oppsummering

Her har jeg tatt for meg den teoretiske og metodiske rammen rundt oppgaven. Innledningsvis beskrev jeg hva som inkluderes i min forståelse av den hviterussiske opposisjon, og bakgrunnen for min brede definisjon. Det må være flere faktorer som virker inn på opposisjonen og gjør den til en marginalisert gruppe. Derfor mener jeg dette samspillet mellom faktorene og de ulike forklaringene på deres situasjon kan styrkes ved å anvende teoretiske rammeverk. Jeg har redegjort for at jeg tar i bruk to rammeverktøy, for det første å kontekstualisere opposisjonen som en sosial bevegelse, og for det andre benytte stiavhengighet. I den forbindelse har jeg forklart hva jeg forstår med de to, og gevinsten ved anvendelsen av disse på opposisjonen. Kort oppsummert bidrar disse to rammeverktøyene til å støtte opp om diskusjonen av forklaringer til opposisjonens marginalisering. Bruken av de komponentene en sosial bevegelse inneholder, tjener til å forstå samspillet mellom hovedaktørene, som i dette tilfellet er opposisjonen og regimet. Mens stiavhengighet medvirker til å se interaksjonen mellom ulike direkte og bakenforliggende forklaringene til opposisjonens manglende gjennomslagskraft. I kapittelets andre del redegjorde jeg for min metodebruk, bestående av kvalitative intervjuer og dokumentanalyse. Jeg beskrev i den sammenheng min tilnæringsmåte til disse to, samtidig som jeg tok opp problemstillinger knyttet til metoden.

Kapittel 2. Opposisjonens utvikling

Nedenfor vil jeg se på den hviterussiske opposisjonens utvikling fra Sovjetunionens fall og frem til i dag. Deretter ønsker jeg å se på hvorfor jeg anser gruppen for å være marginalisert. I den forbindelse vil jeg benytte presidentvalget i 2006 og de påfølgende demonstrasjonene, som utgangspunkt for analysen. Samtidig vil jeg se på hvem opposisjonen består av, og se på situasjonen innad i bevegelsen. Avslutningsvis vil jeg plassere Hviterussland inn i en fargerevolusjonskontekst. Jeg berører i noe grad deres samspill med myndighetene, men vil gå mer i detalj senere i oppgaven når jeg omtaler de eksterne nåværende faktorene som virker hemmende på opposisjonen.

Folkefronten

Dagens nasjonaldemokratiske opposisjon har sin opprinnelse fra slutten av 1980-tallet. Denne perioden kjennetegnes i sovjetisk kontekst av blomstring av nasjonale følelser i mange sovjetrepublikker. I hviterussisk kontekst går anti-sovjetisk opposisjon, og en oppblomstring av nasjonal bevissthet, under navnet *Adradzhenne* (oppvåkningen). Katalysatorene for en slik prosess var Tsjernobyl-ulykken i 1986, og oppdagelsen av NKVDs massegrav i Kurapaty-skogen i 1988.⁴⁵ Begge hendelsene var med på å sette spørsmålstegn ved Sovjets legitimitet, og regimets dugelighet. Som følge av dette ble den hviterussiske Folkefronten (BPF) dannet i 1988.⁴⁶ De ønsket økt informasjon om de to nevnte hendelsene, samt å vise at Hviterussland hadde en historie og identitet atskilt fra Russland.⁴⁷ Lederen for Folkefronten var Zjanon Paznjak.

I valget til republikkenes øverste sovjet i 1990 fikk de demokratiske kreftene ikke mer enn 27 av 345 mandater. Med et slikt utgangspunkt ble det vanskelig å få gjennomført omfattende reformer. I tillegg bestod parlamentets majoritet av den gamle kommunistiske eliten, og med sin tilbøyelighet for det mer prorussiske. Parlamentsformannen fra den nasjonaldemokratiske fløyen, Stanislav Sjusjkevitsj, forsøkte likevel å gjøre den demokratiske bevegelsen innflytelsesrik i parlamentet. Det er mulig å si at en prosess med å etablere en

⁴⁵ I perioden 1937-1941 hadde NKVD utført massehenrettelse av sovjetborgere. Dette er en av de mest grusomme bevisene for Stalins utrenskninger. Det er høyst usikker hvor mange som ble begravet der, en finner alt fra 30.000 til 10.000. I dagens Hviterussland får en inntrykk av at få husker, eller i hvert fall later som de ikke vet hva Kurapaty er. Dette fikk jeg bekreftet under min studietur i Minsk i november 2007. Da jeg prøvde å finne ut hvordan man kom seg til skogen, var det ingen som gav inntrykk av at de viste hva Kurapaty var en gang.

⁴⁶ Heretter vil jeg bruke Folkefronten til å betegne den nasjonaldemokratiske bevegelsen i denne perioden. I den bruken inkluderer jeg altså andre politiske partier med en nasjonaldemokratisk agenda, deriblant Hramada.

⁴⁷ Hill 2005:4.

separat hviterussisk identitet, forskjellig fra den russiske, begynte.⁴⁸ Hviterussisk ble landets offisielle språk, og landets nye flagg ble det hvit-rød-hvite, med sin opprinnelse fra Storhertugdømmet Litauen. Da landets første presidentvalg fant sted i 1994 klarte ikke den Folkefronten å samles om én kandidat. Dette førte til at leiren hadde to kandidater, Paznjak og Sjusjkevitsj. Disse to kandidatene var kun med i første valgrunde. Kort stund etter valget ble det tydelig at parlamentet var i opposisjon til presidentembetet. En ny nedtur kom i 1995 i forbindelse med landets første frie parlamentsvalg, hvor den nasjonaldemokratiske fraksjonen ikke ble valgt inn i parlamentet.

Allerede i denne perioden er det mulig å se tegn på tiltak mot opposisjonen. I 1996 fant en rekke demonstrasjoner sted. Bakgrunnen for disse var blant annet undertegnelsen av en omfattende unionsavtale mellom Russland og Hviterussland 2. april 1996. Situasjonen eskalerte den 26. april på minnedagen for Tsjernobylulykken. Da klarte Folkefronten å mobilisere omtrent 40 000 demonstranter ut i gatene. Demonstrantene ble slått ned av OMON og det ble utsendt arrestordre på en rekke prominente frontfigurer. Paznjak måtte blant annet flykte i eksil. Her ser en for første gang at myndighetene identifiserer den nasjonaldemokratiske bevegelsen og deres symboler med nazistene fra andre verdenskrig. Denne sammenligningen er i dag en sentral del av deres offentlige retorikk. Selv om nye muligheter og vilje var til stede mislyktes den demokratiske bevegelsen etter Sovjetunionens fall. Et selvstendig Hviterussland ble etablert på begynnelsen av 1990-tallet, men steget videre mot en nasjonaldemokratisk stat viste seg å være vanskelig ettersom medlemmer fra Folkefronten verken ble valgt eller klarte å mobilisere større deler av befolkningen til protest.

Da Lukasjenko ble valgt som president i 1994 opplevde Folkefronten en ytterligere nedgang. I denne perioden kan vi si at myndighetenes angrep gjennomgikk to utviklingsfaser. I den første fasen var angrepene rettet primært mot den politiske opposisjonen, mens i den andre fasen ble deres kampanje utvidet til også å omfatte underskogen, det sivile samfunnet som hadde begynt å ta form siden 1980-tallet. Seinere skal vi se at dette vedvarer den dag i dag.

Ved å se på de ulike grunnene til at Folkefronten mislyktes, vil vi kunne forstå noen av de utfordringene dagens opposisjon sliter med. En årsak er presset de opplevde fra den gamle kommunistiske eliten. En annen årsak er at de ikke klarte å benytte seg av de nye mulighetene som oppstod etter Sovjetunionens fall. Bevegelsen ble kraftig radikalisert, og ulike ledere fulgte sine egne interesser. Det kom frem da de ikke klarte å forene seg forut for

⁴⁸ Hill 2005:5.

presidentvalget i 1994. Det er også grunn til å tro at bevegelsen var for liten til å kunne påvirke den tungt russifiserte og sovjetiserte befolkningen. En av mine intervjuobjekter, aktivisten Bogdan Orlov, mener at befolkningen ga opp demokratiet fordi de ikke var rede for det enda.⁴⁹ Dette er nok en vel atomisering av den hviterussiske befolkningen. Likevel mener jeg påstanden kan være med å forklare de vanskelige levekårene demokratiet har i Hviterussland, så vel som i mange andre postsovjetiske stater.

Det er også mulig å diskutere hvorvidt folk hadde gått ut i gatene og demonstrert på 90-tallet, om det ikke hadde vært for økonomiske krise. I 1995 var situasjonen kritisk, butikkhyllene var tomme, og statlige fabrikker hadde ikke utbetalt lønn på flere måneder. Oppslutningen rundt Folkefronten var svært begrenset da. Så i likhet med Hramada på begynnelsen av 1900-tallet, hadde BPF vanskeligheter med å mobilisere i de mindre urbane strøk. Og i likhet med sine forgjengere ble den første kongressen holdt i Vilnius. Her er det verdt å merke seg byens symbolske betydning. Historisk sett har byen vært en del av Hviterussland inntil 1939 da den ble innlemmet i den litauiske republikk. For den nasjonale hviterussiske bevissthet representerer byen⁵⁰ en gjenfødelse av den hviterussiske kulturen, mener Marples.⁵¹ En sosial mobilisering av store deler av befolkningen, muliggjort ved raske forandringer i økonomien og utdanningssystemet kunne ha forbedret situasjonen.⁵² Dette hadde forbedret forutsetningene for nasjonal mobilisering. En slik liberalisering i forhold til vestlig modell fant dessverre ikke sted i Hviterussland. Med dette mener jeg ikke å si at det ikke fantes en liberalisering i det hele tatt, men at den var ikke omfattende nok.

Jeansrevolusjonen - et tappert forsøk?

Fra 1995 kan en med rette si at den nasjonaldemokratiske bevegelsen var en virkelig opposisjon i det hviterussiske samfunnet. Siden da har den politiske delen av opposisjonen stilt til valg en rekke ganger, men uten stor suksess. I 2001, rundt presidentvalget, klarte de i motsetning til i 1994 å samles rundt en felles kandidat, Vladimir Gontsjarik. Likevel ble Lukasjenko gjenvalgt. Fra offisielt hold ble det meldt at han vant med over 76 % av stemmene. Tallet er lite troverdig med tanke på valgfusk.⁵³

⁴⁹ Intervju med Bogdan Orlov, aktivist. Minsk, 19.11.2007.

⁵⁰ Det interessante her er at dagens opposisjon har et eget menneskerettighetshus nettopp i Vilnius forårsaket av at det er umulig å ha et noe slikt i sitt eget land.

⁵¹ Marples 1999:14.

⁵² Kappeler 2001:390.

⁵³ Dette peker blant annet OSSE på i sin valgrapport, "REPUBLIC OF BELARUS PRESIDENTIAL ELECTION".

Opp mot presidentvalget i 2006 forente opposisjonen seg allerede før valgkampanjen under navnet *de forente demokratiske kreftene* (ZSD) og ble enige å ha Aleksandr Milinkevitsj som presidentkandidat. Dette forteller om en forbedring, noe rådgiver Aleksandr Shalajka gav uttrykk for.⁵⁴ Koalisjonen bestod av *Beloruskij Narodny Front* (BNF) og *Partija Kommunistov Belorusskaja* (PKB), *Obedinjonnaja grazhdanskaja partija* (OGP), *Belorusskaja Partija Tryda* (BPT), *Belorusskaja Khristiansko-demokraticeskaja partija* (BKhD), *Belorusskaja Zhenskaja Partija "Nadzeja"*, *Belorusskaja sotsial-demokratitsjeskaja partija "Hramada"* (BSDP), *Belorusskaja Partija Zeljonykh* (BPZ), *Partija Svobody i Progressa* (PFP), *Belorusskaja sotsial-demokratitsjeskaja partija "Narodnaja Hramada"* (BSDP NH). I tillegg gjorde en rekke ikke-statlige organisasjoner og ungdomsbevegelser seg bemerket i koalisjonen. Eksempler på dette er *Zubr*, MF, BSA og Charter 97. Det er verdt å bemerke seg at felleskandidaten Aleksandr Milinkevitsj ikke hadde bakgrunn fra et politisk parti. I tillegg stilte Aleksandr Kazulin, leder for OGP fra den opposisjonelle fløy, til valg.

Til tross for få ytringsmuligheter gjennomførte opposisjonen en rekke aksjoner og demonstrasjoner under valgkampanjen. En del av bevegelsen, primært de yngre, tok i bruk jeans som sitt varemerke, derav navnet *Jeansrevolusjonen*. Det var ingen stor overraskelse for noen at Lukasjenko vant med 82,6 % av stemmene.⁵⁵ Milinkevitsj og Kazulin fikk til sammen 8,3 % av stemmene. Til sammenligning fikk Gontsjarik i 2001 15 % av stemmene. En kan bare spekulere i hvorfor opposisjonen fikk lavere oppslutning nå. Mest sannsynlig hadde regimet tillatt omfattende valgfusk og endret sin strategi. Paradoksalt nok har presidenten offentlig uttalt at de offisielle tallene ble trikset med: "За президента Лукашенко проголосовало 93,5 процента. Говорят — это не европейский показатель. Мы сделали 86. Это правда было"⁵⁶ ("For presidenten stemte 93,5% . De sier at dette ikke er et europeisk kjennetegn. Derfor gjorde vi det til 86. Det er sannheten.")⁵⁷

Som nevnt i innledningen begynte folk å samle seg på Oktoberplassen i Minsk på kvelden på valgdagen, og en teltleir ble opprettet. Hensikten var at leiren skulle fungere som en katalysator for daglige protester de påfølgende dagene, slik det var på Uavhengighetsplassen i Kiev under Oransjerevolusjonen. Etter hvert som regimet ikke gav tegn på å gi seg begynte antallet demonstranter og synke, og teltleiren ble etter tre dager oppløst av myndighetene.

⁵⁴ Intervju med Aljaksandr Shalajka, National Democratic Institute, Kiev 12.11.2007.

⁵⁵ Tall fra Valgkommissjonen, "Svedenija ob itogakh vyborov Prezidenta Respubliki Belarus".

⁵⁶ Belorusskije Novosti, "Lukasjenko zajavil, sto prezidentskie vybory- 2006 byli sfalsifitsirovany".

⁵⁷ Uttalelsen kan ses på youtube: <http://www.youtube.com/watch?v=g982KGUcrKk&feature=related>

Hva kan vellykkede fargerevolusjoner fortelle oss?

Fargerevolusjonenes suksess skyldes blant annet vellykkede sosiale bevegelser som klarte å formulere sitt budskap på en tiltrekkende måte og mobilisere folk til kollektiv handling. Å se den hviterussiske situasjonen i en fargerevolusjonskontekst og sammenligne i hovedsak med Ukraina, er hensiktsmessig ettersom en sammenligning vil vise hvor langt unna den hviterussiske opposisjonen er fra en regimeendring av typen fargerevolusjon. I forlengelsen vil det blir enda tydeligere at den hviterussiske opposisjonen er mislykket.

Når det gjelder betegnelsen fargerevolusjon velger jeg å benytte meg av professor Joshua A. Tucker sin definisjon: “The use of the world ”revolution” is not meant to imply any long-term consequences of these events, but rather only to identify that the anti-regime forces were in fact successful in overthrowing the current regime”.⁵⁸ Denne definisjonen passer godt med min forståelse, fordi den kun forteller om en regimeendring og sier ingenting om en systemendring. Det er dette som mest sannsynligvis først kan skje i Hviterussland. Og det den hviterussiske opposisjonen ønsker seg først og fremst er å bli kvitt dagens regime.

Revolusjonsbølgen i Europa begynte med at den serbiske bevegelsen lyktes med å kaste president Slobodan Milosevic i 2000. Neste land ut var Georgia med sin Roserevolusjon i 2003, deretter kom Ukraina med sin Oransjerevolusjon i 2004. Det siste tilfellet var i 2005 da Tulipanrevolusjonen lyktes i Kirgisistan. Til tross for at de demokratiske kreftene kom til makten, har ikke disse landene hatt en smertefri utvikling. Georgia er et eksempel på dette. Parlamentsvalget, som fant sted mars 2008, var preget av polarisering mellom regjeringspartiet *den forente nasjonale bevegelsen* (UNM), og opposisjonspartiene. Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), peker i sin rapport på at hyppige trusler forekom mot kandidater, partiaktivister og statsansatte som var opposisjonssympatisører.⁵⁹

Flere forskere peker på ulike faktorer de mener var utslagsgivende og kjennetegner fargerevolusjonene.⁶⁰ De sentrale aspektene er regimetype, utenlandsk støtte, forent opposisjon, stjålne valg, massiv mobilisering, uavhengig media og valgobservasjon, samt radikale ungdomsbevegelser. Seinere vil jeg se nærmere på den ukrainske bevegelsens kjennetegn for deretter å diskutere den hviterussiske bevegelsens mobiliseringsstrukturer. Derfor redegjør jeg kort for to av de eksterne faktorene her: regimetype og sikkerhetstyrkenes

⁵⁸ Tucker 2007:536.

⁵⁹ OSSEs foreløpige rapport, “STATEMENT OF PRELIMINARY FINDINGS AND CONCLUSIONS”.

⁶⁰ For mer utdypning se blant annet: Beissinger 2007, Bekkerman 2005, Bunce og Wolichik 2006 a) og b), D’Anieri 2006, McFaul 2005, Kuzio 2005 og 2006, og Marples 2006.

rolle. Jeg utdyper ikke de andre faktorene av den eksterne typen da jeg ser dem mest som supplerende når det gjelder å forklare den hviterussiske situasjonen.

Det første kravet til denne type regimeendring er at regimet må være *semi-autokratisk*. Dette var en av de fremste årsakene til at overgangen var vellykket i Ukraina. At regimet i Hviterussland ikke er *semi-autokratisk* forteller oss om ulike utgangspunkt. I motsetning til den tidligere ukrainske presidenten Leonid Kutsjma, har Lukasjenko klart å etablere et fullvokst autokrati. En av grunnene til at Kutsjma klarte det, skyldes at han var upopulær, delvis på grunn av anklager om at han var involvert i drapet på journalisten Georgij Gongadze.⁶¹ Situasjonen i Hviterussland er derimot annerledes. For det første har Lukasjenko som nevnt tidligere høy støtte blant befolkningen, selv om også han anklages for å stå bak forsvinninger. For det andre har han og hans regime et klart mandat til å gjøre det de vil. Dette i kontrast til Ukraina hvor makten ikke er konsentrert. I 2004, så vel som nå, var det ulike og sterke interesser i form av oligarker i både øst og vest. Hviterussland har derimot aldri hatt oligarker på lik linje med Russland og Ukraina. Derfor har landet aldri gjennomført noen form for privatisering i like stor målestokk lik den i Russland og Ukraina.

Den andre eksterne faktoren er sikkerhetsstyrkenes rolle. I Ukraina fikk befolkningen forsikringer om at styrkene kom til å forholde seg nøytrale. Dette førte til at folk våget å demonstrere. I en rekke tilfeller støttet styrkene åpenlyst opposisjonens kandidat Jusjtsjenko. Professor Paul D'Anieri mener at de ukrainske sikkerhetsstyrkene ikke slo ned demonstrantene var en av de avgjørende faktorene for at revolusjonen var vellykket.⁶² I Hviterusslands er situasjonen motsatt. Der står sikkerhetsstyrkene bak regimet. Konsekvensen blir at myndighetene har maktredskaper tilgjengelige for å hindre at protester vokser i omfang. Dette ble også fremhevet av forsker Wojciech Borodzicz Smoliński, som mente det å ha støtte fra OMON-styrkene, eller i hvert fall ikke være redd for å bli møtt av vold mot demonstrantene, er en viktig faktor som kan medvirke til endring av dagens situasjon.⁶³ Kontrasten mellom Kiev 2004 og Minsk 2006 er med på å styrke dette. I motsetning til ukrainerne visste hviterusserne at reaksjoner ventet dersom de møtte opp. Samtidig hadde sikkerhetsstyrkene, ledet av OMON blokkert bykjernen og isolert demonstrantene. På den måten hindret de forskyvninger i å nå frem til demonstranter.

Det belyste gjør det vanskelig å kalle begivenhetene i Minsk 2006 for et revolusjonsforsøk. Snarere blir det riktig å snakke om demonstrasjoner ledet av en

⁶¹ Selv om han ikke stilte til presidentvalget i 2006, så hadde hans manglende popularitet innvirkning på hans presidentkandidat Viktor Janukovitsj.

⁶² D'Anieri 2006:331.

⁶³ Intervju med Wojciech Borodzicz Smoliński, Centre for International relations, Warszawa 22.11.2007.

marginalisert gruppe distansert fra majoriteten, eller som nevnt tidligere, en protest ledet av dissidenter. Sammenlignet med andre postsovjetiske stater så er tilstanden mer lik Aserbajdsjan og Kasakhstan med sine autokratiske kjennetegn, en splittet opposisjon og sporadiske protester. En bedre betegnelse er nok ”a revolution of spirit”. En karakteristikk brukt av Silitski.⁶⁴ En skal likevel ikke glemme at den ukrainske bevegelsen heller ikke lyktes med en gang. Fremste eksempel før 2004 er ”Bevegelsen uten Kutsjma” i 2001. Til tross for at flere tusen demonstranter deltok, ble bevegelsen slått ned av myndighetene uten store problemer. I forbindelse med de omtalte hendelsene i 2006 er det viktig å huske at de representerer et høydepunkt i opposisjonens historie når det gjelder enhet og mobilisering.

Avslutningsvis er det verdt å stoppe opp for å diskutere hvorvidt litteraturen på disse regimeendringene er fullstendig dekkende. Professor Michael McFaul mener: “identifying the common factor the contributed to success in these cases may be our best method of prediction future democratic breakthroughs”.⁶⁵ Jeg vegrer meg mot å si at noe kan ha allmenn gyldighet. Litteraturen på fargerevolusjonene gir et god forståelse av hvorfor denne regimeendringen fant sted i de nevnte tilfellene. Likevel blir noen aspekter oversett. Blant annet forteller ikke de hvorfor fargerevolusjoner ikke finner sted i andre land med noenlunde lik bakgrunn. At valgfusk ikke har samme effekt i Hviterussland illustrerer dette. I Georgia og Ukraina var det nettopp valgfusk som fikk *revolusjonsballen* til å rulle.

Det å kunne forutsi demokrati er samtidig vanskelig fordi et regime er ustabil og forandrer seg hele tiden. En del av litteraturen overser at dagens regimeleder kan lære av andre regimers feil, slik en ser Lukasjenko har gjort med sine forebyggende tiltak hvor målet er å eliminere, eller i hvert fall marginalisere selvstendige sosial strukturer.⁶⁶ Russlands regime har for øvrig også nærmet seg en slik retning. De hviterussiske myndighetene hadde ikke klart å orkestrere presidentvalget i 2006, hadde det ikke vært for disse forberedelsene i forkant. En kan tolke implementering av slike tiltak som respons på fargerevolusjonene i Europa, og redsel for at noe slikt skal kunne skje i Hviterussland. En kommer ikke utenom å vurdere hvorvidt opposisjonen hadde hatt en sjanse i et demokratisk valg. Den sterke støtten presidenten fortsatt har i befolkningen og vanskelighetene opposisjonen har, tyder på at Lukasjenko høyst sannsynlig ville ha vunnet likevel.

En annen svakhet ved litteraturen rundt fargerevolusjoner, er at den primært har et eliteperspektiv. McFaul og D’Anieri er to anser eliten og deres beslutninger for å være

⁶⁴ Silitski 2006c):20.

⁶⁵ McFaul 2005:6.

⁶⁶ Sadowski, Wierzbowska-Miazga og Iwona Wiśniewska 2005:8.

avgjørende. Jeg er enig i at de er viktige, blant annet gjennom deres mulighet til å skaffe ressurser. Men det er feilaktig å tro at de er den avgjørende faktoren. Selv velger jeg ikke å passivisere befolkningen fullstendig. I fargerevolusjonene var det nettopp det høye antallet demonstrantene som fikk de sittende presidentene til å gå av.

Det er naturlig nok større sjanse for å oppnå suksess desto flere personer deltar. Dersom mange er skeptiske til om demonstrasjonene vil lykkes, vil dette føre til at andre ikke deltar eller faller av underveis. Med en slik utvikling vil til slutt protestene dø ut. Derfor forblir spørsmålet om hvordan opposisjonen klarer å mobilisere folk ubesvart hvis en primært benytter elitebaserte analyser. Og i de tilfellene hvor en slik regimeendring ikke finner sted, hvorfor klarte ikke opposisjonen å mobilisere. Svaret på sistnevnte vil bli klart i diskusjonen av de ulike grunnene til den hviterussiske opposisjonens marginalisering.

Opposisjonen etter begivenhetene mars 2006?

Hva kan en trekke ut av det vi hittil har sett i kapitlet? Vi ser tydelig at den demokratiske grupperingen de siste tiårene har vært preget av mislykkede forsøk på samfunnsendring. Demonstrasjoner i 2006 viser at de ikke klarte å utfordre regimets stabilitet, verken gjennom den politiske eller sivile arenaen. Demonstrasjonene resulterte kun i at gjeninnsettelsen av Lukasjenko som president ble utsatt noen dager. Hva har så skjedd med opposisjonen etter mars 2006 og hvem består den av? Jeg har allerede vært innom en del av opposisjonens medlemmer, og minner om at jeg opererer med en bred definisjon av opposisjon hvor jeg inkluderer både sivil, politisk og kulturell protest. Her vil jeg avslutningsvis rette søkelyset på hvordan opposisjonen er, før jeg i kapittel fire kommer til å diskutere hvorvidt opposisjonen og deres karakteristikk i seg selv er en forklaring på deres marginalisering.

Kort tid etter det mislykkede *revolusjonsforsøket* kom tidligere interne konflikter til overflaten igjen der opposisjonen ble delt i ulike fraksjoner. Selv om opposisjonen offisielt fremstod samlet i mars 2006, var sporadiske gnistringer mulig å se. Dette var spesielt synlig mellom Milinkevitsj og Kazulin, eksempelvis da Milinkevitsj oppfordret folk til å bli på Oktoberplassen så lenge det var nødvendig. Til tross for at han på forhånd hadde avtalt med Kazulin å avslutte demonstrasjonene tidligere. Etter presidentvalget ble tilstedeværelsen av fraksjoner mer tydelige. Uenighetene kan dreie seg om ulike personlige interesser og ambisjoner. Dette ble spesielt fremhevet av de unge opposisjonelle jeg intervjuet. De følte seg skuffet etter demonstrasjonene i 2006, og mente at de hadde blitt forlatt av de politiske

lederne.⁶⁷ I tillegg eksisterer uenigheter når det gjelder hvilke midler en skal bruke for å oppnå systemendring, om en skal samarbeide med regimet, og hvilket system en ønsker seg. Ulike meninger er mer forståelig når en ser på det vide spekteret av medlemmer den forente opposisjonen har.

Konsekvensen av det mislykkede forsøket mars 2006 er at opposisjonen er splittet. Pontis Foundation påpeker likevel at en viss institusjonell integritet har blitt opprettholdt.⁶⁸ ZSD er annerledes nå enn i 2006. Juli 2007 ble en ny kongress holdt. Der ble 4 ledere valgt. De er partiledere for koalisjonens største partier: Anatolij Lebedko (OGP), Vintsjuk Vjatsjorka(BNF), Siarhej Kaljakin(PKB), Lyaukovitsj(nestleder i BSDP). Koalisjonen er mest symbolsk, og har ikke direkte innvirkning på opposisjonens arbeid. Deres mangel på et felles politisk program og handlingsstrategi er med på å tydeliggjøre dette. Milinkevitsj ikke lenger er med på grunn av strid med de etablerte partiene. Han har valgt å kjøre sitt eget opplegg som leder for bevegelsen *Za Svobodu* (For Frihet).

Når det gjelder den mer sivile og kulturelle fløyen er det vanskelig å ha oversikt over alle grupperingene, fordi det eksisterer mangfoldige små urbane organisasjoner, der mange kommer og går. Menneskerettighetsorganisasjoner er en sterk gruppe her, hvor eksempelvis Vjasna og Belarusian Helsinki Comitee er sentrale aktører. Ungdomsorganisasjoner som BSA og MF er en annen viktig gruppe. Innenfor informasjonsformidling er internettsiden Charter 97 og deres kampanje ”Europeiske Hviterussland” ledet av Andrej Sannikov og Dimitrij Bondarenko sentrale. Andre viktige medieaktører er den hviterussiske journalistforeningen (BAJ), og Nasha Niva, Belaruspartisan, og Tretij Put. Samtidig er det viktig å bemerke at en ny gruppe er blitt involvert i opposisjonelt arbeid, nemlig fagforeningen for uavhengige entreprenører. I begynnelsen av 2008 gjennomførte de en rekke demonstrasjoner i landet som protest på ny lov vedrørende regulering av deres arbeid.⁶⁹

Det hersker ulike meninger rundt dagens opposisjon. Silitski er av den oppfatningen at den demokratiske leiren har konsolidert seg som følge av valget 2006, men episoden i 2006 viste at til tross for grasrotorganisering kunne ikke opposisjonen overvinne de informasjons- og administrasjonsbarrierene regimet hadde satt opp.⁷⁰ I samtale med meg gav Silitski derimot uttrykk for at opposisjonen er splittet. De som er mer kritiske, spår opposisjonens død og understreker dens manglende handlekraft. Et slik pessimistisk syn er dominerende blant

⁶⁷ Intervju med Iryna Tolstik og Iryna Vidanava, Minsk 16.11.2007.

⁶⁸ “Cosmetic Surgery in Belarus: Toward a “New” Regime”.

⁶⁹ For mer utfyllende informasjon om de ulike opposisjonelle aktørene vises det til forkortelseslisten foran i oppgaven.

⁷⁰ Silitski 2006b).

vestlige aktører.⁷¹ Flere retter oppmerksomhet mot den såkalte *donorkonkurransen*. Den innebærer at ulike fraksjoner i opposisjonen kjemper om vestlig støtte til sin organisasjon eller sitt parti. Noen mener at mange politiske partier er mer opptatt av dette enn å nå ut til større segmenter av befolkningen.⁷² En annen karakterstikk er: “instead of increased effort to reach out to the public and overcome differences within the block, the process of consolidating the opposition remained stuck on roundtable/conferencing measures that failed to resolve important points of conflict”.⁷³

Hvordan oppfatter bevegelsens medlemmer sin egen situasjon? Det var få som hadde tro på fargerevolusjon, både i forkant og etterkant av demonstrasjonene i 2006. Mange av dem jeg intervjuet mente det snarere var snakk om mulighetene for en evolusjon, altså en utvikling i riktig retning. En annen tendens blant gruppens medlemmer var at de sammenlignet seg selv med *Solidarność* i Polen på 70- og 80-tallet, samtidig som de understreker deres partikulære problemer og utfordringer.⁷⁴ Ikke alle opposisjonelle fremstilte sin situasjon som vanskelig. Dette gjaldt særlig den yngre generasjonen som dominerer bevegelsens demonstrasjoner. For dem representerer demonstrasjonen på Oktoberplassen, eller *Ploshcha*(plassen) som de omtaler plassen som, et håp for fremtiden. Inntrykket jeg fikk var at å stå og fryse i kulden i flere dager var med på å skape en solidaritet blant dem, og et ønske om å arbeide videre. Det blir riktig å si at de har en realistisk oppfatning av sine muligheter og situasjon. Til tross for vanskeligheter mener de fleste at det er viktig å forfekte sine verdier og syn for å nå ut til andre.

En rekke av mine respondenter uttalte at de ikke likte betegnelsen *opposisjon* på grunn av dens negative klang i Hviterussland. De synes at en heller skal bruke betegnelsen *sivilt samfunn* eller en *alternativ kultur*, og heller betegne dem for en gruppe som vil forandre noe.⁷⁵ I forlengelsen kan en stille spørsmålet om hva opposisjonen mener er forklaringen på deres manglende suksess. Mange av mine respondenter nevner flere av de samme faktorene jeg skal diskutere nedenfor. Det er likevel verdt å merke seg at de fremhever fravær av informasjon for å være et av sine hovedproblem ettersom regimet ikke ønsker at ikke-statlige aktivitet skal foregå.⁷⁶

⁷¹ Blant mine intervjuobjekter så hadde følgende et slik syn: Balázs Jarábik, Kamil Kłysiński og Vitali Silitski.

⁷² Intervju med Balázs Jarábik, leder for Pact Ukraine, Kiev 14.11.2007.

⁷³ “Cosmetic Surgery in Belarus: Toward a “New” Regime”.

⁷⁴ Intervju med Pavel Mazejka, leder av *Za Svobodu* i byen Grondo, Kiev 8.11.2007.

⁷⁵ Blant annet Iryna Tolstik, Bogdan Orlov gav uttrykk for dette.

⁷⁶ Intervju med Aleksandr Bialiatki og Valiantin Stefanovitsj, Vjasna, Minsk 16.11.2007.

Kapittel 3: Historisk bakgrunn og dagens regime

En majoritet av vitryssarna anses ha en svagt utvekket nationalkänsla. I ett europeisk 1990-tal präglad av militant nationalism är det minst sagt avstickande. Egentlig borde ingen förvånas av vitryssarnas bristande nationalidentitet. Ända in på 1900-talet betraktade många vitryssar og ukrainare sig själva helt enkelt som ryssar. Bara för ett par mansåldrar sedan fanns inget namn på vitryssar.

Fra *Vitryssland: 88 milimeter från Europa* av Kjell Albin Abrahamson

Tidligere har jeg nevnt at det er viktig å kjenne til landets historiske bakgrunn for å se hvorvidt historiske røtter virker inn på dagens situasjon og opposisjonens marginalisering. I første del vil jeg fokusere på den historiske bakgrunnen, mens i andre del vil jeg se nærmere på regimet og dens karakteristik, før jeg avslutningsvis tar for meg det hviterussiske språkets posisjon i dag.

I den nyere litteraturen som finnes om Hviterussland og landets utvikling siden Sovjetunionens fall, er fraværet av nasjonalisme et gjennomgående tema.⁷⁷ Professor David R. Marples mener Hviterussland er en denasjonalisert stat.⁷⁸ Han bruker historien til å vise at hviterusserne aldri har hatt en sterk nasjonalistisk bevegelse. Forsker Kathleen J. Mihalisko er av samme oppfatning. Hun argumenterer slik: “the Belarusians lack defying, galvanizing moment of the kind that among other peoples caused national-patriotic affinities to crystallize”.⁷⁹ Et annet fokus som preger det eksisterende kildematerialet er autokratiets opprinnelse i dagens Hviterussland.⁸⁰ Mange mener årsakene er strukturelle historiske røtter. Det finnes også nyere litteratur som fremhever det positive ved dagens regime og Sovjetperioden. De offisielle historiebøkene preges av et slikt syn. Et annet eksempel er *The Last Soviet Republic* av Stewart Parker.⁸¹ Begge viderefører en sovjetisk historiografi.

Felles for den nye litteraturen er at de atskilt ser bort ifra en rekke aspekter, og i hovedsak velger en strukturell tilnærming. Sistnevnte resulterer ofte i en noe deterministisk holdning, samt at en overser aktører og deres påvirkning på dagens situasjon. Videre legger de ikke vekt på befolkningens sosiale sammensetning og deres preferanser. I oppgaven vil jeg derfor bygge videre på kildene og benytte meg selektivt av dem. Samtidig vil jeg se på argumentene deres i forhold til min egen forståelse. På den måten vil jeg vise at stiavhengighet som *integrative approach* gir et helhetlig bilde av den hviterussiske situasjonen.

⁷⁷ Eksempel på forfattere som representerer dette synet er: Kølsto 1999, Marples, 1999, Zaprudnik 1993..

⁷⁸ Marples 1999.

⁷⁹ Mihalisko 1997:233.

⁸⁰ Blant annet tar disse for seg dette: Silitski, 2003 og 2006a) og c), Eke og Kuzio 2000, Marples 1999, Mihalisko 1997.

⁸¹ Parker 2007.

Landets sårbarhet: geografisk plassering

Historisk sett har det hviterussiske området på grunn av sin geografiske beliggenhet vært gjenstand for ulike erobringer og del av ulike statsdannelser. Landet har på ulike måter lidd under dette, for eksempel i form av en svak nasjonal bevissthet. I artikkelen "Belarus: retreat to authoritarianism" karakteriserer Mihalisko landet som en "uskyldig tilskuer til Øst-Europas historie".⁸²

Den første historiske statsdannelsen på dagens hviterussiske område var Polotsk på 800-tallet. Etter oppløsningen av Kiev-riket etter 1240 utviklet området som i dag utgjør Hviterussland, nære bånd til Litauen. Sammen ble områdene til Storhertugdømmet Litauen, som også går under navnet Jagelonriket. Denne statsdannelsen hadde sitt høydepunkt på 1300-1500-tallet. I faglitteraturen hersker det debatt om hertugdømmet var like mye en hviterussisk som en litauisk stat. I boken *Belarus at a crossroads in History* mener historikeren Jan Zaprudnik at det er mulig å peke på at eliten i Storhertugdømmet til en viss grad var påvirket av hviterusserne. Spesielt når det gjaldt lokale skikker og språk.⁸³ Jeg skal ikke komme nærmere inn på denne diskusjonen, men den er verdt å merke seg relatert til diskusjon om hviterussisk nasjonalisme. Ifølge opposisjonens historiske narrativ har Hviterussland nettopp sin statstradisjon fra Storhertugdømmet Litauen.

I 1385 kom Storhertugdømmets nedgang som følge av hertugen konverterte til den katolske tro. En polsk-litauisk personalunion ble etablert, og i 1569 ble enhetsstaten, det polsk-litauiske samveldet (Rzeczpospolita), opprettet. Dette innledet en polonisering av området, dominert av polsk språk og religion. Hviterusserne ble spesielt utsatt for press til å konvertere til den katolske tro. I denne perioden eksisterte et kulturelt skille i befolkningen. De lokale bøndene snakket hviterussisk og var ortodokse kristne, mens den lokale adelen identifiserte seg med den polske kulturen og var katolikker.⁸⁴

Personalunionen gikk i oppløsning som følge av Polens fire delinger i perioden 1772-95. Og i 1795 hadde hele det hviterussiske området blitt innlemmet i det russiske imperiet. Her er det verdt å bemerke at i den sovjetiske historieskrivingen blir innlemmelsen sett på som en gjenforening mellom brodernasjonene russere og hviterussere, og ikke som en erobring.⁸⁵ I likhet med andre områder russerne tok under sin kontroll, begynte de å samarbeide med den regionale eliten, hvor majoriteten bestod av polsk adel. Samtidig begynte

⁸² Mihalisko 1997:225.

⁸³ Zaprudnik 1993.

⁸⁴ Godzimirski 2003:1.

⁸⁵ Dette kommer blant annet frem i *Bolshaja Sovetskaja Entsiklopedija* bind 24, 1977:514 og Chigrinov 2002:176.

en massiv russifisering av området, blant annet gjennom den ortodokse kirken.⁸⁶ I første rekke var politikken rettet mot den sterke stilingen polsk kultur og språk hadde i regionen. Et annet særtrekk ved perioden er oppblomstringen av hviterussisk nasjonalisme som svar på russifiseringen og myndighetenes politikk ovenfor bøndene. Dette kom til uttrykk ved hyppig bruk av det hviterussiske språket og minner om ”det litauiske og hviterussiske landet”.⁸⁷ Kastus Kalinouski sies å være initiativtageren til denne blomstringen.⁸⁸ Utviklingen kulminerte i flere opprør i 1863-64. Her er det viktig å påpeke at en nasjonal oppvåkning var en generell tendens blant de ulike nasjonene i det russiske imperiet på 1800-tallet og utover.

Det er grunn til å stille spørsmålet hvorvidt dette var en fullstendig hviterussisk nasjonal oppblomstring, eller om den ble mobilisert og ledet av de dominerende polakkene i området? Sammenlignet med eksempelvis polakker og krimtaterer er det mulig å se hviterussere som en ung nasjon med en ufullstendig sosial struktur. En karakteristikk ved den hviterussiske intelligentsiaen var at deres mål først og fremst var av sosial natur.⁸⁹ For å belyse stilte spørsmål vil jeg benytte meg av historikeren Miroslav Hrochs 3-trinns utvikling av nasjonale bevegelser i Europa. Hans tese går ut på at det hele begynner med en kulturell oppvåkning blant en liten gruppe utdannede folk. Deretter følger en periode av nasjonal agitasjon, som til slutt ender i en tredje fase som er massemobilisering.⁹⁰ Hvor var så den hviterussiske nasjonalismen sett i lys av denne modellen? Utviklingen hadde ikke kommet lenger enn fase B på begynnelsen av 1900-tallet, med opprettelsen av ”det hviterussiske sosialistiske parti” (Hramada) mener professor Andreas Kappeler i boken *The Russian Empire*.⁹¹ Til tross for at Hramada hadde et politisk program og var aktive i Minsk, manglet de midler til å fremstå som slagkraftige og overleve. De klarte ikke å appellere til store segmenter av befolkningen, forårsaket av lav sosial mobilitet og svak nasjonal bevissthet. Seinere skal vi se at dagens opposisjon også har slike problemer.

Det at 90 % av den hviterussiske befolkningen bestod av bønder forteller mye om intelligentsiaens begrensning. En karakteristikk av bøndene var deres fremmedgjøring i forhold til det urbane liv. De var også fremmed for tanken om at det hviterussiske språk kunne

⁸⁶ under Kongedømmet Polen-Litauen tilhørte majoriteten av hviterussere til den unierte kirken.

⁸⁷ Kosman 1979:233. For mer informasjon om de nasjonalistiske tendensene anbefales Kosman og Zaprudnik. Kosman sin bok er skrevet i Folkerepublikken Polen noe som skulle tilsi preg av sovjetiske historieskriving. Dette må en ta høyde for, men likevel er boken mer nøytral enn for eksempel dagens offisielle hviterussiske historiebøker, med blant annet beskrivelse av represjonene og russifiseringen etter innlemmelsen av området i det russiske riket.

⁸⁸ Zaprudnik 1993:58.

⁸⁹ Kappeler 2001:215.

⁹⁰ Hroch 1985.

⁹¹ Kappeler 2001:226.

være nøkkel til deres frigjøring.⁹² For dem hadde språket og tanken om en hviterussisk identitet lav status. Årsaken til en slik feilaktig stigmatisering av språket som "lavmål" er sannsynligvis en konsekvens av poloniseringen. Videre manglet en følelse av delt identitet mellom de hviterussiske sosiale klassene. Så for å oppsummere og se ovennevnte i sammenheng med de opprørerne som fant sted på hviterussisk område på den tid, er det riktig å snakke om en motstand mot imperiet, ledet av den polske adelen, *szlachta* med innslag av hviterussisk intelligentsia.

Kortvarig selvstendighet

Landets kortvarige selvstendighet i 1918 representerer den eneste reelle historiske statsformen hviterusserne kan vise til inntil Sovjetunionens fall, og er en viktig del av opposisjonens kulturpolitiske versjon. En kortvarig selvstendighet var et gjennomgående mønster i det førsovjjetiske området. Etter hvert som bolsjevikene og deres styrker tok kontroll over områder, kollapset de fleste nasjonalistiske regimene uten altfor mye motstand.⁹³ Det eneste unntaket er Transkaukasia og spesielt de georgiske sosialdemokratene. Der var motstanden sterk og langvarig. Når det gjelder det hviterussiske området så ble det i sammenheng med tyskernes innrykking mot Russland og Februarrevolusjon i 1917 preget av et fravær av russisk kontroll. Som følge av dette ble den selvstendig hviterussiske stat, ledet av Hramada, opprettet 25.mars 1918. Dette skulle likevel vise seg å bli en kortvarig selvstendighet. Allerede i desember gjenerobret bolsjevikene området.

Det er flere årsaker til at selvstendigheten ble kortvarig. Denne statsdannelsen manglet midler til å overleve, og var et produkt av første verdenskrigs kaos. Marples beskriver ulike grunner til republikkens kortvarighet. Mye av det går ut på den allerede nevnte sosiale sammensetning. Den nasjonalbevisste urbane befolkningen var liten, og den hviterussiske eliten var svak. En annen faktor Marples trekker frem er mangel på både tyskernes eller bolsjevikenes støtte. Samlet mener han at faktorene forteller om at Hviterussland ikke hadde de forutsetningene som trengtes for opprettelsen av en nasjonal stat. Dette bekrefter ytterligere at hviterusserne ikke hadde kommet lenger enn fase B i Horchs 3-trinns utvikling av nasjonale bevegelser.

Den hviterussiske sovjetrepublikk (BSSR) ble opprettet 1.januar 1919. Republikken dekket de østlige områdene av dagens Hviterussland. Som konsekvens av den polsk-russiske krigen i perioden 1918-1920 var den vestlige delen under polsk herredømme. Krigen endte

⁹² Mihalisko 1997:230.

⁹³ Pipes 1992:68.

med Riga-traktaten i 1921, hvor partene delte Hviterussland mellom seg i to like store halvdelar. Den vestlige delen ble ikke inkorporert inn i den hviterussiske sovjetrepublikk før 1939 som følge av Molotov-Rippentrop pakten. September 1939 rykket tyske styrker inn for andre gang på hviterussisk område. I begynnelsen møtte de liten motstand fra befolkningen. Stor del av befolkningen så på dem som frigjørere fra bolsjevikene. Etter hvert forandret situasjonen seg med vekst i partisanbevegelsen, ofte "inspirert" av sovjetiske styringsmakter. Tyskerne viet ikke mye oppmerksomhet til gjennomføring av noe form for politikk i området. Deres hovedbeskjeftigelse var kontroll over området, og om å skape *Lebensraum* for den tyske befolkningen. Dette førte til at hviterusserne fikk friere tøyler, og som resultat begynte en nasjonal oppblomstring igjen å ta form. Den tyske administrasjonen forbød blant annet bruk av russiske tekstbøker og tillot hviterussifisering av lavere administrasjon.⁹⁴ I midlertidig fikk ikke dette utfolde seg lenge grunnet økt partisanaktivitet og til slutt den sovjetiske armés inntog. Den tyske invasjonen har satt dype spor i områdets befolkning. En anslår at rundt 20 % av områdets befolkning døde som konsekvens av slagene som fulgte. Dette forteller om omfanget krigen har hatt seinere på hviterussisk bevissthet. Krigen ble brukt til å rettferdiggjøre sovjetisk styre på hviterussisk jord og styrket sovjetregimets legitimitet. For øvrig spiller dagens regime også på nazistenes ødeleggelser ved at de sammenligner opposisjonen som etterkommere av nazistene på hviterussisk område, som i realiteten var nasjonaldemokrater som benyttet seg av spillerommet naziststyret skapte.

Korenizatsija-politikkens manglende effekt

Begynnelsen av 1920-tallet kjennetegnes ved NEP-politikken. Store deler av Sovjetunionen var ødelagt etter første verdenskrig, og spesielt var BSSR hardt rammet. Dørene ble åpnet for fredlig rekonstruksjon, med rom for private initiativ, og førte til en forsoning mellom kommunistpartiet og lokal nasjonalisme.⁹⁵ Sistnevnte del fikk navnet korenizatsija. Målet var å øke antallet representanter fra minoritetsbefolkningen i administrasjon, parti, i første rekke til lokale sovjetter. Det etniske mangfoldet skulle nå feires. En nasjonal og kulturell blomstring skulle finne sted. Fra Moskvas hold var dette en av fasene i sammensmeltingen av Sovjetunionens nasjoner. Bakgrunnen for politikken var Lenins tese om at: "liberated people were expected to unite freely into a Union of Soviet Socialist States".⁹⁶ Et ledd av dette var at en skulle innføre lokalt språk i republikkenes offentlige sfære, deriblant i utdanning og statlige organer. I en hviterussisk historiebok glorifiseres

⁹⁴ Marples 1999:17.

⁹⁵ Lubachko 1972:82.

⁹⁶ Lenin sitert i Lubachko 1972:52.

denne prosessen. Boken betegner politikken som hviterussifisering, med vekt på utvikling av det hviterussiske språk og den nasjonale kulturen. Deres bevis er at i 1928 hadde 80 % av skolene blitt hviterussiskspråklige.⁹⁷ Her er det på sin plass å sette tvil ved politikkenes resultat og tallenes troverdig. Tilsvarende karakteristikker forekommer også i flere vestlige bøker.⁹⁸ Dette skyldes nok at hovedkilden er sovjetisk material. Imidlertid skal en ikke se bort fra at korenizatsijaen statistisk sett førte til en endring, og at representasjon av hviterussere i ulike stillinger økte. At mellom 1922 og 1927 økte antallet hviterussere i republikkens kommunistparti fra 21 % til 60 %⁹⁹, bevitner dette.

Korenizatsija-politikken tok slutt på 1930-tallet med Stalins inntreden på den politiske scenen. Nå var målet å skape en *sovjetskij narod* (sovjetfolket). En samfunnsstruktur begynte å ta form, hvor tekniske ferdigheter, lojalitet til regimet og god kjennskap til russisk kultur ble viktige faktorer for å oppnå sosial og geografisk mobilitet.¹⁰⁰ Perioden preges også av Stalins utrenskninger, ofte under navnet ”den store terroren”. I hviterussiske SSR gikk dette særlig utover bøndene, den hviterussiske lokale intelligentsiaen, og ikke minst den lokale partieliten. Flere av mine respondenter fremhevet nettopp denne hendelsen for å være utslagsgivende for fraværet av en sterk nasjonal identitet i dag.

Republikken var også offer for tvangskollektivisering. Bakgrunnen for politikken var å skape homogenitet blant de sovjetiske republikkene. Konsekvensen ble at de oppnådde resultatene ved korenizatsija ble reversert. Den lokale nasjonalismen måtte vike for storrussisk sjåvinisme. Et ledd var sovjetisk praksis om at et lavt prosenttall av administrasjonen skulle bestå av de ikke-titulære nasjonene¹⁰¹, noe som resulterte i at styring fra Moskva ble sikret. Etter Stalins død i 1953 forandret praksisen seg noe ved at det ble vanlig med at etniske hviterussere inntok lederposisjonene.

Konsekvensen korenizatsija-politikken hadde blant sovjetrepublikkene var at den i det lange løp førte til en desentralisering, og økning av ikke-russisk elite i de ulike republikkene. En generell tendens var at korenizatsija ble et springbrett for lokal nasjonalisme på et seinere stadium. Dette skjedde under Breznev på 1970-tallet. Da begynte nasjonale kadre å rotfeste seg i sine republikker, noe som igjen fikk fart på den nasjonale blomstringen blant de store etniske gruppene i Sovjetunionen. Denne blomstringen fant sted i meget begrenset omfang i BSSR. Formen var snarere en kulturell enn en politisk blomstring, slik som i mange av de

⁹⁷ Kovkel og Jarmusik 2005:422.

⁹⁸ Se for eksempel Lubachko 1972 og Zaprudnik 1993.

⁹⁹ Kappeler 2001: 374.

¹⁰⁰ Olsen 2000:3.

¹⁰¹ Vakar 1956:215.

andre naborepublikkene. Datidens hviterussiske bevegelse går ofte under navnet ”en kulturell opposisjon”.¹⁰² Den hviterussiske intelligentsiaens mål var å forsvare lingvistisk og kulturell overlevelse. Til forskjell fra andre republikker, hvor den lokale kommunistpartiet tok del i den nasjonale bevegelsen og dens motstand mot Moskva, skjedde ikke dette i BSSR. Dette medvirket sannsynligvis til opposisjonens kulturelle karakter. Det kommunistiske partiet var motstander av hvitrusisk nasjonalisme. De ønsket heller å oppfylle Moskvas forventninger om å *smelte* til storrussere.¹⁰³ På bakgrunn av dette kan en si at sovjetiseringen og opprettelsen av sovjetfolket til en viss grad hadde vært vellykket i BSSR. Noe annet som bekrefter dette er den sosiale og psykologiske preget Sovjetperioden har satt på Hviterussland i dag. Dette vil komme tydelig frem i behandlingen av befolkningens preferanser seinere.

Så hvorfor hadde ikke korenizatsijaen samme betydning i BSSR? En kan legge mye av skylden på den historiske bakgrunnen og nasjonalismens svake posisjon i republikken. En mer nærliggende årsak var ovennevnte utrenskninger under Stalin, hvor store deler av den kulturelle eliten ble utryddet. Vaker peker i sin bok *Belarussia: the making of a nation* på at alle sentrale aktører i hviterussifiseringen på 1920-tallet ble utryddet.¹⁰⁴ En annen årsak til politikken manglende effekt var bevisst spill fra Moskva. Unge hviterussiske spesialister ble sendt til andre republikker etter endt utdanning, mens personer fra andre republikker, flest russere, kom til BSSR. Denne prosessen bli omtalt som *raspredelenie* politikken. Resultatet var at andre etniske grupper, som jøder og etniske russere, kom i maktposisjoner¹⁰⁵, mens hviterussere for det meste kom i jordbruks- og administrative posisjoner.¹⁰⁶ En slik politikk var med på å fremme sovjetiseringen av republikken, istedenfor å la nasjonalistiske aspirasjoner slo rot blant hviterussere. En må også huske på at sammenlignet med hviterusserne bodde russerne i hovedsak i urbane strøk, og hadde blant annet som følge av dette prosentvis høyere utdanning enn hviterussere.

Den sosiale sammensetningen i denne perioden fortsatte å være preget av et høyt antall bygdefolk, i form av kollektivbruk. Ifølge tall fra 1959 hadde republikken den tredje største andelen av kollektivbruk (53 %) sammenlignet med resten av Sovjetunionen.¹⁰⁷ Det er også viktig å bemerke at det sosialdemografiske landskapet forandret seg vesentlig i forbindelse med industrialiseringen av republikken som begynte å ta form på 60-tallet. Den urbane

¹⁰² Begrepet forekommer i ”Białoruś- Trzeci sektor, Naród, Kultura, Język”, 2002.

¹⁰³ Mihalisko 1997:237.

¹⁰⁴ Vakar 1956.

¹⁰⁵ Historisk sett har jøder og russere etter at det hviterussiske området kom under Russland, vært de sentrale aktørene.

¹⁰⁶ Mihalisko 1997:232.

¹⁰⁷ Ibid:233.

befolkningen ble fordoblet fra 1959 til 1989-90. Sammenlignet med andre republikker i Sovjetunionen når det gjaldt økonomisk vekst og urbanisering, så var BSSR best i klassen. Byene ble overlesset med arbeidere fra de andre sovjetrepublikkene. Parallelt vedvarte russisk dominans i form av politisk styre og språk. Slik ble den hviterussiske SSR den mest sovjetiserte republikken i Sovjetunionen. Med andre ord kan man si at den vellykkede urbaniseringen og moderniseringen var ensbetydende med vellykket russifisering. Slikt har gitt utslag på dagens situasjon blant annet ved en svak hviterussisk identitet, og at dagens regime vinner på sin videreføring av det et mer prorussisk fellesskapet.

Hviterusslands første skritt som egen stat

Hviterusslands selvstendighetserklæring kom 27. juli 1990. Til forskjell fra mange andre sovjetrepublikker var erklæringen snarere et resultat av hendelser i Moskva enn indre forandringer. BSSR var ikke i like stor grad preget av nasjonalistiske bevegelser og antisovjetiske holdninger som andre sovjetrepublikker, eksempelvis de baltiske. Dette var nok årsaken til at eliten tok saken i egne hender, og ikke gjennomførte et referendum vedrørende løsrivningen slik Ukraina gjorde. Hvis et referendum hadde vært tilfellet, ville trolig over halvparten av befolkningen stemt for å opprettholde Sovjetunionen.¹⁰⁸ En annen særegenhet var at landet gikk over i sin selvstendighet med intakte sovjetstrukturer, der eliten forble den samme. Det samme skjedde også i Usbekistan, Aserbajdsjan og Turkmenistan, land med tilsvarende regimekarakteristikk som Hviterussland i dag. Dette gav utslag på transisjonsprosessen, den gikk sakte, spesielt på det institusjonelle plan. Fremste eksempel er at Hviterussland var det siste landet i Øst-Europa til å erstatte sitt sovjetiske parlament. Frem til 1995 var Øverste Sovjet fungerende lovgivende organ.

Etter Sovjetunionens fall og med Stanislav Sjusjkevitsj som leder av Øverste Sovjet begynte som tidligere beskrevet en utvikling med å etablere en separat hviterussisk identitet. Imidlertid gjorde den intakte gamle kommunistiske eliten seg snart gjeldende med sin sympati for Russland. Dette toppet seg med rivaliseringen mellom Sjusjkevitsj og Vsjatsjeslav Kebitsj. Sistnevnte var imot grunnleggende forandringer, og i motsetning til Sjusjkevitsj ønsket han å gjenbygge økonomiske bånd med Russland, og på denne måten opprettholde sosial og sosialøkonomisk stabilitet.¹⁰⁹ Sjusjkevitsj ble offer for korrupsjonsanklager i januar 1994, og måtte gå av på grunn av beskyldningene. Det er mulig å si at han ble beseiret av de

¹⁰⁸ Mihalisko 1997:242.

¹⁰⁹ Han spilte mye på folks redsel om at innføring av radikale markedsreformer kunne føre til katastrofale konsekvenser på slik linje med Ukraina, hvor økonomien kollapset.

prorussiske tendensene.¹¹⁰ Scenen ble dermed etterlatt til Kebitsj, som i kraft av sin posisjon som statsminister lå godt an foran presidentvalget i 1994. Og de fleste trodde at han kom til å gå seirende ut.

I likhet med at Hviterussland var seint ute med å etablere et nytt parlament, var de også sist ute med å etablere presidentskap blant de tidligere sovjetrepublikkene. I 1994 ble det vedtatt at et presidentskap skulle etableres. Folkefronten argumenterte med at landets demokrati fortsatt var umodent og ennå ikke var i stand til å avholde demokratiske valg.¹¹¹ Disse protestene førte ikke frem, og sommeren 1994 ble valget gjennomført. I hovedsak stod kampen om presidentembete mellom daværende statsminister Kebitsj, og Aljaksandr Lukasjenko. 10.juli 1994 gikk Lukasjenko overraskende med seieren. Med en valgdeltakelse på 70 %, fikk han 80.1 % av stemmene.

Hva skyldes denne braksuksessen til Lukasjenko? Han var til da et ganske ukjent navn i politikken med sin opprinnelse som formann for et kollektivbruk. Likevel hadde han til en viss grad rukket å markere seg som leder for antikorrupsjonskomiteen i Øverste Sovjet, hvor han profilerte seg med harde anklager mot størsteparten av landets politiske ledelse.¹¹² For å forstå hvordan det var mulig for en outsider å komme til makten, er det nødvendig å se på utviklingen etter Sovjetunionens fall. Etter fallet fant en liberalisering av politikken sted. Det er denne utviklingen som muliggjorde Lukasjenkos vei til makten.¹¹³ En annen medvirkende faktor var sentraliseringstradisjonen fra Sovjets tid. Denne tradisjonen hjalp Lukasjenko seinere i konsolidering av den utøvende makten. En må samtidig se hans presentasjon i lys av datidens situasjon, som var preget av politisk kaos og økonomisk krise. Folk var apatiske og visste ikke hvordan de skulle forholde seg til nye og drastiske endringer. Lukasjenko var den sterke mann velgerne lette etter. Dette forklarer noe av hans popularitet i dag. Her ser vi altså at det var en blanding av struktur og aktør som fikk Lukasjenko til makten. Dette bekrefter ytterligere forklaringskraften stivhengighet har.

Presidentens maktkonsolidering

Siden Lukasjenko kom til makten fra intet, hadde han ingen støttespillere innenfor maktapparatet. Han hadde kun folkets støtte. Derfor begynte han kort tid etter valget å innføre en rekke innskrenkninger for å sikre sin maktposisjon. Han tok initiativ til en rekke konstitusjonelle endringer. I motsetning til å videreføre reformprosessen gikk han i motsatt

¹¹⁰ Hill 2005:6.

¹¹¹ Brandt-Hansen, Kjølberg og Røksund 1997:12.

¹¹² Kolstø 1999:221.

¹¹³ Silitski 2003:37.

retning. Han nasjonaliserte en rekke institusjoner, deriblant Nasjonalbanken. Videre utvidet han statens makt.

Landets første parlamentsvalg ble som sagt avholdt i mai 1995. Det å få fylt parlamentets seter viste seg å være en vanskelig prosess. Hovedhindringene var at en valgt kandidat måtte oppnå 50 % av stemmene for å bli valgt, og det var vanskelig grunnet mange ukjente kandidater, noe som resulterte i lav valgdeltakelse.¹¹⁴ At presidenten offentlig oppfordret velgerne til boikott grunnet parlamentarikernes udugelighet, vanskeliggjorde situasjonen ytterligere.¹¹⁵ Etter fire valgoganger ble parlamentet til slutt valgt. Kun 198 av 260 seter ble fylt. Og som nevnt før, ble ingen fra den nasjonaldemokratiske fløyen valgt inn. Det blir det riktig å si at landets første demokratiske parlamentsvalg var mislykket. De mest aktive i stemmeavgivningen var regionene, og i beste sovjetisk stil stemte de på kjente ledere fra det gamle regimet, skriver Mihalisko.¹¹⁶

Lukasjenko dro fordel av situasjon ved å ta kontroll i det politiske kaoset. At lovgivende ikke klarte å styre, og heller ikke hadde støtte blant befolkningen gav presidenten legitimitet til å styrke sin posisjon. For befolkningen var det lettere å skjønne presidenten enn det kaotiske parlamentet. På bakgrunn av dette tok han seg frihet til å begynne å styre ved dekret. Forut for parlamentsvalget hadde han tvunget frem at samtidig med valget skulle et referendum om å forandre statens symboler og nasjonale flagget gjennomføres, og om man skulle innføre russisk som landets andre offisielle språk. Befolkningen gav sin støtte til disse forandringene. En kan undre seg over hvorfor nasjonen gav fra seg sine nye nasjonale symboler. Flere forskjellige forklaringer er mulige. En av dem er at de nye symbolene ikke hadde fått tid til å slå rot enda, og dermed ville hviterussere ha noe de var vant til, slik som det russiske språk. Her må en ta i betraktning at hviterussiske hadde vært den mest russifiserte republikken.

Etter det mislykkede parlamentsvalget fortsatte presidenten sin maktkonsolidering. I november 1996 gjennomførte han et annet referendum hvor resultatet var at all formell makt over lovgivende og dømmende organ gikk over til det utøvende. Befolkningen gav også sin støtte til at presidentperioden skulle utvides fra fire til syv år, samt at parlamentet skulle deles i to hus: Representantene Hus og Republikkens Råd. Sistnevnte skulle bestå av representanter fra regionen, hvor halvparten skulle velges av presidenten. Resultatet ble at landets tredeling

¹¹⁴ For eksempel i to av valgogangene var valgdeltakelsen på 63 % og 52 %.

¹¹⁵ Kolstø 1999:223.

¹¹⁶ Mihalisko 1997:264.

av makt ble i høy grad visket ut. Samlet hadde folkeavstemningene ført til etableringen av et autokratisk styre.

Karakteristikk av dagens regime

For å forstå handlingsrommet til dagens opposisjon er det nødvendig å gi en karakteristikk av dagens regime. Ovenfor så vi at landets demokratiseringsprosess fikk en brå slutt med Lukasjenkos inntreden. Han har siden 1994 gradvis konsolidert makt i sitt presidentembete. Landet har vist små tegn til endring. Derimot har de opprettholdt mye av sitt tidligere kommunistiske særtrekk, blant annet femårsplaner.

Mye av presidentens, eller Batka (far)¹¹⁷ som han også kalles, maktgrunnlag ligger i hans kontinuerlige popularitet. Den bidrar til at han klarer å bli gjenvalgt. Selv om valgene trolig nok er rigget, ville Lukasjenko sannsynligvis ha vunnet et ikke-manipulert valg også. Han appellerer til de brede lag i befolkningen blant annet på grunn av sin populistiske stil. Her er et utdrag fra hans nettside; ”Сильная, эффективная государственная власть, политическая стабильность в нашей стране”¹¹⁸ (”sterk og effektiv stat betyr politisk stabilitet i vårt land”). Slikt appellerer til folk med mangel på erfaring fra et annet system. En annen kilde til presidentens popularitet er at han har opprettholdt en viss levestandard og et system som folk kjenner til. Deriblant velferdssystemet, noe spesielt de eldre setter pris på. Derfor har han sterkest støtte blant de eldre og folk i regionene. Og som vi så tidligere, er det blant disse gruppene vi finner flest stemmegivere.

Hva kjennetegner så det hviterussiske regimet? Det hersker ulike definisjoner av Hviterussland, noen av dem er: *presidential vertikal*, *super presidentialism*, *personal autocracy* og *sultanism*. Mye av den nye litteraturen som finnes om Hviterussland er fra slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet. Konsekvensen er at mange ikke viste helt konkret i hvilken retning Hviterussland skulle gå da, men likevel finnes det en rekke gode karakteristikk. En av dem er beskrivelsen: ”the relative absence and nationalist sentiment, the failure of the opposition and the popularity of the President Lukashenka”.¹¹⁹ Karakteristikkene peker bare på tendensene mot autokrati, men også at landet har grunnlag for demokrati, og usikkerhet om hvilken vei landet skulle gå. På det nåværende tidspunkt er derimot situasjonen mye klarere. Derfor er utgangspunktet for oppgaven at Hviterussland og dens styrende elite, ledet av presidenten, har valgt sin regimetype. De har valgt et autokrati

¹¹⁷ Uttrykk forbindes med at presidenten er ”faren” som skal beskytte folket sitt. Kallenavnet gir assosiasjoner til tsarens tid, hvor tsaren skulle oppfylle rollen som nasjonens far. Dette innebar blant annet han skulle være den sterke leder, og ta vare på folkets beste.

¹¹⁸ Om statens politikk, ”Gosudarstvennaja politika”.

¹¹⁹ Korosteleva, Lawson and Marsh 2003:9.

som de vil prøve å holde intakt med alle mulige midler, inntil de blir slått av en utfordrende part, for eksempel en slagkraftig opposisjon.

En annet kjennetegn ved dagens regime er dens virtuelle politikk. Den innebærer manipulering av det politiske liv og handler om å skape et fiktivt bilde av virkeligheten i henhold til makthavernes ønsker. Målet er ikke bare å etablere et maktmonopol, men også å monopolisere konkurransen om makt. For forsker Andrew Wilson er denne politikken en årsak til et svakt sivilt samfunn og fravære av *partiinnost*¹²⁰ i den postsovjetiske sfæren.¹²¹ I sin bok, *Virtual Politics – Faking democracy in the post-soviet world*, påpeker han: ”the key to virtual politics is that authority is invented; political technologists stage the basic mythology of the state.”¹²² En sentral del av taktikken er en splitt og hersk teknikk der en stiller ulike aktører opp mot hverandre og eliminerer deres potensial som utfordrer. I forbindelse med veksten av Folkefrontene ble denne metoden hyppig benyttet av Sovjetregimet. Likevel er det viktig å påpeke at myndighetenes ambisjoner om å oppnå fullstendig kontroll, ikke alltid lykkes. Et eksempel er Ukraina som ble selvstendig i 1991 som et resultat av forhandlinger mellom det gamle kommunistpartiet og medlemmer av *Rukh* (det demokratiske partiet med opprinnelse i Folkefronten). Sammen ble partene enige om en dekommunisering. Noe slikt klarte aldri den hviterussiske Folkefronten å få gjennomslag for. Dette skyldes nok at de aldri var så sterke. Deres svakhet kan relateres til tidligere nevnte historiske lave støtte for nasjonalisme.

I sin bok setter Wilson opp en rekke faktorer for hva som skal til for å opprettholde en virtuell stat.¹²³ For det første må en ha monopol på politikken. Videre er det nødvendig med et passivt elektorat, og informasjonskontroll. Den siste faktoren er lavt eksternt press. Alle disse faktorene kan sies å være til stede i dagens Hviterussland, og medfører til at den virtuelle tilstanden opprettholdes.

Ved å klassifisere landets politikk som virtuell, kan en forstå mye av dagens situasjon og dens opprinnelse. I tillegg kan denne klassifisering av regimet forklare deres strategi og virkemidler, noe jeg skal diskutere senere under behandling av deres respons mot den nasjonaldemokratiske bevegelsen. Lukasjenkos maktkonsentrasjon og landets overgang fra et

¹²⁰ *Partiinost* innebærer at en mangler tradisjon for sterke partier. Denne mangelen resulterer ofte i et sterk personalistisk styre. Et eksempel på det er Lukasjenko, hvor hans personlige karakter er i stor grad medvirkende til hans maktgrunnlag. Dette minner om det tyske begrepet *Gesellerparteien*, basert på en populistisk maktgrunnlag hos lederen. Videre minner situasjon om Max Weber sin inndeling av tre forskjellige rene typer for politisk lederskap, dominerende og autoritet, der en av dem er nettopp en karismatisk dominerende.

¹²¹ Wilson 2005.

¹²² Ibid:xvi.

¹²³ Ibid:41.

kaotisk kvasi-demokrati til et fullstendig autokratisk regime kan også forklares ut i fra dette. Den fremste årsaken til at presidentens maktkonsolidering lyktes var at tre politiske partier, som utgjorde en trussel mot hans maktposisjon, ble erstattet med tre tilsvarende som var fullstendig under regimets kontroll. Med andre ord var altså kloningen av tre politiske partier en av årsakene til denne vellykkede overgangen. Partiene det er snakk om var Jordbrukspartiet, Kommunistpartiet (PKB) og sosialdemokratiske partiet (BSDP). De to sistnevnte er i dag opposisjonelle partier.¹²⁴ Dette vitner om en aktørdrevet prosess, men en skal ikke glemme at strukturelle elementer lå til grunn for at en slik overgang lyktes.

Landets språkpolitikk

Et kjennetegn ved alle nyopprettede stater er behovet for å definere seg selv og skape en egen nasjonal identitet. Å definere hva en er og ikke er, samt skille mellom oss og de andre, er sentralt her. Et eget nasjonalt språk er ofte en viktig identitetsmarkør som skiller noen fra andre. Etter Sovjetunionens fall var dette synlig spesielt i Latvia der latvisk ble det dominerende språket. Situasjonen i Hviterussland er derimot annerledes. Her er det russisk som dominerer. Russisk språk preger både det offentlige og private rom, og dominerer det hviterussiske medielandskapet. I likhet med den demokratiske opposisjonen, er det hviterussisk språket sterkt marginalisert i dagens hviterussiske samfunn. Derfor vil jeg her kort si noe om språksituasjonen og dens opprinnelse, og ikke minst om dens konsekvenser i forholdet mellom opposisjonen og regimet.

Marginaliseringen av det hviterussiske språket har historisk røtter. Størst innvirkning hadde den ovennevnte russifiseringen under navnet sovjetisering. Etter at hviterussisk språk opplevde en kort blomstringsperiode på 1920-tallet ble språkutviklingen snart reversert med sovjetiseringen. Russisk språk ble hovedspråket, og et viktig instrument for sosial mobilisering. Som følge av dette økte antallet russisktalende blant titulærnasjonen. At de russisktalende økte med 62 % i perioden mellom folketellingene i 1959 og i 1970 illustrerer dette.¹²⁵ I tillegg skal vi huske at BSSR var den mest sovjetiserte republikken i Sovjetunionen. Slik har russisk språk befestet sin posisjon. Nært relatert er urbaniseringen i samme periode som ytterligere har medvirket til at russisk språk har oppnådd sin dominerende posisjon. Sammenhengen er at modernisering har medvirket til en språkstandardisering.¹²⁶

¹²⁴ PKB ble i august 2007 forbudt i 6 måneder, mens tidligere leder for BSDP, Aleksandr Kazulin var fengslet i en periode.

¹²⁵ Guthier 1977:274.

¹²⁶ Ioffe 2003:1038.

Det er viktig å huske at til tross for at Ukraina også ble utsatt for en russifisering og modernisering, er situasjonen der i dag en annen. Der øker bruk av det ukrainske språket i omfang. Sammenheng her er at myndighetene har valgt en annen strategi enn de hviterussiske. Eksempelvis er ukrainsk landets eneste offisielle språk. En skal heller ikke glemme det svake grunnlaget hviterussisk hadde før sovjetiseringen. Ovenfor nevnte jeg at de historiske nasjonale bevegelsene blant annet hadde problemer med å mobilisere mennesker på grunn av den lave statusen hviterussisk hadde. For flere århundre siden var dette et slavisk språk som eksisterte som en dialektform inne i en overgangsposisjon mellom dominansen av russisk og polsk.¹²⁷ På grunn av disse årsakene har landets lingvistiske situasjon historiske røtter.

I 1990 kom en ny språkløst i BSSR. Den konstaterte at hviterussisk var landets eneste offisielle språk. Dette gav startskuddet til en rekke tiltak for å fremme hviterussisk språk. Å sette den nye språkløst ut i det virkelig liv viste seg imidlertid å være vanskelig siden språket lenge hadde vært i bakgrunnen og nå møtte motstand fra dem som foretrakk russisk.¹²⁸ Samtidig kunne ikke folk over natten endre sin språkbruk, spesielt med tanke på landets historiske bånd til Russland. Prosessene som skulle fremme det hviterussiske språket fikk ikke utfolde seg lenge. 14.mai 1995 ble presidentens første referendum avholdt, og da stemte 88,3 % for å gi det russiske språket samme status som det hviterussiske. På en måte kan en si at folkeavstemmingen legitimerte den virkelige språksituasjonen siden russisk allerede ble foretrukket av majoriteten av befolkningen. Referendomet reverserte den påbegynte utviklingen og utgjorde startskuddet for å innskrenke bruken av hviterussisk i det offentlige rom.

Støtten referendomet fikk i 1995, viser at president Lukasjenko ikke var den eneste pådriveren for at russisk skulle bli offisielt språk på linje med hviterussisk. En kan si at den gav uttrykk for folks preferanser. Folkeavstemmingen fikk en rekke konsekvenser. Blant annet økte bruken av russisk både i privat og offentlig sammenheng. Stadig flere valgte russiskspråklige skoler for sine barn og tilbudet av hviterussiske skoler sank. Resultatet er at russisk dominerer dagens Hviterussland. I den sammenheng må en peke på tendensen til at regimets vekt på russisk språk endres. Statlige kommunikasjonskanaler har begynt å benytte seg av hviterussisk, i tillegg til russisk. Likevel er ikke dette omfattende enda, men kan gi pekepinn på en utvikling fremover. Til tross for dette må en ikke glemme at 85,6 %

¹²⁷ Ibid:1041.

¹²⁸ For mer informasjon om denne konflikten vises det til Zaprudski, 2002.

hviderussere ser russisk som sitt morsmål.¹²⁹ Dette rettferdiggjør statens utstrakte bruk av russisk. Samtidig er det viktig å påpeke at i Hviterussland forekommer ofte *trasjanka*, en blanding av hviderussisk og russisk, noe som gjør at tallet ovenfor blir usikkert. En slik blanding, mellom ukrainsk og russisk forekommer i Ukraina under navnet *surzhzyk*.

På bakgrunn av den russiskspråklige dominansen kommer en ikke bort fra at den lingvistiske situasjon i Hviterussland er politisert. Dagens regime mener fortsatt i stor utstrekning at russisk skal være en del av den hviderussiske kulturen og identiteten, siden det legitimerer landets nære politiske og økonomiske bånd til Russland, mens det å snakke hviderussisk i dag forbindes med å være opposisjonell. Og i motsetning til tidligere da hviderussisk ble sett på som lavmål og et primitivt språk, blir språket nå assosiert med eliten og personer med høyere utdanning. Grovt sett kan en si at to ulike språk er knyttet opp til de to konkurrerende versjonene om det hviderussiske fellesskapet. Samlet bidrar språksituasjonen til en marginalisering av opposisjonen.

Historien: påvirkningsfaktor

Hviterusslands lingvistiske situasjon føyer seg inn i det vi allerede har sett, nemlig hvordan de historiske røttene resulterer i fravær av en sterk hviderussisk nasjonalisme. En av årsakene er at det hviderussiske området historisk sett knapt har noen tradisjon for uavhengighet. Istedenfor har området vært underlagt ulike stormakter. En annen grunn er korenizatsijapolitikken manglende effekt i BSSR, sammenlignet med mange andre sovjetrepublikker, hvor politikken medvirket til slagkraftige nasjonalistiske bevegelser på 80-tallet og utover. Konsekvensen ble at Sovjetunionens fall var et resultat av ytre omstendigheter mer enn indre nasjonalistisk blomstring.

Landets turbulente historie preget av russifisering og sovjetisering forteller om de utfordringene en ren hviderussisk nasjonsbygging står overfor. Ved å sammenligne landets utgangspunkt med Ukraina ser en også betydningen av arv på disse landenes nasjonsbygging. Et bevis er utryddelsen av intelligentsiaen på 1930-tallet. Flere av mine respondenter peker på at intelligentsiaen i Hviterussland ble eliminert, mens i Ukraina ble intelligentsiaen ikke i like stor grad rammet. Derfor mener de at den nasjonale identiteten i dag står mye sterkere i Ukraina enn i Hviterussland.¹³⁰ En slik forskjell peker også mye av den tidligere omtalte litteraturen på. Imidlertid skal en ikke glemme at det hviderussiske området kontinuerlig har blitt påvirket både fra vest og øst, ledet av Polen/Litauen og Russland på hver sin side slik vi

¹²⁹ Tall fra Folketelling, "Perepis naselenija 1999".

¹³⁰ Kiniales, Mazhejka, Obraztsov og Sjalajka gav uttrykk for dette.

har sett ovenfor. Derfor er det ikke overraskende at Hviterussland har en uklar og svekket identitet forårsaket av mangel på selvstendighet. Men snarere preges landet av to konkurrerende sett av nasjonale symboler, og to ulike historiske narrativer for å støtte opp om dem. Disse to ulike versjonene, den første en vestlig orientering mens den andre er en mer slavofil, russisk orientering har historiske røtter, og gjenspeiler landets historie. Førstnevnte representeres av den nasjonaldemokratiske bevegelsen, og den sistnevnte av regimet. Jeg mener at det er en sammenheng mellom hvilken versjon av et nasjonalt definert felleskap som er mest samlende, og opposisjonens manglende gjennomslagskraft. Dette vil jeg diskutere seinere i forbindelse med opinionens preferanser.

I dette kapitlet har vi sett at både strukturelle og prosessdrevne årsaker har medvirket til dagens situasjon, representert ved den historiske arven og ulike aktører, eksempelvis Lukasjenko. Ifølge Silitski var Sovjetunionens fall en avgjørende hendelse, hvor de aktørene som hadde størst spillerom, avgjorde retningen.¹³¹ Når en anvender historisk institusjonalisme, kan man se at en rekke muligheter var til stede. Lukasjenko var ikke den eneste. Det var utfallet av den politiske kampen mellom Lukasjenko og demokratene som avgjorde landets fremtidige *sti*. Dette viser at gyldighet for stivhengighet. Til sammen bekrefter den historiske utviklingen og dagens situasjon reproduksjonen av ulike *stier*, slik som et autokratisk styre og en svak hviterussisk nasjonalbevissthet.

I forrige kapittel belyste jeg Folkefrontens utvikling. Den mener jeg bekrefter et historisk fravær av en sterk hviterussisk nasjonalitet. Bevegelsens mislykkede forsøk gir implikasjoner for dagens opposisjon og dens situasjon. Nedenfor skal vi se at dagens demokratiske opposisjon har likhetstrekk med Folkefronten. Mange av mine intervjuobjekter påpekte at befolkningen ikke stoler på opposisjonen i dag nettopp fordi de assosierer den med Folkefronten som de mener var med på å forårsake økonomisk krise på begynnelsen av 90-tallet.¹³² Denne holdningen kommer også klart frem i den hviterussiske dokumentarfilmen *Ploshcha* (plassen). Filmen viser folk på landsbygden som sidestiller demokrati med økonomisk krise og mener selv de har det bedre enn mennesker i Vesten.

De historiske aspektene jeg har vist her peker i retning av at området historiske røtter er en strukturell faktor som forklarer opposisjonens marginalisering. De historiske aspektene jeg vil ta i bruk er mangel på selvstendighet, den historisk svake hviterussiske nasjonaliteten, historisk svake nasjonaldemokratiske bevegelser og to historisk ulike kulturpolitiske versjoner. I de påfølgende kapitlene vil jeg sette disse i relasjon til andre utslagsgivende

¹³¹ Intervju med Vitali Silitski, direktør for *Belarusian Institute for Strategic Studies*, Minsk 18.11.2007.

¹³² Blant annet Silitski, Kłysiński og Smoliński gav uttrykk for dette.

faktorer, og diskutere hvordan de forskjellige historiske røttene manifesterer seg og virker inn på bevegelsen. På den måten vil samspillet mellom de ulike årsakene til opposisjonens situasjon bli klarere. En slik tilnærming vil også tydeliggjøre gevinsten ved å bruke sammenhengighet som *integrative approach* for å forstå utviklingen.

Kapittel 4: De interne faktorene – den hviterussiske bevegelsen

I forrige kapittel så vi hvordan den demokratiske opposisjonen fremstår, blant annet at deres nærmeste fargerevolusjonsforsøk var mislykket. I den forbindelse har jeg allerede vært innom noe av deres karakteristikk og utfordringer. Samtidig har jeg omtalt eksterne strukturelle årsaker til en marginalisert opposisjon, hvor en svak historisk hviterussisk nasjonal identitet spiller en viktig rolle. I de to påfølgende kapitlene vil jeg diskutere nåværende grunner til fravær av gjennomslagskraft. Underveis vil jeg i begge kapitlene relaterte de tidligere belyste strukturelle årsakene til hovedaktørene, regimet og opposisjonen. På den måten vil samspillet mellom aktørene og strukturene bli forståelig. Fokuset her er den nasjonaldemokratiske bevegelsen selv, deres mobiliseringsmuligheter, og hvordan de selv påvirker sine muligheter til å bli en slagkraftig bevegelse. Videre vil jeg komme inn på en annen aktør, befolkningen, og diskutere hvorvidt de med sine preferanser bidrar til en mislykket bevegelse.

Fra før av har jeg definert opposisjonen som en fellesbetegnelse for politisk, kulturell og sivil protest. Samlet utgjør de en kollektiv bevegelse. I teori og metodedelen argumenterte jeg for at å kontekstualisere opposisjonen som en sosial bevegelse er en god måte å avdekke grunner til deres marginalisering. Faglitteraturen om sosiale bevegelse forteller om hvilke komponenter som kreves for en vellykket bevegelse. Komponentenes betydning vil selvsagt variere i hver enkelt bevegelse siden hver bevegelse er ulik hverandre. Derfor vil jeg i hovedsak se på de relevante aspektene som er med på å forklare at opposisjonen er marginalisert.

Jeg vil belyse komponentene, opposisjonens interne faktorer ut i fra professor Charles Tillys mobiliseringsmodell. Der har utfordrerne følgende kjennetegn: interesser, organisering, mobilisering.¹³³ I opposisjonens tilfelle er en av interessene den nasjonaldemokratiske versjon de ønsker å få gjennomslag for. En annen interesse er deres ønske om regimeendring. Det tredje kjennetegnet er organisering, innebærer for eksempel omfanget av en felles identitet og strukturer som igjen forener individer til for eksempel en kampsak. Interesser og organisering har igjen påvirkning på mobiliseringen, altså ressurser for å fremme kollektiv handling. Her vil jeg se på relevante ressurser i mitt tilfelle, og i den forbindelse avvike noe fra Tillys forståelse av mobilisering, fordi jeg vil se mobilisering også som muligheter og potensial til å tiltrekke flere. Som mobilisering virker også de ytre mulighetsstrukturene i form av makt,

¹³³Tilly 1978:54.

undertrykkelse og trusler inn på kollektiv handling. Dette vil jeg se nærmere på i neste kapittel.

Den hviterussiske bevegelsen kan forstås bedre med referanse til fargerevolusjonsbølgen. Som følge av muligheten for spredning av denne type regimeendring i postsovjetisk kontekst har en rekke opposisjonelle grupperinger i land med autokratiske trekk tatt lærdom av sine ”søsterbevegelser”. Selv om den hviterussiske opposisjonen kan ta lærdom av sin ”søsterbevegelser”, lykkes de i varierende grad i praksis slik vi så i forbindelse med de mislykkede demonstrasjonene i 2006. Jeg vil på bakgrunn av dette og i forbindelse med deres mobiliseringsmuligheter, gå inn på de utslagsgivende elementene i de vellykkede bevegelsene, samt sammenligne dem med den hviterussiske bevegelsen.

Den nasjonaldemokratiske versjonen

Tilstedeværelse av protest utgjør ikke i seg selv en sosial bevegelse. I tillegg må utfordrerne: ”

”...frame their demands in ways that will attract followers and build on social networks , and connective structures must link them to one another with a shared definition of reality, of ”us” and ”them” , and of fundamental goals through changing seasons of opportunities and constraints.¹³⁴

Det handler om å formulere sine verdier og meninger for å kunne anvende dem mest mulig effektivt til å mobilisere folk. En må sette ord på det en står for og ønsker å oppnå på en måte som appellerer til grupper av befolkningen. Professor David A. Snow peker på at opprettelsen av *frame alignment* er en forutsetning for deltakelse.¹³⁵ Begrepet referer til båndet mellom individ og fortolkende orienteringer. Et historisk eksempel på at en slik vellykket formulering førte til kollektiv handling, er utviklingen av arbeiderklassebevissthet på 1900-tallet til en revolusjonær kollektiv handling. I forlengelsen er det mulig å si at revolusjon ikke var et resultat av historisk determinisme slik marxistene så det, ettersom de mente revolusjon ville komme som et opprør mot upopulær politikk og institusjoner.¹³⁶ Derfor blir det riktig å si at en kollektiv bevegelse står sterkt når den er i stand til å gi en forklaring på eller gi en versjon av virkeligheten som overbeviser andre og holder engasjementet oppe internt.

I sammenheng med mobilisering er interesser og organisering sentrale elementer. I opposisjonens tilfelle har dette form av et ønske om en spesifikk samfunnsmodell, identitet, verdier og mål. Disse elementene utgjør det jeg tidligere kalte *handlingsramme*, altså hva

¹³⁴ Tarrow 1998:105.

¹³⁵ Snow et al. 1986.

¹³⁶ Kuran 1989:61.

bevegelsen ønsker å få gjennomslag for, og som kan være forenende for hviterussere. Denne rammen skal både mobilisere eksisterende medlemmer til kollektiv handling, samt tiltrekke seg nye medlemmer. Flere forskere peker derfor på at sosiale bevegelser ofte er identitetsskapende.¹³⁷ Å se nærmere på dette er et sentralt ledd i å forstå i hvilken grad deres budskap er appellerende for befolkningen. I denne forbindelsen er deres nasjonaldemokratiske versjon viktig.

Ovenfor nevnte jeg at regimet og opposisjonen er representanter for ulike versjoner av hvilke kulturelle og politiske elementer som skal være samlende faktorer for det hviterussiske fellesskapet. Det er mulig å si at en har å gjøre med en kulturell og politisk kamp med variasjoner om hvor åpen og hvor omfattende kampen er. Samtidig er det viktig å huske på at identitet er kulturelt konstruert, og endres over tid. Videre er konstruksjon av identitet en pågående prosess der stadig nye faktorer skal integreres i det eksisterende fellesskapet. Det er vanskelig å si at en nasjons kultur er homogen, ofte er det snarere snakk om et forestilt felleskap.¹³⁸ Relatert til det hviterussiske tilfellet blir det riktig å si at hovedaktørene, regimet og opposisjonen, er tilhengere av to forskjellige verdssystem. Kulturen hver av dem prøver å kjempe frem kan sies å være broen mellom individene og deres kollektive identitet.¹³⁹ I denne sammenhengen spiller blant annet myter og symboler en viktig rolle, noe en vil se relatert til opposisjonens og seinere regimets (offisielle) versjon.

Jeg minner om at disse to konkurrerende narrative avspeiler landets historie og dagens politiske hendelser. På grunn av vestlig og østlig kulturell påvirkning eksisterer det to ulike måter å se Hviterussland på. Nasjonaldemokratene fremhever dens europeiske trekk, mens regimet representerer dens mer russiske (slavofile). Forskjellene har manifestert seg i en rekke elementer, deriblant bruk av ulike flagg. Bevegelsen er tilhengere av det hvit-rød-hvite flagget fra 1918. Flagget ble tatt i bruk igjen i 1991, og forbudt i 1995 som følge av presidentens folkeavstemming. Det nye offisielle flagget er rød-grønt og vekker minner om den sovjetiske fortiden. Til flaggene hører også forskjellige våpenskjold. Bevegelsen benytter seg av riksvåpenet *Pahonia*, som har røtter fra Storhertugdømmet Litauen, mens regimet har et modifisert sovjetisk symbol. Det samme gjelder nasjonalsangen, hvor melodien er den samme som i den sovjetisk versjonen. For øvrig er det verdt å nevne at dette også er tilfellet for den russiske nasjonalsangen.

¹³⁷ Representanter av en slik oppfatning er: Tarrow 1998, Giugni 2001 og Della Porta og Diani 2006.

¹³⁸ Anderson 2006.

¹³⁹ Kuper 1999:242.



(det offisielle hviterussiske flagget)



(Nasjonaldemokratiske flagget)



(det offisielle riksvåpenet)



(Pahonia riksvåpenet)

Før jeg går mer konkret inn på bevegelsens handlingsramme, er det viktig å konkretisere hva jeg mener med bevegelsens versjon. Det er viktig å presisere at siden jeg opererer med et inkluderende opposisjonsbegrep vil det naturligvis eksistere ulike variasjoner innad når det gjelder spesifikke trekk. Til tross for eksistensen av ulike grupperinger og mål velger jeg for enkelthets skyld å presentere dem samlet. Jeg har i hovedsak benyttet meg av partienes program siden de konkret gir uttrykk for hva de står for og ønsker å oppnå. De fleste politiske partiene er offisielt registrert, mens organisasjonene og bevegelsene sjeldent er det. Samtidig er det viktig å understreke at selv om sivile organisasjoner ikke har politiske program, kan de likevel ha definerte politiske mål. De kan sies å inneha forebyggende og normative roller, som å jobbe ut fra fastlagte prinsipper og ønske om å bygge en rettsstat. Derfor kan man si at gruppens medlemmer har flere fellestrekk, først og fremst ved deres opposisjon til den offisielle versjonen, at de alle representerer et felles verdisystem, og at de ønsker en demokratisk regimeendring.

Deres verdisystem karakteriseres av nasjonaldemokratiske verdier som menneskeverd, menneskerettigheter og demokrati.¹⁴⁰ I likhet med regimet legger de også vekt på hviterussisk selvstendighet, dog på en annen måte. For eksempel understreker de betydningen av en hviterussisk identitet basert på hviterussisk kultur og språk. Et annet markant skille mellom denne og myndighetene er deres historieverisjon. Ifølge bevegelsen har Hviterussland en statstradisjon med røtter tilbake til Storhertugdømmet Litauen på 1300-tallet. Nært relatert er deres symbolikk og identitet, som er hentet fra tidligere hviterussiske nasjonaldemokrater. I likhet med sine forgjengere legger de vekt på en distinkt hviterussisk identitet og språk. På denne måten presenterer de landets historie i et vestlig perspektiv. Denne tendensen preget

¹⁴⁰ Når det gjelder deres oppfatninger så har jeg basert meg på følgende grupperinger: *Vjasna*, *Malady Front*, OGP, BSDP (Hramada), BNF og bevegelsen *Za Svodobu*. I tillegg har jeg benyttet meg av mine intervju.

historiebøkene på begynnelsen av 1990-tallet.¹⁴¹ Perspektivet innebærer kritikk mot sovjetregimet, spesielt under Stalins periode. Samtidig anser de den kortvarige selvstendigheten i 1918 for å være en legitim statsdannelse. Den offisielle versjonen anerkjenner derimot den sovjetiske republikken for å være den første legitime hviterussiske stat, og Storhertugdømmet Litauen for å ha vært en russisk-litauisk stat med ønske om union med den moskovittiske staten.¹⁴² Resultatet er at dagens Hviterussland preges av to konkurrerende fortolkninger av den nasjonale historien, som begge parter benytter som legitimeringskilde for sine versjoner.

Den nasjonaldemokratiske versjonen fremhever at landet har et annet verdisystem enn det russiske (sovjetiske). De er for en kulturell og politisk integrering med Vesten. Bevegelsen legger vekt på verdier som ytringsfrihet og respekt for menneskerettigheter. For eksempel fremhever *Tretij Put* de liberale verdier som autonomi, individuelle rettigheter og pluralisme.¹⁴³ De ønsker også å få fart på den hviterussiske nasjonsbygning og en identitetskonstruksjon som tar avstand fra den mer russiske.

I deres ideologi finner man en rekke konkurrerende symboler og virkemidler som står i kontrast med de myndighetene bruker. Et av dem er uavhengighetsdagen. Myndighetene feirer 3. juli, dagen da sovjetiske styrker befrikk Minsk i 1944. Dette bekrefter ytterligere deres hang til den russiske historieskrivingen. Opposisjonen feirer derimot den 25. mars, dagen da den hviterussiske demokratiske republikk erklærte sin uavhengighet i 1918. Dagen brukes hvert år til å mobilisere store demonstrasjoner, først og fremst i Minsk. Under protestene, men også i andre deler av deres arbeid, bruker de en rekke symbolske virkemidler som skal støtte opp om deres versjon. Et av disse er bruken av provestlige slagord av typen ”Hviterussland inn i Europa”, ”For et europeiske Hviterussland, ”For Uavhengighet” og ”Allianse med Vesten”. Bruken av det hvit-rød-hvite flagget er et hyppig brukt symbol. Flagget stammer fra Polotsk statssystem og som symbol for makten i Storhertugdømmet Litauen.¹⁴⁴ Deres versjon og symboler har en rekke funksjoner i deres *handlingsramme*. For det første skal de være med på å styrke deres budskap og appellere til større samfunnssegmenter, og for det andre støtte opp om en felles identitet for medlemmene, som

¹⁴¹ En revidering av hviterussisk historiebøker fant sted. Dette fortsatte til 1995. Prosessen ble da stoppet av Lukasjenko. Han mente historiebøkene var for ideologiske. Konsekvensen var at de ble erstattet av bøker som var inspirert av den sovjetiske historieverjonen, hvor det ikke skal rettes kritikk Russland og Sovjetunionen. I Sovjetunionen ble hviterussisk historie regnet for å være lik den russiske. Derfor var ikke hviterussisk et eget fag.

¹⁴² Kotljartsjuk 2004:51.

¹⁴³ Hentet fra deres internettside, ”Tsjo takoe ”Tretij Pyt”?”.

¹⁴⁴ ”Tsjo takoe ”Tretij Pyt”?”.

igjen bidrar til en konsolidering av gruppen. I relasjon med opinionens preferanser vil jeg diskutere hvilken innvirkning *handlingsrammen* har på bevegelsens marginalisering.

Oppgaver og mål

Oppgaver og mål er en annen viktig del av deres handlingsramme. Gjennom mine intervjuer og ut fra opposisjonens internettsider kan man danne seg et bilde av hva de ser som sine oppgaver og mål. Disse henger nøye sammen med deres ovennevnte versjon. *Za Svobodu* fremhever følgende mål: frie valg, styrke landets selvstendighet, dets demokratiske utvikling og få en livskvalitet på nivå med den europeiske.¹⁴⁵ Mange av gruppens medlemmer gir også uttrykk for et ønske om restaurering av det hvitrussiske språket på lik linje med det russiske. Samtidig ønsker de å erstatte dagens postsovjetiske symboler med de tidligere nevnte, eksempelvis det hvit-rød-hvite flagget. Når det gjelder den økonomiske sfæren er opposisjonens mål å innføre markedsøkonomi. En kan si at bevegelsens funksjon er todelt: for det første skal de motvirke regimets ideologi og deres virkelighetsbilde ved å vise deres versjon av virkeligheten, og for det andre utgjøre en plattform for ytringsfrihet og identifisering med andre verdier enn de som representeres av den offisielle versjonen. På den måten ønsker de å øke politisk aktivisme og nasjonal bevissthet. Dette håper de igjen skal resultere i mobilisering for regimeendring i landet. En kan si at de utgjør en sosial protest med den hensikten at deres samfunnsversjon skal vinne frem, og en systemendring skal finne sted.

Bevegelsens medlemmer arbeider på ulike måter for å nå ut med sin versjon av det hviterussiske fellesskapet og deres oppfatning av regimet. Ressurser som benyttes er Internett, skriftlige utgivelser, demonstrasjoner, møter og undervisning. *Vjasna* er en type organisasjon som benytter slike virkemidler. Deres hovedoppgaver er informasjonsarbeid, menneskerettighetsundervisning, registrering av forbrytelser og brudd på menneskerettigheter, samt juridisk bistand. De unge aktivistene benytter seg av nye arbeidsmetoder for å nå ut til folk. BSA distribuerer for eksempel sitt elektroniske magasin CDmag på kafeer og gjennom hemmelige nettverk. Aktivistene Orlov og Iryna Viadanava fortalte meg at man ikke kjenner til alle leddene i distribusjonsskjeden. Det er vanlig at de kun kjenner til den som er over og under en selv.

I forlengelsen av det vi hittil har sett, kan en spørre seg hvorfor personer ønsker å engasjere seg i bevegelsen. For å ta del i kollektiv protest har mennesker ulike kollektive og personlige interesser. I det hviterussiske tilfellet er det selvsagt vanskelig å kartlegge alle. Imidlertid er det mulig å danne seg et oversiktsbilde gjennom samtale med opposisjonelle om

¹⁴⁵ "The Strategy of the Movement of Freedom".

deres program. En av de kollektive interessene er ønsket om å få gjennomslag for sitt samfunnssyn og kollektive verdier. Av personlige interesser nevnes muligheten for å få utløp for sitt eget samfunnsengasjement. En rekke av mine respondenter forteller at de sitter med en følelse av at ting burde vært annerledes. De er lei av urettferdighet og ønsker å kunne medvirke til endring. Flere ønsker også på en eller annen måte å fylle tomrommet som de mener eksisterer etter uavhengig informasjon. Viadanava mener at den yngre generasjonen ble vant til den kortvarige friheten de fikk på begynnelsen av 1990-tallet, og ser dette som en grunn til at unge tiltrekkes bevegelsen.¹⁴⁶ I tillegg finnes det sosiale årsaker til å delta i bevegelsen, som det å føle tilhørighet ved å få være sammen med likesinnede.

Karakteristikk av intelligentsiaen

I første kapittel skrev jeg at strukturelle og kulturelle splittelser ofte er en forutsetning for bevegelser. De kan igjen skape incentiver til å mobilisere og å etablere sosiale bevegelser. Har dette vært en forutsetning for den hviterussiske opposisjonen? Den sosialistiske arven har gjort det vanskelig å snakke om tradisjonelle klasseskiller i postsovjetisk kontekst, delvis fordi ingen kollektive aktører fikk lov til å gi offentlig uttrykk for sine interessekonflikter.¹⁴⁷ Etter Sovjetunionens fall gjorde en annen type splittelse seg gjeldene i postsovjetisk kontekst, nemlig etnisitet. En slik tendens er ikke tilstede i Hviterussland ettersom befolkningen er nokså homogen. I følge folketellingen i 1999 er 81,2 % av befolkningen hviterussere, etterfulgt av 11,4 % russere og 3,9 % polakker som de største etniske gruppene.¹⁴⁸ For å finne ut om det er snakk om en form for splittelse i det hviterussiske samfunnet vil jeg benytte meg av to innfallsvinkler. Først vil jeg se på hva som kjennetegner de regimekritiske, og deretter hva som karakteriserer bevegelsens medlemmer. Sistnevnte er viktig å kjenne til siden en felles identitet eller karakteristikk og nettverk påvirker mobiliseringspotensialet og senker kostnadene for kollektiv protest. I følge professor Anthony Oberschall tiltrekker bevegelser grupper av personer som forblir knyttet til hverandre og deres sosiale miljø.¹⁴⁹ Karakteristikken er også viktig for seinere å se hvilken appell de har blant større segmenter av befolkningen.

I det hviterussiske samfunnet kan en se et skille mellom de som støtter presidenten og de mer regimekritiske. Oleg Manajev fra *Independent Institute of Socio-Economic and Political Studies* (IIEPS) har en stilisering som støtter opp om dette. En typisk

¹⁴⁶ Intervju med Iryna Viadanava, Foreningen for hviterussiske studenter, Minsk 16.11.2007.

¹⁴⁷ Elster, Offe og Preuss 1998:248.

¹⁴⁸ Tall fra Statistikkomiteen, "POPULATION CENSUS' 1999".

¹⁴⁹ Oberschall 1977.

regimesupporter beskrives slik: a) kvinne, oftest pensjonert med lav utdanning b) eldre statlige arbeider som bor i en landsby, gjerne i den østlige delen av landet.¹⁵⁰ En typisk opposent har de motsatte kjennetegnene. Personen er oftest ung og bor i en by, er ansatt i privat sektor og har høyere utdanning. Dette gjelder hovedsakelig studenter fra Minsk eller andre større byer, primært i Brestregionen, og i de nordvestlige regionene som grenser mot Litauen. De nevnte regionene utgjør de mest regimekritiske regionene forårsaket av nære bånd til Polen og Litauen. Beskrivelsene stemmer godt overens med virkeligheten der vi ser at presidenten har mest støtte blant de eldre og i regionene.

Basert på beskrivelsen mener jeg å ha påvist delvis en splittelse i det hviterussiske samfunnet basert på alder og utdanning. Med andre ord er demografi stikkordet. I tillegg spiller det en rolle hvorvidt man bor i regionene eller i urbane strøk. Dette har sammenheng med at hovedopposisjonscentrene er i Minsk og Grodno regionen, mens de prostatlige partiene Jordbrukspartiet og Kommunistpartiet står sterkt i de mer østlige og rurale delene. En annen tendens er at jo eldre en er desto større er tendensen til at en assosierer seg med den offisielle versjonen. Mens yngre personer med høyere utdanning og bosatt i urbane strøk har større tilbøyelighet til en mer kritisk holdning til myndighetene. En av årsakene til forskjellen er at sistnevnte gruppe har mer tilgang til uavhengig informasjon og reiser utenlands, noe som igjen resulterer i at de er mer kritiske til myndighetene. Påvirkningskildene gjør at gruppen ser at bildet av omverden ikke stemmer med myndighetenes versjon.. Det er viktig å presisere at disse faktorene ikke nødvendigvis trenger å føre til aktivisme, ettersom Hviterussland eksempelvis har videreført den sovjetiske tradisjonen om at høyere utdanning skal være tilgjengelig for folk flest.¹⁵¹ Sannsynligvis eksisterer en årsakssammenheng mellom disse i kombinasjon med andre elementer, slik som nettverk og sosial bakgrunn. Likevel velger jeg å legge vekt på demografi som grunnlag for forskjellige holdninger.

Beskrivelsen av en regimeopponent omfatter også høyst sannsynlig bevegelsens medlemmer. Å se på bakgrunnen til opposisjonsmedlemmer er derfor en god kilde til ytterligere å styrke min argumentasjon om splittelse. Selv om utvalget mitt er begrenset, mener jeg likevel å kunne se en tendens der opposisjonsmedlemmene er personer med høyere utdanning, uansett bosted. Majoriteten av de unge jeg snakket med hadde foreldre med høyere utdanning og profesjoner av den akademiske typen.¹⁵² Sammenlagt tyder funnene på at vi står ovenfor strukturelle og kulturelle skillelinjer mellom regimelojale og opposisjonelle i

¹⁵⁰ Manajev 2006:39.

¹⁵¹ En bekjent av meg har i to år studert i USA og arbeider nå i Nederland. Dette har ikke ført til at han forandret sitt syn på regimet, som er positivt.

¹⁵² Likevel var det også unntak, for eksempel faren til Pavel Mazhejka, en av mine respondenter, var politimann.

Hviterussland. Imidlertid har ikke disse grensene en mobiliserende funksjon i det hviterussiske samfunnet, istedenfor styrker skillet påstanden om at bevegelsen er atskilt fra resten av befolkningen. Dette er forbundet med hvor appellerende opposisjonens budskap er, noe jeg vil diskutere i relasjon til opinionens preferanser.

En annen markant karakteristikk er at bevegelsen består av ressurssterke mennesker. Sett opp mot deres versjon og ønske om å opplyse og informere folk dukker spørsmålet opp om hvorvidt en har å gjøre med et elitefenomen, nærmere bestemt en intelligentsia. Kultureliten, eller intelligentsiaen som den kalles i postsovjetisk kontekst, har historisk sett alltid hatt en spesiell posisjon, først i det russiske imperiet og seinere i Sovjetunionen. Intelligentsiaen var en moralsk kategori, som bestod av mennesker som følte seg forpliktet til å befri folket ved å bekjempe uvitenhet og undertrykkelse.¹⁵³ I den anledningen var de forkjempere for nasjonaldemokratiske verdier. I motsetning til flere av sine likesinnede i en vestlig kontekst har de oftest mislykkedes med sine prosjekter. De har heller ikke klart å stimulere større segmenter av befolkningen til kollektiv handling. På mange måter ble de fremmedgjort i samfunnet. Dagens bevegelse har mye av den samme karakteristikken med sitt ønske om folkeopplysning og opprettelsen av en genuin hviterussisk identitet.

Tidligere omtalte jeg dette i sammenheng med stivhengighet. Imidlertid er det verdt å nevne en forskjell mellom dagens bevegelse og den historiske intelligentsiaen. Opposisjonen omfatter flere grupperinger i dag enn tidligere. Innad i bevegelsen eksisterer en stor gruppe unge aktivister. Samtidig er antallet personer med høyere utdanning mye høyere nå. Dermed eksisterer det flere potensielle medlemmer. En kan si at gruppen består av personer fra middelklassen, utdannende og unge. Derfor er det snarere riktig å snakke om en intelligentsia i en bredere betydning enn den klassiske. Av den grunn er sosial bevegelse en bedre betegnelse. Likevel skal en ikke se bort i fra at denne karakteristikk kan virke hemmende i forhold til å tiltrekke flere tilhengere, og øker avstanden til andre samfunnssegmenter, og er dermed en medvirkende årsak til marginalisering.

Interne konflikter

I andre kapittel så vi at den forente opposisjonen ble splittet i etterkant av presidentvalget 2006. Istedenfor å bygge videre på det de hadde oppnådd i 2006, gikk de hver til sitt, mener analytiker Balázs Jarábik.¹⁵⁴ Interne uenigheter og mangel på felles koordinering av aksjoner preger den demokratiske opposisjonen. Denne utviklingen har

¹⁵³ Nistad 2001:13.

¹⁵⁴ Intervju med Balázs Jarábik, Pact Ukraine, Kiev 14.11.2007.

resultert i at to grupperinger har begynt å formes blant de demokratiske kreftene. Den første er de forente demokratiske kreftene (ZSD), hvor hoveddelen består av de veletablerte partiene. Mens den andre er tidligere presidentkandidat Milinkevitsj og hans organisasjon *Za Svobodu*. Deres ønske er å fylle gapet mellom partiledere og det sivile samfunnet, og konsolidere det demokratiske samfunnet.¹⁵⁵ De mener også å kunne tiltrekke seg den yngre generasjonen i motsetning til partiene. Under mine intervjuer fikk Milinkevitsj mest støtte. Imidlertid mente mange også at han har svake lederkvalifikasjoner og ofte skifter mening. Et eksempel er demonstrasjonene i 2006 der han i begynnelsen frarådet folk til å opprette en teltleir, men da han så at de overnattet der likevel, skiftet han mening.

Splittelsen resulterer i mangel på samordnede kampanjer som kunne ha appellert til større samfunnssegmenter. Dette i kombinasjon med vektlegging av ledernes personlige ambisjoner har resultert i det allerede nevnte dominerende negative synet på opposisjonen blant vestlige eksperter. Programkoodinator Inna Buxshtynovitsj gav uttrykk for at det er i hovedsak BNF og OGP som er basert på ideologi og ikke personligheter og penger slik de fleste andre her.¹⁵⁶ Forsker Kamil Kłysiński sier at ledernes politiske ambisjoner har gjort at bevegelsen har mistet mye av samfunnets tillit.¹⁵⁷ Det er imidlertid viktig å bemerke at splittelsen i hovedsak gjelder bevegelsens eldre garde og partistrukturene. Samtidig ønsker ikke mange yngre å komme inn i organisatoriske strukturer og å bli kontrollert av dem. På det regionale planet er den indre splittelsen derimot ikke så stor. Dette skyldes at NGOer uten sterk partitilhørighet har en sterkere maktbase der.

På den ene siden er det naturlig med ulike meninger og synspunkter innad i bevegelsen, spesielt med tanke på mangfoldet av grupperinger innenfor opposisjonen. Tarrow peker på noe lignende når han skriver at bevegelser sjelden er forente siden kravene deres ofte er upresise og utopiske.¹⁵⁸ Likevel kommer en ikke bort ifra at den nasjonaldemokratiske bevegelsen hadde hatt større muligheter dersom dens medlemmer hadde vært mer samstemt, utad. For befolkningen blir det vanskelig å forholde seg til ulike små opposisjonelle grupperinger, spesielt med tanke på landets mangel på demokratisk erfaring. Dersom bevegelsen hadde vært samlet ville det være lettere å identifisere seg med dem. De interne stridighetene gjør dem til et lett mål for statens represalier, noe som igjen fører til at de ikke klarer å mobilisere større mengder til støtte for sin sak.

¹⁵⁵ Intervju med Aleksandr Lahviniec, *Za Svobodu*, Minsk 19.11.2007.

¹⁵⁶ Intervju med Inna Buxshtynovitsj, Programkoodinator, National Democratic Institute, 12.07.2007.

¹⁵⁷ Intervju med Kamil Kłysiński, OSW, Warszawa 23.11.2007.

¹⁵⁸ Tarrow 2006:162.

At deres styrke blir svekket som sosial bevegelse, er markant i ovennevnte kontekst. De fremstår i sterk kontrast til det enhetlige og handlekraftige regimet. Her kan en også trekke en parallell til Ukraina. Så lenge de ulike ukrainske opposisjonspartiene forble splittet, mislyktes deres protester. At nesten halvparten av Ukrainas befolkning ikke støttet opposisjonen i 2003, bekrefter dette.¹⁵⁹ ”Bevegelsen uten Kutsjma” i 2000 er et eksempel på det. Da de klarte å bli enige om en felles profil, fremstod de som en mer handlekraftig bevegelse og klarte å mobilisere flere folk. Med andre ord minner den ukrainske opposisjonen før 2004 om den hviterussiske i dag med sine interne konflikter. Derfor kan en si at den hviterussiske bevegelsen ville ha stått sterkere dersom den fremstod som en helhetlig gruppe.

Mobiliseringsstrukturer

Innledningsvis nevnte jeg at det finnes ulike meninger om hvilke faktorer som er avgjørende for en bevegelses mobiliseringspotensial. Til tross for variasjoner, avhenger evnen til å mobilisere mye av hvilke ressurser en har under sin kollektive kontroll og hvordan en benytter seg av dem. Førstnevnte er viktig for hvorvidt en sosial bevegelse klarer å høste suksess. Det finnes ulike mobiliserende strukturer, deriblant nettverk og institusjoner. Samtidig er et repertoar for opprør, sosiale nettverk og kulturelle rammer med på å senke kostnadene for kollektiv handling, fremkalle følelsen om at en ikke er alene, og gi bredere mening til deres krav, mener Tarrow.¹⁶⁰

Mobiliseringsstrukturene kan være med på å fortelle hvorvidt den hviterussiske bevegelsen er vellykket eller ikke. En måte å måle dette på er å se hvor stor oppslutning de har, eller hvor mange som deltar i deres demonstrasjoner. I den sammenheng dukker et nytt problem opp. Hvilket kriterium kan en basere seg på for å si om oppmøte er bra eller dårlig? Her kan fargerevolusjonene og deres karakterstikk komme til nytte siden de nettopp var et resultat av vellykkede sosiale bevegelser. Derfor kan antallet demonstranter i de ulike revolusjonene gi oss en pekepinn på hvor høyt antallet bør være for å få gjennomslag for sitt mål om endring. Omtrent en million mennesker deltok i de ukrainske demonstrasjonene i etterkant av presidentvalget.¹⁶¹ Når det gjelder fremmøte i de hviterussiske protestene i 2006 varierer tallene fra et par tusen opp til 10.000. Dette er en betydelig forskjell i forhold til hva den ukrainske bevegelsen klarte å mobilisere. En tilsvarende forskjell finner en blant andre utslagsgivende faktorer for regimeendring i eksempelvis Georgia og Ukraina, noe jeg pekte på tidligere. Derfor vil jeg i tillegg til mobiliseringspotensialet, gå inn på noen av de avgjørende

¹⁵⁹ Kuzio 2005:123.

¹⁶⁰ Tarrow 1998:23.

¹⁶¹ Tall hentet fra Beissinger 2007:264.

interne aspektene ved fargerevolusjons bevegelser og betrakte dem som viktige mobiliseringselementer.

Opposisjonens repertoar, måten de handler sammen i jakten på delte interesser ligner mye på den de opposisjonelle hadde i fargerevolusjonslandene. Årsaken er at under *fargerevolusjonsbølgen* og fortsatt nå er tendensen at ulike nasjonale opposisjoner tar til seg karakteristikken til de bevegelsene som lyktes. Demokratistøtte fra USA og EU spiller en sentral rolle i implementeringen av dette. I tillegg eksisterer transnasjonale bånd blant opposisjonelle, der medlemmer fra de vellykkede bevegelsene deltar i opplæringen av for eksempel hviterussiske opposisjonelle. Bakgrunnen til dette er at man ønsker å oppnå spredning av denne type regimeendring. Fra faglitteraturen er det kjent at vellykkede revolusjoner har en bemyndigende effekt på opposisjoner i andre land, og sannsynligheten for gjentakelse øker.¹⁶² Et av kjennetegnene er å bygge en sterk undergrunns ungdomsorganisasjon basert på organisasjoner av typen *PORA* (Ukraina) og *Kmara* (Georgia).¹⁶³ Andre mindre kjennetegn er elementer vi finner i de fleste organisasjoner og partier: informasjonsarbeid, etablering av koordinerte nettverk, og ulike form for demonstrasjoner og aksjoner.

Både organisatoriske og menneskelige ressurser er viktige i en mobilisering. Det er viktig å påpeke at de og deres effekt må relateres til det handlingsrommet regimet setter opp. Sammenlignet med den ukrainske bevegelsen har den hviterussiske en ulempe, nemlig mangel på pengesterke sponsorer i form av oligarker. I Ukraina utgjorde oligarkene sammen med de vestlige organisasjoner den viktigste finansielle støtten til opposisjonen. Når det gjelder de menneskelige ressursene er det vanskelig å si konkret hvor mange opposisjonsmedlemmer som eksisterer og hvor aktive de er, fordi det er en forskjell mellom det å være medlem av en organisasjon eller et parti, og det å støtte dem uten en formell tilknytning. En regner med at for eksempel har BNF rundt 6.500, OGP har 3.000, mens *Za Svobodu* har omtrent 2.000.¹⁶⁴

Fra et historisk perspektiv har urbanisering redusert kostnadene for mobilisering. Media har blitt en viktig ressurs for bevegelser, og forsterket den visuelle symbolismens rolle som igjen hjelper til i konstruksjonen av kollektive identiteter.¹⁶⁵ Under Oransjerevolusjonen

¹⁶² Bessinger 2007, Bunce og Wolchik 2006 a) og b), Bekkerman 2005 og McFaul 2005 nevner dette.

¹⁶³ Før det hviterussiske presidentvalget i 2006 var *Zubr* en slik organisasjon. Den hadde tatt i bruk mange av de samme teknikkene som PORA. I likhet med mange andre organisasjoner er *Zubr* nå en ulovlig organisasjon, og aktivistene har gått over til andre organisasjoner.

¹⁶⁴ Intervju med Inna Buktshynovitsj, Programkoordinator, National Democratic Institute, 12.07.2007.

¹⁶⁵ Lumley 1990:223.

var nettopp media et sentralt verktøy for bevegelsen i Ukraina. I neste kapittel vil jeg se nærmere på mediesituasjonen i Hviterussland. I dag er Internett hovedkanalen til uavhengig informasjon i Hviterussland, ettersom staten har kastet seg over de mer tradisjonelle mediekanalene. Dette begrenser hvem informasjonen når ut til ettersom kun ca. 15 % har tilgang til Internett.¹⁶⁶ Internettbrukerne har noenlunde de samme karakteristikkene som de regimekritiske. De er mennesker i urbane strøk med høyere utdanning. Informasjon via Internett er altså ikke en kilde som når frem til massene. Statsfjernsynet er hovedkanalen til informasjon for de brede lag av befolkningen. 67,4 % ser daglig på statlig fjernsyn ifølge IISEPS.¹⁶⁷ En kan med sikkerhet si at opposisjonen har minimal tilgang til denne kanalen. Nylig har også myndighetene begynt å kontrollere folks bruk av Internett. Fra offisielt hold sies det at overvåking av innbyggernes bruk av Internett er et viktig forebyggende tiltak for å opprettholde sikkerhet i landet. Overvåkningen innebærer blant annet at eiere av internettcaféer må registrere hvilke nettsider brukere benytter seg av.

Tidligere nevnte jeg at Ukraina er et godt land å sammenligne Hviterussland med, så lenge en husker at det også er forskjeller mellom landene. Derfor vil jeg kort nevne noen av mobiliseringsfaktorene Ukraina hadde i 2004 som ikke Hviterussland har. Et av dem er regionale forskjeller mellom Sørøst og Vest. Sistnevnte preges av provestlige holdninger og foretrekker ukrainsk, mens førstnevnte domineres av prorussiske holdninger og russisk språk. Det er imidlertid viktig å huske at dette er et grovt skille som ofte brukes til tross for lokale variasjoner. Splittelsen gav den ukrainske bevegelsen mer å mobilisere på, forårsaket av ulike politiske og kulturelle preferanser i regionene. Når det gjelder Hviterussland eksisterer ikke slike markante regionale forskjeller. Imidlertid kan en se eksistensen av et skille mellom øst og vest, hvor de vestlige delene med sine historiske nære relasjoner til Polen og Litauen, har en mer provestlig holdning. Imidlertid er ikke dette noe å mobilisere på, med unntak i de nordvestlige delene, hvor nasjonaldemokratene står sterkest.

En annen faktor som styrket den ukrainske bevegelsens sjanser for revolusjon var at den politiske grenen var representert i landets politiske struktur. Dermed hadde de større muligheter for endring med sin posisjon ved regulære valg, og regimet var mer sårbart for deres krav. Betydningen av dette for en sosial bevegelse peker også Tilly på.¹⁶⁸ Den hviterussiske grupperingen er derimot utenfor de politiske strukturene og har derfor liten sjanse til å påvirke regimet fra innsiden. I tillegg er det få ytre tegn på at myndighetene preges

¹⁶⁶ Prosenten er hentet fra Sadowski og Wiśniewska 2005:21.

¹⁶⁷ "Natsionalnyj opros v dekabre 2007".

¹⁶⁸ Tilly 1978:213.

av indre splittelse, slik tilfellet var blant de ukrainske myndighetene. Nært relatert er lederspektet. Å ha en leder med de riktige kvalifikasjonene kan bety mye for en bevegelses evne til å mobilisere folk. Under Oransjerevolusjonen var dette tydelig. Der hadde den demokratiske bevegelsen forent seg rundt presidentkandidaten Viktor Jusjtsjenko. Allerede i forkant av valget var han den mest populære politikeren i Ukraina. At 21,9 % i oktober 2003 var klare til å stemme på han bekrefter dette, mens kun 10.1 % ville gjøre det samme for Viktor Janukovitsj.¹⁶⁹ I Hviterussland eksisterer det kun en prominent lederskikkelse, og det er Lukasjenko. Etter han kommer Milinkevitsj med 9, 8 %.¹⁷⁰ Imidlertid må en ikke glemme den politiske situasjonen, som gjør det vanskelig for noen av de demokratiske lederne å gjøre seg kjent.

Valgaspektet er et annet viktig element. I Ukraina, så vel som i Georgia, var det valgfusk som fikk revolusjonsballen til å rulle. Dette var et lett budskap å selge til befolkningen. Valget hadde blitt stjålet fra dem.¹⁷¹ Tucker peker på at falske valg er en effektiv måte å mobilisere til kollektiv handling på.¹⁷² Argumentet har gyldighet på fargerevolusjonene, men har dessverre ikke samme effekt i Hviterussland. Hvorfor er det slik? Noe av svaret finner vi i den tilliten presidenten har. Den politiske mulighetsstrukturen hvor myndighetene har mye av regien spiller også en viktig rolle, hvor utfordrerne klarer ikke å samle omfattende bevis på valgfusk, og opplyse omverden om det.

Her har jeg vist mobiliseringspotensialet til den hviterussiske bevegelsen. Den har en rekke ressurser tilgjengelig, men klarer ikke å få gjennomslag, delvis på grunn av regimets undertrykkelse og ressurser. Sammenligningen med Ukraina er en god illustrasjon på hvilke mobiliseringsmuligheter bevegelsen kunne ha hatt. Og sett opp mot de faktorene som var utslagsgivende i fargerevolusjonene, kan en si at den hviterussiske bevegelsen har et stykke igjen før en regimeendring kan finne sted. Samtidig har vi sett at de også har mindre å mobilisere på enn sitt naboland, eksempelvis på grunn av kulturhistoriske årsaker. En gevinst sammenligningen gir, er at den viser eksistensen av ulike sosiale bevegelser i postsovjetisk kontekst.

Harmoniserer opinionens preferanser med bevegelsens?

Samlet sett impliserer de ulike belyste interne faktorene, intelligentsiakarakteristikken, interne konflikter og mobiliseringsmulighetene, grunner til bevegelsens manglende

¹⁶⁹ Tall fra National Security & Defence no.06/2004:44.

¹⁷⁰ "Natsionalnyj Opros v Dekabre 2007".

¹⁷¹ Intervju med Henning H. Johansen, ambassadesekretær ved den norske ambassaden i Kiev, 14.11.2007.

¹⁷² Tucker 2007:535.

gjennomslagskraft. Hvilken innvirkning har deres tidligere omtalte *handlingsramme*? Den kan bare forstås i relasjon til det de prøver å påvirke og mobilisere, nemlig den hviterussiske befolkningen. Hvor appellerende er så deres versjon for folk? Ved å se på støtten de har kan en finne ut om bevegelsen er attraktiv.

Det er vanskelig å si presist hvor stor støtte den demokratiske bevegelsen har blant befolkningen siden det per i dag ikke eksisterer noen troverdige og omfattende opinionsundersøkelser. I tillegg kan en spørre seg selv hva slike undersøkelser egentlig forteller om folks holdninger, og hvor troverdig resultatene er? Å finne svaret dette er for omfattende til å begi seg ut på her. Til tross for usikkerheten knyttet til meningsmålinger i autokratiske systemer som Hviterussland, mener jeg at opinionsmålinger kan gi en indikasjon på befolkningens holdninger. De tilgjengelig hviterussiske opinionsundersøkelsene vitner om en begrenset oppslutning rundt opposisjonen. Ifølge tall fra ISEPS har 58,9 % ikke tillit til de opposisjonelle partiene.¹⁷³ Et annet aspekt er at store deler av befolkningen ikke assosierer seg med deres repertoar, blant annet demonstrasjoner. At 53,6 % tok avstand fra demonstrasjonene som fant sted i etterkant av presidentvalget 2006 illustrerer dette.¹⁷⁴ Mens bare 23,9 % sympatiserte med protestene. Dette stemmer godt overens med tendensen å dele det hviterussiske samfunnet inn i omtrent tre like store deler.¹⁷⁵ Den første består av de som støtter Lukasjenko. Den andre er de som støtter opposisjonen, mens den tredje gruppen er de likegyldige. David G. Rotman og Aliaksandr N. Danilov viser til noenlunde samme inndeling.¹⁷⁶

På bakgrunnen av den lave tilliten den nasjonaldemokratiske bevegelsen har, kan en si at de har begrenset oppslutning i det hviterussiske samfunnet. Dette forteller at deres budskap ikke appellerer til større deler av samfunnet. Identiteter er ofte utgangspunkt for aggresjon¹⁷⁷, men bevegelsens identitet og deres vektlegging av det hviterussiske språk som identitetsmarkør har ikke en slik funksjon. At kun 36,7 % gir uttrykk for å snakke hviterussisk hjemme svekker hviterussisk språk som mobiliseringsredskap.¹⁷⁸ Samtidig illustrerer den lave identifiseringen med hviterussisk språk bevegelsens manglende tilstrekningskraft, og øker kostnadene for mobilisering. Det er likevel på sin plass å påpeke at hviterussisk språk

¹⁷³ "Natsionalnyj Opros v Dekabre 2007".

¹⁷⁴ Tall fra ISEPS undersøkelse, "FINAL RESULTS OF THE PRESIDENTIAL ELECTION".

¹⁷⁵ Intervju med Wojciech Borodzicz Smoliński, Centre for International relations, Warszawa 22.11.2007

¹⁷⁶ Rotman og Danilov 2003.

¹⁷⁷ Tarrow 1998:119.

¹⁷⁸ Tall fra folketellingen, "POPULATION CENSUS' 1999".

ikke er avgjørende, ettersom mange aktivister bruker russisk parallelt med hviterussisk.¹⁷⁹ Samlet er deres *handlingsramme* sett opp mot opinionens preferanser en forklaring på bevegelsens marginalisering fordi de ikke klarer å gi en forklaring eller versjon av virkeligheten som overbeviser store samfunnssegmenter.

Hva er så bakgrunnen for at bevegelsens handlingsramme ikke tiltrekker folk? Den hviterussiske nasjonen er en homogen gruppe, noe som i utgangspunktet skulle tilsi et stort mobiliseringspotensial. Et annet aspekt er hviterussernes høye utdanningsnivå, som generelt regnes for å være et godt demokratiseringsverktøy.¹⁸⁰ Hvorfor har likevel bevegelsen lav støtte i befolkningen? Det finnes ingen entydig svar på dette, fordi situasjonen sannsynligvis er et resultat av flere faktorer. En karakteristikk av befolkningen og deres preferanser kan hjelpe oss til å forstå sammenhengen bedre.

Litteraturen om hviterussere preges av negative karakteristikk. De blir ofte omtalt som apatiske, passive, måteholdne, selvbeherskede og preges av mangel på en nasjonal identitet og tillit til hverandre. I en doktorgrad fra *European University Institute* understreker den polske statsviteren Anna Brzozowska deres pasifisme og manglende vilje til å involveres i konflikter, samt deres følelse av maktesløshet og ønske om at situasjonen ikke skal forverres.¹⁸¹ Karakteristikken blir oftest forklart ut fra deres krigstraumer og går hyppig under navnet *Pomiarkounasts*, som betyr moderasjon, selvbegrensning, og innebærer tålmodighet, resignasjon, toleranse og mistenkelighet overfor eksterne påvirkninger.¹⁸² Smoliński karakteriserer dem som et folk som frykter endringer.¹⁸³ Opinionsundersøkelser bekrefter noe av denne karakteristikken. Når det gjelder personlige mål i sammenheng med politikk og samfunn, setter 51,6 % av befolkningen det å bevare orden i nasjonen på førsteplass, ifølge World Values Survey.¹⁸⁴ Noen av mine intervjuobjekter, hovedsakelig den yngre generasjonen, gav også uttrykk for tilsvarende beskrivelse av nasjonen. Orlov fortalte at hviterussere fortsatt preges av en sovjetisk mentalitet og en følelse av redsel over hvilke konsekvenser ikke-statlig aktivitet kan ha.¹⁸⁵ Beskrivelsen gir en viss forståelse på hvorfor bevegelsen har mobiliseringsproblemer. Folk ønsker stabilitet og opprettholdelse av status

¹⁷⁹ For eksempel påpekte Orlov at for ham spiller det ingen rolle om en snakker russisk eller hviterussisk. For ham er det viktigste å kommunisere på en best mulig måte. Men hvis man skulle velge fritt, så foretrekker han hviterussisk siden det er "родной язык" (morsmål).

¹⁸⁰ Bounce og Wolchik 2006:9.

¹⁸¹ Brzozowska 2005:220. Når det gjelder andre med tilsvarende syn, viser jeg til litteraturgjennomgangen i kapittel tre.

¹⁸² Ioffe 2003:1022.

¹⁸³ Intervju med Wojciech Borodzicz Smoliński, Centre for International relations, Warszawa 22.11.2007.

¹⁸⁴ "World Values Survey".

¹⁸⁵ Intervju med Bogdan Orlov, aktivist, Minsk 19.11.2007.

quo. Derfor er ikke mange villige til å sette sin nåværende livssituasjon på spill for å gi uttrykk for en eventuell regimekritisk holdning.

Den fremtredende negative beskrivelsen av hviterussere kan imidlertid bli dominerende og ensidig. Det er viktig å peke på at mange gir uttrykk for å ha demokratiske verdier, slik som frihet. En tilsvarende tendens kan vi spore når det gjelder identitet, blant annet spørsmålet om identifisering med Europa. Forsker John L. Wenhardt påpeker at hviterussere preges av mangfoldige identiteter, og at de er delt i synet på om de føler seg europeiske eller ikke.¹⁸⁶ På bakgrunn av dette burde muligens bevegelsens budskap ha appellert til flere. Forklaringen her er nok at majoriteten identifiserer seg med det lokale området de bor i, og deretter landet.¹⁸⁷ Denne typen lokal identifisering er historisk i hviterussisk kontekst og kommer frem i uttrykket *tutejsij* (det lokale folket). Under russisk og polsk dominans pleide hviterussere å svare at de var *tutejisje* (lokale), og ikke russere eller polakker når de ble spurt om hvem de var.¹⁸⁸ En slik identifisering forteller om den allerede nevnte svake nasjonale bevisstheten.

Opinionens karakteristikk og preferanser har sosialhistoriske røtter, forårsaket av en kompleks historisk arv. Den sovjetiske arven har blant annet satt sine spor og preger hvordan befolkningen definerer seg selv. På begynnelsen av 2000-tallet var fortsatt et høyt antall av befolkningen positive til det sovjetiske systemet.¹⁸⁹ Dette var for øvrig en gjeldende trend i postsovjetisk kontekst. I dag har dette bildet endret seg, og flertallet ønsker ikke lengre det sovjetiske systemet tilbake. En må ta høyde for at dette kan ha sammenheng med hvordan regimet styrer, og at den mest regimelojale aldersgruppen, de eldre, minsker i antall. Ettersom fokuset her er opinionens betydning på den nasjonaldemokratiske bevegelsen, vil jeg ikke diskutere dette ytterligere. Imidlertid er det viktig å ha i mente deres preferanser, siden de gir en større forståelse for hvorfor opposisjonen feiler i å mobilisere større samfunnssegmenter. Dersom befolkningen hadde hatt en nærhet til bevegelsens budskap ville det ha skapt lavere kostnader i forbindelse med kollektiv protest. Likevel er ikke dette tilfellet, fordi store deler av befolkningen har vanskeligheter med å identifisere seg med deres identitet og repertoar. Dermed blir denne faktoren ytterligere en forklaring på bevegelsens marginalisering.

¹⁸⁶ L. Wenhardt 2005.

¹⁸⁷ "World Values Survey".

¹⁸⁸ Vakar 1956:74.

¹⁸⁹ Blant annet peker White og McAllister 2005 og Mihalisko 1997 på denne trenden.

Andre medvirkende grunner til marginalisering

I tillegg til manglende samsvar mellom majoritetens preferanser og opposisjonens versjon eksisterer en rekke andre grunner til opposisjonens fraværende appell. Disse svekker ytterligere deres evne til å forme sine krav og fremtre som en attraktiv kollektiv bevegelse. Den tidligere nevnte indre splittelse er en slik årsak. En annen svakhet er deres mangel på et konkret program og mål, noe demonstrasjonene i etterkant av valget i 2006 illustrerer. Det møtte opp flere demonstranter enn opposisjonens lederskap forventet. Dette førte til ubesluttsomhet fra deres side. Tirsdag 21.mars 2006 ba Milinkevitsj og Kazulin demonstrantene om å gå hjem, mens folk insisterte på å fortsette. Denne hendelsen forteller om usikkerhet vedrørende hva målet med protestene var.

Et annet aspekt er fravær av forslag til løsninger av sosialøkonomiske problemer. Til tross for at jeg i deres *handlingsramme* nevnte at de hadde sosialøkonomiske mål, finnes det få konkrete tiltak. Med tanke på at befolkningen ser ut til å foretrekke stabilitet, kunne fokus på dette bidratt til økt oppmerksomhet fra samfunnets side. Videre benytter de seg av begreper som er for abstrakt for folk. Frihet og demokrati er abstrakte begreper folk ikke har erfaring med. Disse verdiene er på 17.plass når det gjelder hviterussenes viktigste verdier, forteller Kłysiński.¹⁹⁰

Et annet aspekt er politiseringstendensen som finner sted blant bevegelsen i dag ved at flere engasjerer seg i den politiske fløyen. Konsekvensen er at bevegelsens arbeid sentraliseres, og dermed fjerner seg fra lokal patriotisme. Relatert til identifisering med det lokale området en bor, resulterer dette i at de mister en kilde til mobilisering. Tett forbundet med dette er sakte rotasjon av *kadre*, som fører til at eldre dominerer lederskapet. Aktivisten Pavel Mazhejka mener dette hindrer nye krefter til å komme i lederskapsposisjoner.¹⁹¹

En svakhet Brzozowska peker på er opposisjonens kritikk av befolkningen. Hun mener at de på den måten fremmedgjør seg selv.¹⁹² En slik kritikk har jeg derimot ikke fått bekreftet. På bakgrunn av bevegelsens kilder og mine intervjuer mener jeg å kunne si at opposisjonen ikke preges av et negativt syn på befolkningen. Snarere er det snakk om en forståelse om hvorfor de har vanskeligheter med å mobilisere store befolkningsgrupper. Vidanava var en av dem som fremhevet betydningen av å leve lenge i et sovjetisk system, og derfor har mange vanskelig for å delta i det sosialpolitiske liv. Det er klart at budskapet om mer frihet og rettferdighet i lys av opinionens preferanser kan virke uvant og fremmed i henhold til deres

¹⁹⁰ Intervju med Kamil Kłysiński, OSW, Warszawa 23.11.2007.

¹⁹¹ Intervju med Pavel Mazhejka, Kiev 08.11.2007.

¹⁹² Brzozowska 2005:263.

egne erfaringer ettersom 63,7 % av dagens hviterussere er over 40 år og har vokst opp i Sovjetunionen¹⁹³. Samlet bidrar de nevnte faktorene ytterligere til at bevegelsen ikke er et appellerende alternativ for mange.

En hittil mislykket sosial bevegelse

I dette kapitlet har vi sett at den hviterussiske bevegelsen gir uttrykk for spesifikke verdier. Sammenlignet med regimets versjon representerer de en annen versjon av et hviterussisk nasjonalt definert fellesskap. Ved å se på den hviterussiske bevegelsen som en bevegelse har vi fått belyst følgende: hvor vellykket den er, og hvor attraktive den og dens versjon er for befolkningen. Underveis har jeg diskutert interne faktorer og hvordan de virker hemmende på bevegelsens fremgang. Deres versjon av de samlende elementene, deres *handlingsramme*, intelligentsiakarakteristikken, interne konflikter og mobiliseringsevne forteller om en havarert hviterussisk bevegelse. Ut fra elementene en sosial bevegelse inneholder og opposisjonen egne mål, deriblant systemendring, ser en at de er en mislykket gruppe. Bevegelsen klarer ikke å gi en forklaring eller versjon av virkeligheten som overbeviser andre, og holder engasjementet oppe internt.

Å trekke inn fargerevolusjonenes karakteristikkk bekrefter ytterligere gruppens svakhet. I forbindelse med opinionen har jeg vist at bevegelsens handlingsramme ikke danner grunnlag for mobilisering av store samfunnslag siden rammen ikke er tiltrekkende sett i sammenheng med opinionens preferanser. Oppsummert ser vi at på bakgrunn av opinion og komponentene en bevegelse skal ha, er opposisjonen en mislykket bevegelse på det indre plan. Med sin vekt på det nasjonaldemokratiske distanserer de seg fra den dominerende enheten. Og istedenfor å mobilisere den offentlige opinionen, utgjør de en egen gruppetilhørighet.

Stiavhengighet hjelper til med å forstå samspillet mellom de interne forklaringene. Kapitlet viser at det er interne strukturelle og prosessdrevne forklaringer på opposisjonens manglende gjennomslagskraft, hvor sistnevnte er opinionen, og de selv som en mislykket bevegelse. Mens de strukturelle årsakene er kulturhistoriske, slik som mangel på tradisjon for protest og demokratiske verdier. Historisk sett har det alltid forekommet en avstand mellom nasjonaldemokratiske bevegelser og resten av befolkningen. Både Hramada på 1800-tallet og grupperinger på 1980-tallet hadde problemer med å nå ut med sitt budskap og mobilisere større deler av samfunnet. Dette kan tolkes i retning av opprettelsen av en *sti*, og viser måten institusjoner påvirker opposisjonens handlingsrom. De historiske røttene, som svak hviterussisk identitet og språksituasjonen, bidrar til at bevegelsen ikke fremstår som attraktiv,

¹⁹³ Tall hentet fra Marples 2006:353.

og mislykkes i sitt forsøk på å mobilisere til systemendring. Sammenlagt forteller dette om et samspill av ulike elementer som resulterer i en marginalisert opposisjon.

Kapittel 5: Begrensning på bevegelsens handlingsrom: eksterne faktorer

De interne faktorene jeg har diskutert er, som nevnt tidligere, ikke de eneste utslagsgivende. De må forstås i relasjon til de eksterne, derfor vil jeg her se nærmere på de eksterne påvirkningsfaktorene for opposisjonens marginalisering. Tidligere beskrev jeg de eksterne faktorene som et av aspektene med innvirkning på hvorvidt en kollektiv bevegelse er vellykket eller ikke. I den forbindelse pekte jeg på at regimet er den viktigste eksterne påvirkningsfaktoren. Mens to mindre sentrale er geopolitiske, Russland og Vesten. Jeg vil først behandle staten, og deretter de andre. Samlet vil dette vise hvordan den ytre rammen er med på å definere opposisjonens handlingsrom. Aller først ønsker jeg å gå inn på den samfunnsbindende rollen regimet representerer, siden det er den opposisjonen konkurrerer med. Med regimet tenker jeg ikke bare på president Lukasjenko, noe mange eksperter har tilbøyelighet til å gjøre, men også sentrale aktører rundt han som er interessert i opprettholdelse av dagens system.

Statens kulturhistoriske og politiske versjon

Opposisjonelle, inkludert mine respondenter, har en tendens til å fremstille regimet som forkjempere for en russifisering- og resovjetiseringspolitikk. De mener blant annet at sovjetisk nasjonalisme er myndighetenes overlevelsesstrategi. Redaktør Andrej Dynko er en av dem. Han mener denne type politikk produserer et masse menneske, en lydige person, som igjen garanterer regimets stabilitet.¹⁹⁴ Et slik bilde kan fort bli unyansert, men påstandene kan sies å ha en viss sannhet i seg. De offentlige nasjonalistiske elementene bærer fortsatt preg av sovjetisk symbolikk. Et av elementene jeg tidligere har nevnt er sovjetisk historiografi, hvor det blant annet fremheves at innlemmingen av de Hviterussiske områdene i Russland i 1840 var frivillig på grunn av kulturell likhet.

Andre elementer som styrker påstanden er at Hviterussland i motsetning til Ukraina aldri har tatt et oppgjør med Sovjetperioden. Forsker Taras Kuzio peker på at Hviterussland er den eneste av de tidligere sovjetrepublikkene hvor den koloniale arv fortsatt fremheves som positiv.¹⁹⁵ På samme måte som sovjetiseringen av den hviterussiske sovjetrepublikken, hviler mye av regimets versjon på russisk kultur og tradisjon. Dette kan eksempelvis knyttes til at korenizatsija-perioden ikke hadde den samme effekt her som for eksempel i Ukraina. Konsekvensen ble en hviterussisk identitet ensbetydende med sovjetisk, med andre ord russisk. Resultatet er altså en videreføring av en mer prorussisk identitet. I tillegg til at den

¹⁹⁴ Intervju med Andrej Dynko, redaktør for avisen *Nasha Niva* i RFE/RL, "Dynko: Soviet Nationalism as Lukashenka's Strategy of Survival".

¹⁹⁵ Kuzio 2002:250.

prorussiske varianten har historiske røtter, har den og dens symbolisme også en politisk hensikt. Den skal rettferdiggjøre nære relasjoner med Russland og en mulig fremtidig union. På denne måten blir det russiske språks forrang rettferdiggjort i denne argumentasjonen.

Det er viktig å huske på at statens politikk og dens ideologi ikke er statisk, men forandrer seg i takt med omgivelsene. I begynnelsen var statens retorikk lite gjennomtenkt, og interessen for identitetsbygning og kultur var liten. Den sittende eliten var først og fremst ute etter å konsolidere makten. Dette har imidlertid forandret seg ettersom regimet har forstått nytten av å legitimere sin politikk for å sikre høy oppslutning. En kan i dag se tegn til slike endringer, og fremvekst av nye elementer i statens modell over de samlede samfunnsenelementene. Et nytt og sentralt element er vektlegging av landets suverenitet og fremgang. Av de fleste opinionsundersøkelsene til ISSEPS kan en lese at regimet har høstet stor suksess på grunn av denne vektleggingen, ettersom landets selvstendighet er viktig for hviterussere. Det er grunn til å tro at selve tanken på å være et sterkt og fremgangsrikt land, som ikke underlagt noen, appellerer til folk flest. Den økte bruken av hviterussisk språk fra myndighetene og de statlige mediene side, kan forstås i lys av dette.

Identitetsbygning og nasjonalisme er andre elementer av økt betydning, som kommer tydelig frem i bøker viet til den hviterussiske stats ideologi.¹⁹⁶ Knyttet til dette området har det vært en vekst i den statsfinansierte kulturen. Dens funksjon skal være spesifikk og instrumentell, og innebære en promotering av statsideologien til massene. I myndighetenes prosjekt er det mulig å finne elementer som minner om opposisjonens program. Først og fremst dreier det seg om deres nye tendenser, vektleggingen av landets selvstendighet, og en delvis avrussifisering. Regimet har med andre ord begynt å anvende elementer som primært har tilhørt den nasjonaldemokratiske versjonen. Dette var et tema jeg tok opp med mine respondenter. Aleksandr Lahviniec opplever dette som en positiv utvikling siden det kan forstås i retning av at den demokratiske bevegelsen har rett i sitt syn og nå har fått innflytelse på myndighetene.¹⁹⁷ Selv er jeg uenig i denne påstanden fordi jeg mener at staten på denne måten koopterer bevegelsens budskap og undergraver deres mobiliseringsgrunnlag.

Presidentens ulike ytringer er gode kilder til informasjon om regimets fremstilling. Han fremstår ofte som en populist med et enkelt språk. I nyttårstalen sier han: "2007 har vært det tyngste året for vår unge stat ved at vi har blitt utsatt for politisk og økonomisk press,

¹⁹⁶ Et godt eksempel er *Osnovy ideologij belorusskovo gosudarstva* (Jaskevintsj 2004) som er i bruk ved hviterussiske universiteter.

¹⁹⁷ Intervju med Ales Lahviniec, Milinkevitsj sin assistent i bevegelsen *Za Svodobu*, Minsk 19.11.2007.

sanksjoner og desinformasjon”.¹⁹⁸ I tillegg forklarer han at årsaken til at andre land setter søkelys på Hviterussland, er at de ønsker å vende oppmerksomhet bort fra problemer i eget land. Årsaken er: ”Нам же не могут простить, что Беларусь, выстрадавшая свою независимость, не соглашается стать их марионеткой”¹⁹⁹ (”de kan vel ikke tilgi oss, at Hviterussland som har kjempet frem sin uavhengig, ikke vil si seg enig i å bli deres marionett”). Utsagnene tegner et bilde av et Hviterussland omringet av fiender. Lukasjenko benytter dette som et argument for å kjempe for å bevare sin uavhengighet, og å fremme den hviterussiske stat med alle tilgjengelige midler. Resultatet blir en rettferdiggjørelse av presidentembetes sterke posisjon ettersom det er et prekært behov for et sterkt styre i en slik situasjon.

Et annet element som preger regimets ideologi er fokuset på stabilitet og orden i samfunnet. I følge dem er dette en av statens fremste funksjoner.²⁰⁰ Deres politikk har et sterkt fokus på folket, og en sosialpolitikk som arbeider for forbedret levekår og livskvalitet. Dette er forståelige verdier folk kan forholde seg til: ”порядок в стране это наш имидж, наше достояние”²⁰¹ (”orden i landet, det er vårt image og verdighet”). En annen verdi myndighetene fremhever er at arbeidet deres skal være transparent.

Statens reaksjon mot utfordring

Regimet har innvirkning på den demokratiske bevegelsen ettersom den ser gruppen som sin utfordrer. Ovenfor skrev jeg at regimet hadde to reaksjonsmuligheter mot en utfordrer: undertrykkelse eller fasilitering. De har valgt det første, noe som innebærer en rekke tiltak for å stoppe utfordreren og deres krav.

Tilly mener at statens styrke og svakhet kompromitterer utfordrenes mulighet til å handle ut fra sine interesser.²⁰² Å se regimets respons innenfor en slik ramme er en god måte å forstå bevegelsens handlingsrom på. Samtidig får en et inntrykk av regimets styrke, slik at en kan se om den er i stand til å hankses med utfordreren. En tredje fordel er at myndighetenes undertrykkelse kan forklares som en del av deres respons mot utfordreren. Her vil jeg se åpenlys og direkte undertrykkelse som statens respons. Videre karakteriseres responsen av den tidligere nevnte virtuelle politikken, en manipulering av det offentlige liv, og

¹⁹⁸ Nyttårstalen, ”Novogodnee obrasjenie”.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ For mer informasjon viser jeg til en bok i den hviterussisk statsideologi, Jaskevintsj 2004:179. Samtidig er offentlige internetsider gode kilder, slik som <http://president.gov.by>.

²⁰¹ ”А. Лукасенко назвал susjstjetvuiusjtsjeuiu na zarubezhnye dengi oppozitsiju boevymi otrjadami po provedeniu tsjzhoj politimi v Belarusi”.

²⁰² Tilly 1978:98.

forebyggende arbeid. Disse elementene vil jeg belyse, og deretter diskutere deres innvirkning på bevegelsen marginalisering.

I. Undertrykkelse

Statlig undertrykkelse har ofte sammenheng med en gruppes styrke.²⁰³ Det vil si at når en kollektiv gruppe ikke utgjør en reell trussel, vil deres handlinger bli ignorert. I vårt tilfelle er situasjonen motsatt, siden det gjennomføres handlinger mot bevegelsen. Dermed er det nærliggende å tro at opposisjonen er en reell utfordrer for myndighetene. Tett forbundet er spørsmålet om hvor stor kapasitet staten har til å utøve represjonen uten å miste ansikt. Sammenhengen her er som nevnt tidligere at en sterk stat er i bedre stand til å stå imot en kollektiv bevegelse, mens en svakere er mer sårbar stilt overfor utfordrere. Dette minner om en typologi professorene Way og Levitsky opererer med. De peker på at ulike maktkapasiteter har gitt utslag på sannsynligheten for autokratisk sammenbrudd.²⁰⁴ De mener at det hviterussiske regimet preges av lavintensitet tvang, men i stort omfang, og en moderat kohesjon, altså nivået av samtykke innenfor statsapparatet.²⁰⁵ Med tilfeller av høyt samtykke er lederen i stand til å stole på sine underordnede, noe de mener den hviterussiske staten ikke har. Derfor står det i fare for å kollapse i møte med en sterk utfordrer.

Typologien forklarer noe av årsaken til at autokratiet opprettholdes i Hviterussland, og at opposisjonen ikke er en sterk utfordrer. Likevel er jeg ikke fullstendig enig i deres karakteristikk av Hviterussland. For eksempel kan jeg bare delvis si meg enig i at mye av regimets stabilitet er avhengig av Lukasjenko og hans personlighet. En type bånd må eksistere innad i statsapparatet i og med at regimet har klart å holde seg inntakt så lenge. Statlige tjenestemenn må ha sine incentiver til å forsette og utføre regimets politikk. Å sammenligne denne situasjonen med Oransjerevolusjonen i 2004 støtter opp om mitt argument. Her var regimets kapasitet til å stå imot utfordreren lav, da høyt samtykke innad i regimet var fraværende. At sikkerhetstyrkene gikk over til opposisjonens side støtter opp om dette. En kan si at en viss samhörighet, i hvert fall høyere enn i det ukrainske statsapparatet, må eksistere innenfor det hviterussiske. Jeg deler heller ikke oppfatningen Way og Levitskys har når det gjelder statens tvangskapasitet som viktigste årsak til at autokratiet opprettholdes. Med et slikt syn overser de andre årsaker, som de historiske røttene, til at dagens postsovjetske system opprettholdes.

²⁰³ Tilly 1978:112.

²⁰⁴ Way og Levitsky 2006.

²⁰⁵ Ibid:404.

På grunn av sin styrke og mulighet for å bruke tvang, kan myndighetene tillate seg å gjennomføre ulike tiltak mot utfordrerne. På slutten av 1990-tallet forekom det ofte åpenlyse kampanjer mot den demokratiske bevegelsen. Året 1999 skiller seg spesielt ut siden det var preget av flere forsvinninger av prominente regimekritiske aktører, hvor en av de mest kjente var journalisten Dimitrij Zavadskij. Bakgrunnen er høyst sannsynlig at han var Lukasjenkos yndlingskameramann før han gikk over til å arbeide for den russiske fjernsynskanalen ORT, hvor han lagde kritiske reportasjer om de hviterussiske myndighetene. Andre forsvunne er Viktor Gontsjar, tidligere visepresident i parlamentet og Jurij Zakharenko, tidligere innenriksminister. Felles for disse var deres engasjement for å få gjennom et alternativt presidentvalg. Trolig stod *Spetsialny Otrjad bystrovo reagirovanija* (SOBR, spesialstyrkene), ledet av Dmitrij Pavlitsjenka, bak de fleste av forsvinningene. En slik forbindelse argumenterer Oleg Alkajev, tidligere sjef for Minsk's fengsel, for i boken *Rasstrelinaja Komanda*.²⁰⁶ Slike forsvinninger forekommer sjelden nå, på grunn av implementering av preventive tiltak som vi skal se nærmere på nedenfor.

Fortsatt er en viss direkte undertrykkelse synlig. Den kan ha forskjellige former, og ramme ulike deler av den ikke-statlige virksomheten. En vanlig form for undertrykkelse er arrestasjoner av profilerte opposisjonelle aktører, spesielt før eller etter et arrangement. I forkant av presidentvalget i 2006 økte for eksempel bruken av undertrykkelse. Direkte trusler kom fra statlige tjenestemenn mot det de kalte den "såkalte" opposisjonen. Sjefen for KGB advarte blant annet ved å si at demonstranter skulle ses på som terrorister og behandles deretter.

Alle segmenter, både de politiske, sivile og kulturelle av den nasjonaldemokratiske grupperingen er gjenstand for undertrykking.²⁰⁷ Det er verdt å nevne at disse segmentene ofte går over i hverandre ved at de samme personene deltar i de ulike delene og beskjeftiger seg med mye av det samme arbeidet. Statens repressive reaksjoner preges av ulike tiltak og varierende styrke. Dette har høyst sannsynlig sammenheng med omfanget aksjoner, og hvor truende myndighetene ser den enkelte organisasjon. Et eksempel er markeringene som blir gjennomført den 16 i hver måned (*Solidaritetsdagen*) for å minnes flere forsvunne i 1999. Markeringene er små og spredte og får derfor oftest utspille seg uten innblanding fra myndighetene.

²⁰⁶ Alkajev 2006.

²⁰⁷ Dette baserer seg på intervjuet og informasjon fra ulike opposisjonelle grupper. For mer detaljert informasjon om statens undertrykkelse viser jeg til www.charter97.org, www.spring96.org, <http://www.3dway.org/>, <http://svobodaby.net/>, <http://www.rferl.org/newsline/>, <http://www.nn.by/>.

Den mest utsatte gruppen er den yngre generasjonen. Staten ser at de kan ha et større potensial til å organisere seg i opposisjonelt arbeid og nå ut til flere i befolkningen. Myndighetene har en rekke ganger uttalt at de ikke ønsker å påvirke den yngre generasjonen, men at de selv kommer til å se at opposisjonens arbeid ikke er godt for dem eller landet. Til tross for dette har de en rekke tiltak for å avskrekke dem fra ikke-statlige aktivitet. *Vjasna* mener dette skyldes en redsel for å miste sitt monopol på å påvirke unge.²⁰⁸ Politisk motivert utkastelse fra utdanningsinstitusjoner er en hyppig brukt metode. For eksempel ble 50 studenter utvist på bakgrunn av sitt medlemskap i den uregistrerte organisasjonen MF. Andre mindre avstraffelser er å frata rett til studenthjem og gi dårlige karakterer. Sentralt her er også den statlige ideologiske opplæringen, som finner sted på alle utdanningsnivåer. Gjennom denne ønsker staten å fremme sin ideologiske versjon, og hindre bevegelsens innvirkning. På mange universiteter brukes en time daglig på såkalt *polititsjetskaja informatsija* (politisk informasjon). Materialet blir på forhånd bestemt av utdanningsdepartementet, og en ”spion” følger med på undervisningen for å forsikre seg om at: ” студенту воспринимают информацию нормально”²⁰⁹ (”studentene tar til seg informasjonen normalt”). Disse direkte represjonene er medvirkende til en marginalisert opposisjonen ved at de hever kostnadene for kollektiv handling, som på sikt resulterer i at det blir vanskeligere for opposisjonen å slå igjennom.

II. Forebyggende tiltak

Regimets andre respons på utfordrerene er forebyggende tiltak. Tidligere omtalte jeg denne strategien som en respons på fargerevolusjonene i Europa. Mange av de tidligere represjonene jeg omtalte faller inne under dette arbeidet, men likevel eksisterer en *viss* forskjell. Ved direkte undertrykking, for eksempel en arrestasjon, kan en sette sin legitimitet i fare. Denne ulempen unngår en ved forebyggende tiltak ved at behovet for åpenbar undertrykking ikke er like nødvendig, siden en så langt har avverget fremveksten av selvstendige samfunnssegmenter. Implementering av ny lovgivning og restriksjoner av ytringsfriheten er to områder hvor forebyggingsarbeidet finner sted. Hviterussland preges av alle.

De preventive tiltakene kan være av tre ulike typer: kulturell, institusjonell og taktisk forebygging.²¹⁰ Hviterussland karakteriseres av alle tre. Regimets samfunnsversjon kan ses på som kulturell forebygging, mens den taktiske er deres virtuelle politikk. Den institusjonelle

²⁰⁸ ”Naruszenija prav tsjeloveka v Belarusi v 2006 gody. Analititsjeskij obzor”.

²⁰⁹ Intervju med Mikhail I. Pastukhov og Ales Kliksa, BAJ, Minsk 19.11.2007.

²¹⁰ Silitski 2006a).

derimot handler om en politisering av landets rettslige grunnlag ved at en tilpasser lover og dekreter til sitt behov. Regimet utruker seg selv med ”lovlige” verktøy til å undertrykke selvstendige strukturer. I forbindelse med rettsystemet er det viktig å skille mellom loven i seg selv, og dens fortolkning og implementering, hvor alle aspektene preges av vilkårlighet.

For å danne seg en bedre forståelse for hvordan lovgivningen brukes og dens konsekvenser vil jeg gå kort inn på landets rettssystem. Lovgivningen trekker en grense mellom administrative brudd, og brudd på straffelovgivningen. Brudd på førstnevnte kan innebære sniking på trikken eller hooliganisme av mindre omfang. Disse straffes vanligvis med bøter eller administrativ varetekt. Her må det understrekes at denne typen varetekt ikke defineres som ordinær fengsling, og er gjeldende allerede fra 14 års alder. Straffer med grunnlag i straffeloven blir utmålt i høye bøter, fengsling og til og med dødsstraff. Overfor bevegelsen er lovgivning for administrative brudd, herunder hooliganisme av mindre omfang, hyppigst brukt. Vanligvis medfører den bot eller opptil 15 dagers varetekt. Herunder finner en straff for deltakelse i demonstrasjoner, spredning av løpesedler, feilaktig språkbruk slik som banning foran offisielle tjenestemenn. Det å arbeide i en uregistrert organisasjon anses for å være en kriminell handling.

De institusjonelle tiltakene bidrar på ulike måter til å marginalisere opposisjonen. Selv om en lov ikke brukes ligger den latent, og kan i noen tilfeller brukes for å skape presedens, og dermed ha en avskrekkende effekt på potensielle utfordrere. Paragraf 369 i straffeloven om diskreditering av Hviterussland kan sies å ha en slik funksjon. En annen effekt er at lovgivningen er med på å gjøre bevegelsens medlemmer til lovbrøtere. Dette oppnås ved å kriminalisere deres aktiviteter, slik som demonstrasjoner og organisasjonsvirksomhet. Resultatet blir en mulighet for å bli fengslet for sin politiske aktivitet på lik linje med vanlige kriminelle. Dette er resultat av implementering av en rekke nye lover omtalt av omverden som *anti-revolusjonær* lovgivning.²¹¹ Et eksempel som illustrerer denne politikken er fengslingen av lederen for MF Dimitrij Dashkevitsj. Han ble idømt 1,5 år for å ha arbeidet for en uregistrert organisasjon.

At 50,9 % jobber på en statlig eid arbeidsplass²¹² gir hviterussiske myndigheter et viktig verktøy i kampen mot utfordrerne. Dersom en professor får sparken fra et statlig universitet er det vanskelig for ham å få jobb på en annen utdanningsinstitusjon siden folk er redde for å ansette ham, eller ikke får lov fra høyere hold. En parallell situasjon hersket i

²¹¹ For mer informasjon om de konkrete lovene vises det til ”Legal Memorandum by the Pontis Foundation’s Institute for Civic Diplomacy. Anti-Revolution Legislation in Belarus: State is Good, Non-State is Illegal.”

²¹² Tall fra Statistikkomiteen, “Labour: Number of economically active population”.

Polen på 1980-tallet hvor studentmedlemmer av bevegelsen Solidarność hadde problemer med å få seg jobb etter avsluttet utdanning fordi ulike arbeidsplasser fikk beskjed om ikke å ansette dem. Arbeidskontrakter er et annet betent område. På en arbeidsplass er det vanlig å skrive under på 1, 2 eller 5 års arbeidskontrakter. I følge kontraktene kan den overordnende bestemme seg for ikke å forlenge kontrakten uten noe spesiell grunn. Dette er et verktøy staten ofte bruker til å presse familiemedlemmer av aktivister.

III. En virtuelt styrt virkelighet

Den tidligere omtalte virtuelle politikken er regimets taktiske preventive tiltak. En slik klassifisering har en rekke fordeler, en får eksempelvis forståelse av regimets strategi. Videre er den med på å gi en forklaring på hvorfor en ser mye av den samme likheten mellom dagens regime og det sovjetiske regimet. Noen av fellestrekkene er diskreditering av ledere fra den demokratiske bevegelsen, undertrykkelse, demoralisering, samt opprettelsen av en tam opinion. KGB var viktig i gjennomføringen av en slik strategi i BSSR, blant annet ved infiltrering av demokratiske bevegelser. Denne tendensen er fremtredende også i dagens system. Under demonstrasjonene etter presidentvalget 2006 hadde flere KGB-ansatte gitt seg ut for å være opposisjonelle og deltok i demonstrasjonen. De plantet sprøyter, pornografiske blader og alkohol i teltene på *Ploshcha* (Oktoberplassen). Etter at OMON ødela teltleiren, ble disse "bevisene" på opposisjonens virkelige ærend filmet og vist på statlige fjernsynskanaler. En slik fremstilling er et forsøk å diskreditere opposisjonen, og å vise frem deres "vestlige verdier".

Denne typen overvåkning og infiltrering av selvstendige sosiale strukturer er en vesentlig del av den virtuelle politikken, både i Sovjetunionen og i dag. "KGB vet alt", sa mange av mine intervjuobjekter. Derfor er det lite vits i å skjule sitt arbeid, mente de.²¹³ Et annet fellestrekk med sovjetperioden er myndighetenes tilsynelatende kontroll over det offentlige og politiske liv. I Sovjetunionen var det vanlig at motstandere av regimet ble arrestert og anklaget for hooliganisme. Disse trekkene er også synlige ved dagens regime, noe jeg vil vise seinere i forbindelse med deres undertrykkelse.

Sentralt i den virtuelle politikken er et spill for befolkningen og farging av virkeligheten, noe Wilson kaller for offentlig dramaturgi.²¹⁴ Et eksempel i hviterussisk kontekst er bilde av en ensom president som verner om folkets beste. Et annet er presidentens måte å tiltale nasjonens på, *Narod* (nasjonen). Brzozowska forklarer at han på den måten

²¹³ Dette mente blant annet Silitski, Bialiatski og Stefanovitsj.

²¹⁴ Wilson 2005.

bidrar til å forsterke det allerede nære båndet mellom lederen og nasjonen.²¹⁵ Presidenten blir *Batka* (faren) som skal passe på sitt folk og fremme deres lykke. Dette er med på å legitimere hans myndighet. Her kan en trekke en parallell til tsartiden, hvor tsaren ble omtalt som guds utsendte og skulle verne om sitt folk. En annen fordel ved en virtuell politikk er at de riktige avgjørelsene foregår bak scenen, i det skjulte. Dersom den offentlige politikken slår feil kan presidenten og andre høyre opp i systemet legge skylden på ansvarlige lenger nede, uten å sette sin egen posisjon i fare. Presidenten kan da avskjedige statlige ansatte ved å skylde på at de var gjerrige eller har prøvd å skjule noe for offentligheten. På den måten fremstår han som *folkets inspektør*.

Et ledd av dramaturgien er fasilitering. I første kapittel så vi at dette var en av myndighetenes reaksjonsmuligheter. Det hviterussiske regimet har i hovedsak valgt den andre ytterligheten, undertrykkelse. Imidlertid finner også en slags fasilitering sted, nemlig tilretteleggelse av aktivisme initiert av myndighetene. Mange av disse fasiliterte aktivitetene kan nesten virke obligatoriske og vekker minner fra Sovjetunionen, hvor kollektiv handling ble innledet av staten. Fremste eksempel i dag er *Belorusskij Respublikanskij Sojuz Molodezhi* (BRSM). Denne ungdomsorganisasjonen går ofte under navnet Lukamol siden den i stor grad minner om Komsomol i Sovjetunionen. Ifølge deres nettsider ser faktisk organisasjonen seg selv som videreføring av Komsomol.²¹⁶ Organisasjonen er i likhet med *Nasji* i Russland regimesupportere. De uttrykker sin støtte til president Lukasjenko, og prøver å diskreditere opposisjonens og dens arbeid. For å tiltrekke folk til organisasjonen har medlemskap i BRSM en rekke fordeler, deriblant avslag på diskoteker og studenthybler. Betydningen av medlemskap kommer tydelig frem i et forslag fra den hviterussiske utdanningsministeren som går ut på at flere erfaringer skal kreves ved for å komme inn på universitet: "абитуриент должен быть подготовлен не только по предметам, но и иметь опыт лидера, "например быть активистом БРСМ"²¹⁷ ("en student skal ikke bare være klar til fagene, men også ha ledererfaring, for eksempel fra å være en BRSM aktivist"). I tillegg er også utvikling av et eget maktparti, *Belaja Rus* påbegynt for å støtte president Lukasjenko.

Viadanava forteller at BRSM ikke klarer å samle nok penger til hva medlemsantallet skulle tilsi, og det virker som mange er flau over å være medlem.²¹⁸ På grunnlag av dette kan støtten til BRSM diskuteres. Likevel kan denne typen fasilitering sies å inneha en rekke funksjoner. For det første er den en del av forebyggingsarbeidet, og for det andre skal den

²¹⁵ Brzozowska 2005:255.

²¹⁶ Hentet fra internettside, <http://brsm.by/ru> (oppsøkt 29.08.2007)

²¹⁷ Fra Charter 97, "Tsjtoby postupit v Vuz nado stat Lukamoltsem".

²¹⁸ Intervju med Iryna Viadanava, Foreningen for hviterussiske studenter, Minsk 16.11.2007.

være medvirkende til å implementere statens ideologi blant den yngre generasjonen. Videre er dette et ledd i å etablere alternative organisasjoner og andre sivile strukturer underlagt staten for å hemme veksten av ikke-statlige. En annen nytte slik organiseringsform har er at de kan fungere som *bevis* på at landet har et sivilt samfunn, som i virkeligheten er *token civil society*. Denne type fasilitering, politiske og sivile strukturer regissert av regimet, preger for øvrig en del tidligere sovjetrepublikk, deriblant Russland.

En del av landets dramaturgi er å skape et bilde av en ekstern fiende eller trussel. Gjennom et slikt trusselbilde rettferdiggjør man sin politikk mot en utfordrer. I likhet med Sovjetunionen er en del av budskapet en advarsel mot Vesten, samt anti-hviterussiske konspirasjoner fra Ukraina og Polen. Innenfor landets grenser har den nasjonaldemokratiske bevegelsen fått rollen som trusselen mot landets stabilitet. De blir fremstilt som korrupte og bråkmakere. En uttalelse som gir uttrykk for regimets syn på opposisjonen er: „..оппозиция страны своими акциями умышленно провоцирует волнения, чтобы их увидели иностранные представители”²¹⁹ (”landets opposisjon provoserer bevisst frem uroligheter for at utenlandske representanter skal få øye på dem”). Videre blir opposisjonsmedlemmer når de drar til utlandet i for- og etterkant omtalt som spioner for vestlige styringsmakter.

Et ledd av denne fremstillingen er bruk av landets historie, i hovedsak første og andre verdenskrig. Presidentens administrasjon prøver stadig å assosiere opposisjonen med fascismen og nazismen. Dette begynte som vi så tidligere allerede i 1996 da mediene forbandt Folkefronten og nasjonale symboler med nazistiske kollaboratører. Assosieringen deres blir styrket ved at opposisjonen ønsker å legitimere 27.juli 1919, dagen for Hviterusslands selvstendighet som nasjonaldag. Det er verdt å nevne at under tysk herredømme 1941-1944 ble en rekke antisovjetiske organisasjoner etablert i Hviterussland, deriblant Hviterussisk SentralRada. Dagens Folkefront blir forbundet med denne, hvor begge organisasjonene blir omtalt som de verste aspektene av hviterussiske nasjonale eksistens.²²⁰ Resultatet av en slik formidling er at ”riktigheten” av myndighetenes versjon fremmes. Og den demokratiske bevegelsen diskrediteres ytterligere ved at den fremstår som et dårligere alternativ enn dagens myndigheter. Dette oppnås ved å spille på folks krigsminner og oppdiktete historier om bevegelsen. På denne måten farger de virkeligheten i henhold til sine behov.

Media er en viktig del av den virtuelle politikken, og forebyggingsarbeidet. Å ha kontroll over den innebærer at en i stor grad kan forme sitt eget virkelighetsbilde. En kan blant annet virtualisere politiske konflikter til sin fordel. I Hviterusslands tilfelle er medienes

²¹⁹ ”Президент Беларуси Александр Лукашенко встревожен ростом влиятельности оппозиции”.

²²⁰ Marples 2003:23.

bilde av virkeligheten med på å sikre offentlig godkjenning av politiets tiltak²²¹, slik som deres behandling av demonstranter i forbindelse med en protest. Når det gjelder dagens medielandskap er det vanskelig å snakke om uavhengige hviterussiske medier i vestlig betydning. Snarere er det riktig å snakke om en ensretting og statsmonopol på det meste av trykt og elektronisk media, hvor mediebildet domineres av statlig fjernsyn og aviser.

Belarusian Association of Journalists (BAJ) peker på at de statlige mediernes kvalitet er i stadig forbedring.²²² 70 millioner av statsbudsjettet går til dette formål. I følge presidenten er mediene: "...важнейшим компонентом гражданского общества"²²³ (det sivile samfunnets viktigste komponent). Den offentlige samfunnsversjonen fremmes gjennom de statlige mediene, og for å sikre at budskapet når frem er det for eksempel obligatorisk abonnering av aviser og tidsskrifter på mange statlige arbeidsplasser.

Annen virkning av mediekontrollen i dag er dårlige kår for ikke-statlige media. I 2004 ble 25 aviser og annen trykt presse stengt, og 81 aviser mottok over 160 advarsler. De er til stadighet utsatt for press fra myndighetene, både administrativt og direkte. En av metodene er å nekte aviser registrering. I løpet av det siste året har registreringen av uavhengige aviser sunket fra 60 til 30. *Nasha Niva*, landets eldste avis fra 1906, ble nylig utsatt for dette. En annen avis *Narodnaja Volja*, den største opposisjonelle avisen, blir anklaget for korrupsjon og stadig idømt høye bøter. BAJ fortalte om økt vilkårlig bruk av varetekt mot journalister, og anklager om hooliganisme. De preventive tiltakene innenfor mediesektoren fører til et lavt antall kilder til uavhengig informasjon. I lys av dette kan en snakke om en situasjon hvor ulike medier ikke nødvendigvis blir stengt fra offisielt hold, men at det blir umulig å arbeide innenfor statens lovlige rammer. At statens fortolkning av virkeligheten og deres syn på opposisjonen blir formidlet gjennom de offentlige mediene medvirker til ytterligere å diskreditere bevegelsen.

Det er ikke vanskelig å se at forebyggingen langt på vei innskrenker de mulighetene opposisjonen har til å operere på lovlige vis og at de diskrediteres i det offentlige rom. Innenfor det handlingsrommet regimet skaper har opposisjonen små muligheter til å nå ut med sitt budskap. Og da er det kanskje ikke overraskende at Silitski ser Hviterussland som fremste eksempel på et land som har: "brought the policy of preemption to perfection".²²⁴ På bakgrunn av det ovennevnte ser en at i en virtuell politikk er det rett og slett ikke plass til en reell opposisjon. Press på selvstendige samfunnsstrukturer finner derfor sted i form av

²²¹ Silitski 2006a):24.

²²² Intervju med Mikhail I. Pastukhov og Ales Kliksa, BAJ, Minsk 19.11.2007.

²²³ "SMI v Belarusi vlijaiut na prinjatie polititsjeskikh reshenij".

²²⁴ Silitski 2005:84.

forebyggende tiltak. Disse medvirker til opprettholdelse av deres makt til å fortolke virkeligheten og hindrer en sterk utfordrer i å vokse frem. Jeg minner om at bakgrunnen for økt omfang av slik virksomhet er revolusjonsbølgen i Europa. Regimet må ha sett potensial for noe slik i Hviterussland, og dermed sett det nødvendig å stramme inn handlingsrommet til utfordrende aktører. Dette var spesielt synlig i forkant av presidentvalget 2006. Avvergingen er både et instrument for å opprettholde en viss stabilitet for landets autokratiske styre, og å vedlikeholde Lukasjenkos image som en folkevalgt leder.²²⁵

Jeg har i denne delen hittil fokusert på hvordan regimet er med på å marginalisere den nasjonaldemokratiske bevegelsens handlingsrom. Før jeg diskuterer nærmere hvorfor denne politikken er vellykket, vil jeg rette oppmerksomheten på to geopolitiske faktorer med betydning for bevegelsen, Russland og Vesten.

Russland – regimets støttespiller

I sine taler legger president Lukasjenko vekt på at landets utenrikspolitikk skal preges av en multivektorpolitikk. Samtidig skal en opprettholde et strategisk partnerforhold til Russland. I realiteten er Russlandsvektoren den sterkeste. Deres subsidier og lave energipriser muliggjør opprettholdelsen av landets spesifikke politiske og økonomiske system, preget av sovjetiske elementer slik som et omfattende velferdssystem. Fra et hviterussisk perspektiv er det Vesten som stikker kjepper i hjulet for et fruktbart samarbeid, blant annet ved å forby en rekke hviterussiske politikere og tjenestemenn innreise i Europa. ”Hvorfor skal de lære oss om menneskerettighet når vi har lavest kriminalitet i Europa”, uttaler Lukasjenko.²²⁶

At landet ikke har påbegynt en fullstendig transisjon og reformer mot en markedsorientert økonomi, har vært et politisk valg fra myndighetens side, og ført til at en har unngått økonomisk kaos ved å opprettholde en sosialorientert markedsøkonomi. Innenfor en slik kontekst og landets isolasjon blir landets samarbeid med Russland sentralt. Hviterussland viktigste eksportmarked er Russland. Samtidig er de landets viktigste importør, ved at 90 %

²²⁵ Silitski 2005:95.

²²⁶ Fra et intervju gitt til til den tyske avisen Welt. Intervjuet i russisk versjon, Lukasjenko: ”Oppozitsjija v Belarusi voice ne zapresjtsjena”.

For kuriositetens skyld er det verdt å nevne at Hviterussland er landet med et av de høyeste fengselsinnsatte. Per 100.000 personer sitter 532 personer i fengsel. For sammenligning er tallet in Norge 65 person per 100.000. I Europa har kun Russland tilsvarende tall som Hviterussland.

Statistikk hentet fra Innenriksdepartementet:

<http://mvd.gov.by/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=401>.

av landets strategiske råvarer kommer derifra.²²⁷ Dette gjør landet økonomisk avhengig av Russland, spesielt med tanke på isolasjonen landet opplever fra Vesten.

En sentral del av samarbeidet er planer om en fremtidig union. En slik prosess er mest tydelig i landenes forsvars- og sikkerhetssamarbeid. Utenom dette er det i virkeligheten liten progress i unionsplanene. Prosessen har vært slik helt siden samtalenene begynte på begynnelsen av 90-tallet. Etter at Putin kom inn på den russiske politiske arenaen, har han lagt vekt på russisk dominans i en fremtidig forening.²²⁸ Noe slik faller ikke i smak hos de hviterussiske myndighetene. Derfor vil sannsynligvis aldri en reell union finne sted. Imidlertid er unionskortet godt å ha på hånden for begge partene til å fremme samarbeid i mellom. Dette er spesielt viktig i Hviterusslands sårbare posisjon. En kan se unionsplanene som en *virtuell integrering* som passer godt i de respektive landenes virtuelle politikk ved at planene er med på å legitimere deres nære bånd. Og i Hviterusslands tilfelle blir samtidig den statlige ideologien styrket. I forbindelse med unionsplanene kan en trekke en parallell til regimets tidligere omtalte fremhevning av landets suverenitet. Dette forteller om en mangel på logikk i retorikken og ideologien fra det hviterussiske regimet side ved at en både er for og imot tette relasjoner til Russland.

Dette fører oss til neste punkt, nemlig at Hviterusslands nære forhold til Russland er med på å legitimere det hviterussiske regimet og dets politikk. Nabolandet er en av de statene Hviterussland har en omfattende politisk og økonomisk forbindelse med. Relasjonen er med på å gi landet legitimitet på den internasjonale arenaen. Russlands samarbeid gir dessuten det hviterussiske regimet ressurser og incentiver til å bevare sitt maktmonopol. Dette har igjen innvirkning på den innenrikspolitiske scenen og øker befolkningens støtte til regimet, siden en prorussisk politikk høster mer suksess enn en provestlig jamfør de to ulike hviterussiske kulturpolitiske versjoner. Samtidig er det viktig å peke på at landene har en noenlunde lik virtuell politikk der forebyggingsarbeid spiller en sentral rolle. Videre er samarbeid mellom ikke-demokratiske regimer en viktig ekstern dimensjon av *forebyggende autokratisme*, ved at de er flere i samme leir og kan støtte hverandre opp.²²⁹ Et nært forhold mellom Russland og Hviterussland er medvirkende til et begrenset handlingsrom for den hviterussiske bevegelsen, og deres marginalisering fordi Russlands politiske og økonomiske samarbeid gir myndighetene ressurser og incentiver til å fortsette i samme kurs.

²²⁷ for mer informasjon se Statistikkomiteen og deres handelsbalanse for 2007, "Torgovyj Balans Respubliki Belarus".

²²⁸ Rontoyanni 2005:137.

²²⁹ Silitski 2006a):27.

Vesten – sponsor for opposisjonen

I takt med at gasskrisen med Russland toppet seg i begynnelsen av 2007, var det mulig å se en endring i Lukasjenkos retorikk når det gjaldt Vesten. Han begynte å fremheve et ønske om et godt og gjensidig fordelaktig forhold til EU og USA. Samtidig understreket han at landet ikke trenger noen lærere, inspektører, men er klar til å være en fullverdig partner.²³⁰ Likevel har en reell endring ikke funnet sted. Vestens dominerende hovedholdning preges fortsatt av fordømmelse og restriksjoner. Deres forutsetning for samarbeid er at landet skal påbegynne reformer og ta fatt på en demokratiseringsprosess. I mangel på reform kan ikke hviterussiske myndigheter regne med vestlig assistanse, noe som resulterer i ytterligere avhengighet av Russland.

I likhet med situasjonen etter Sovjetunionens fall så preges Vestens holdning til Hviterusland også i dag av lite oppmerksomhet. Årsaken er sannsynligvis at fra et vestlig perspektiv representerer landet få strategiske eller andre interesser, derfor var og er deres innblanding mindre her enn i Russland og Ukraina.²³¹ Manglende interesse fra Vesten kan være en av forklaringene på at landet har valgt å gå østover, mot Russland. I tillegg er den demokratiske fløyen preget av en provestlig retorikk. Så for å sikre sin politiske overlevelse er det mulig å si at regimet var i den situasjon at de var nødt til å få russisk støtte for å kunne legitimere seg.

De vestlige landene har ulik tilnærming til Hviterusland, noe USA og Sverige er gode eksempler på. Førstnevnte er for en fullstendig isolasjon av landet, samtidig støtter de opposisjonen gjennom sin "Belarus Democracy Act". Sveriges tilnærming preges derimot av et ønske om å normalisere forholdet mellom landene og samtidig støtte opposisjonen. Et eksempel er deres planer om å åpne en ambassade i Minsk. Norge kan sies å ha en mellomposisjon. I 2007 kom regjeringen med en egen Hviterusslandsstrategi hvor de trapper opp bevilgninger til demokratisk utvikling og respekt for menneskerettigheter.²³² Når det gjelder samarbeid med regimet er Norge skeptisk. Ambassadesekretær Henning H. Johansen mener et omfattende samarbeid kan bli brukt negativt i propagandasystemet, ved å vise til forholdene som normale siden vestlige land samarbeider med dem.²³³ Likevel har denne tendensen om en delvis isolasjon fra vestlige stater liten effekt på regimets politikk. I den forbindelse er det verdt å nevne at EUs politikk ikke er ensidig. For eksempel har Nederland

²³⁰ Uttalt i den årlige talen til nasjonen 2007, "Ezhegodnoe Poslanie Prezidenta Prezidenta Belarusi Belaysskomy narody i Natsionalnomy sobraniniu Respubliki Belarus".

²³¹ Krivosheev 2003:170.

²³² For mer informasjon om strategien viser det til regjeringens Internetside:

http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Hviterussland_strategi130607Nor.pdf

²³³ Intervju med Henning H. Johansen, ambassadesekretær ved den norske ambassaden i Kiev, 14.11.2007.

mye forretninger i Hviterussland. Innenfor en slik kontekst er det vanskelig å si bestemt hvilken vestlig tilnærming ville være den beste.

Til tross for en variasjon innad i Vestens holdning til Hviterussland, gir stort sett alle moralsk og økonomisk støtte til den hviterussiske bevegelsen. Norge har for eksempel bevilget 9 millioner kroner i 2007 til ulike grupperinger. I likhet med annen utenlandsstøtte og finansiering av sivile samfunn, er heller ikke dette her en knirkefri prosess. Deres rolle i det opposisjonelle arbeidet kan sies å ha ulike konsekvenser. Innad i opposisjonen foregår en viss konkurranse om å tiltrekke seg mest finansiell støtte fra utenlandske ”sponsorer”. Ulike utenlandske organisasjoner eller partier gir sin støtte til forskjellige fraksjoner. Konsekvensen er at en kan få incentiver til å forsette den indre splittelsen i bevegelsen.

En annen konsekvens er misbruk av opposisjonelt arbeid, og farene knyttet til det. Den amerikanske ambassaden i Hviterussland fremhever et slik problem. 90 % av de som søker asyl der er studenter med dokumentasjon på sitt opposisjonelle arbeid. 80 % av den dokumentasjonen som blir sjekket viser seg å være falsk.²³⁴ Et slikt misbruk kan staten ytterligere bruke til å diskreditere opposisjonen. En annen konsekvens av hjelpen er at den gir regimet motiver og argumenter til å fremstille bevegelsen som spioner for vestlige interesser, noe som igjen er med på å svekke hviterussernes tillit til bevegelsen, og at marginaliseringen forsterkes. Samtidig medvirker dette til en fremmedgjøring av Vesten og landets isolering fra omverden. I forlengelsen blir mulighetene for samarbeid med hviterussiske myndigheter begrenset. Dilemmaet her er at Vestens boikott gjør Hviterussland avhengig av Russland.

Her har jeg presentert Vestens rolle i et nesten utelukkende negativt lys. Selvsagt medvirker de til at ikke-statlig aktivitet fortsetter, men det er ikke det sentrale her. Min fremstilling vil jeg rettferdiggjøre med at jeg her legger vekt på hvordan de er med på å forme handlingsrommet til opposisjonen. Måten de gjør det på er som vist gjennom å kritisere regimet og støttespillere av opposisjonen og slik bidra til å opprettholde avstanden mellom regime og bevegelsen.

En vellykket strategi

Ovenfor har jeg diskutert de eksterne faktorene som virker inn på bevegelsens handlingsrom og bidrar til deres marginalisering. Rammene staten setter for sin utfordrer er de mest utslagsgivende. Vi har sett at innenfor den lovelige rammen av tillatte ikke-statlige sosiale strukturer, har opposisjonen små muligheter. Regimets reaksjoner i form av undertrykkelse, virtuell politikk og forebyggende arbeid fører til et smalt og kontrollert

²³⁴ “Report, Fact finding mission: Belarus”, 21-26 January 2007”, s 48.

handlingsrom for utfordreren med små mobiliseringsmuligheter. Resultatet blir at opposisjonen stigmatiseres og dermed får ytterligere problemer med å nå ut og påvirke store samfunnslag. Og i forlengelsen fortsetter statens bilde av virkeligheten å dominere.

Jeg har også pekt på hvilken rolle Russland og Vesten spiller i relasjon til dette. Begge bidrar på hver sin måte til at regimet fortsetter sin politiske kurs og opprettholder tiltak mot utfordreren. Innledningsvis tok jeg for meg regimets samlende samfunnsversjon. Den er viktig å forstå i forbindelse med opposisjonen, ettersom regimet og opposisjonen blant annet står for en annen hviterussisk identitet og historisk narrativ, og konkurrerer dermed med hverandre. Myndighetenes versjon står i nær relasjon til deres politiske verktøy, nemlig forebygning, og den virtuelle politikken. Gjennom disse verktøyene blir gjennomslag for deres versjon sikret. Kort oppsummert resulterer regimets politikk, Russlands og Vestens forhold til landet i et smalt og begrenset handlingsrom for bevegelsen.

I lys av det som har kommet frem i forbindelse med regimets politikk ser en at de har hegemoni over hvilke elementer som skal virke samlende for den hviterussiske befolkningen. Med et slik utgangspunkt skaper de en virtuell virkelighet og legitimerer dermed sine handlinger. Med andre ord utnytter myndighetene de rammebetingelsene de selv har satt opp for å fremme sine mål om oppslutning rundt sin posisjon, og legitimere sine sosiale og politiske tiltak. For at dette bildet ikke skal bli for deterministisk er det samtidig viktig å huske på at hegemonier er i bevegelse og i endring.²³⁵ Dette innebærer at en gitt maktposisjon ikke er fastlåst.

Avslutningsvis vil jeg diskutere bakgrunnen for at regimet går seirende ut når det gjelder å få gjennomslag for sin kulturpolitiske versjon. En slik gjennomgang vil ytterligere forklare hvorfor opposisjonen har mobiliseringsproblemer. Regimets suksess kan delvis forklares på bakgrunn av noe Charles Tilly skriver: "from a government's point of view, raising the costs of mobilization is a more reliable repressive strategy than raising the costs of collective action alone".²³⁶ Utsagnet illustrerer nettopp hva hviterussiske myndigheter har gjort i form av de reaksjonstypene de benytter ettersom de resulterer i at det er vanskeligere for bevegelsen å mobilisere. Likevel eksisterer andre faktorer som har hjulpet dem på veien, og de har sammenheng med forklaringer på bevegelsens marginalisering.

En konkret årsak er at i motsetning til den nasjonaldemokratiske bevegelsen har regimets fokus på sosialøkonomiske problemer. Det appellerer til befolkningen. Videre har myndighetene bevart orden og stabilitet, og unngått nasjonale og religiøse konflikter.

²³⁵ Engelstad 2003.

²³⁶ Tilly 1978:100.

Samtidig har de utbetalt lønninger i tide og opererer med et utbredt velferds- og helsesystem. Dette er aspekter som er viktige for befolkningen. På bakgrunn av dette fremhever en rekke eksperter, og noen av mine respondenter, eksistensen av en sosial kontrakt mellom myndighetene og befolkningen.²³⁷ Til gjengjeld for at myndighetene tilfredsstiller befolkningens primærbehov, opprettholder de sin tillit til dem. En slik type kontrakt vekker minner fra Sovjettiden hvor det ble lagt vekt på full sysselsetting og grunnleggende velferd. Jeg skal ikke gå mer i dybden vedrørende realiteten av en slik kontrakt, men det er viktig å tenke seg muligheten for noe slik. Videre har tiltak som trusler og overvåkning virket oppmuntrende til regimelojalitet og avskrekkende mot å delta i ikke-statlig arbeid. En kan si at de til en viss grad har klart å mobilisere folk til passivitet. Et annet aspekt er opinionen. Befolkningsmajoriteten benytter seg av statlige eller russiske massemedier. Dette gir myndighetene et stort spillerom til å farge hviterussernes virkelighetsoppfatning, og å få oppslutning for sin kulturpolitiske modell. At hele 63,6 % ikke hadde hørt om de Europeiske- og Sosiale marsjene den bevegelsen gjennomførte i Minsk i oktober og november 2007 illustrere påvirkningsmakten de har.

De tidligere nevnte historiske strukturene, slik som en lav hviterussisk identitet og dominansen av en prorussisk historieskriving, bidrar til myndighetenes suksess. Tett forbundet med dette er befolkningens preferanser som for øvrig har historiske røtter. I forrige kapittel så vi at de preges av en identifisering med lokalområdet de kommer fra og at de omtales som et folk som er redd endringer. I tillegg har et overveldende flertall den oppfatningen at staten skal følge med på at folk ikke bryter lover, og skarpt kontrollere landets politiske og økonomiske liv.²³⁸ Samme opinionsundersøkelse fra IISEPS forteller at flertallet mener at det er nødvendig å kontrollere massemedier. Sett i lys av dette gjør deres tilbøyelighet til videreføring av en mer prorussisk retning det lettere for myndighetene å gjennomføre det de ønsker. Derfor er tendensen til at regimesupportere sammenfaller med prorussiske sentimentene nok et aspekt som hjelper regimet. En kan si at regimet tjener på sin Russlandsretorikk. At Ukraina har en tilsvarende tendens støtter opp under påstanden. Der har også et høyt antall av befolkningen prorussiske holdninger. Dette behovet oppfylles av en rekke politiske partier, deriblant Regionspartiet og det ytterliggående "Forente Sosialdemokratiske" partiet med Natalja Vitrenko i spissen.

Et interessant spørsmål her er i hvilken grad regimets støtte er uttrykk for befolkningens virkelige preferanser, og i hvilken grad de later som. En som har skrevet om

²³⁷ Denne oppfatningen preger Brzozowska 2005, Balázs Jarábik, Aleksandr Sjalajka.

²³⁸ "Natsionalnyj opros v dekabre 2007".

denne tematikken er Brzozowska. Hun beskriver hvordan hviterussisk utenrikspolitikk har dreid østover.²³⁹ I den forbindelse argumenter hun for at det ikke er en konsekvens av personers preferanser men snarere et resultat av at de aksepterer ”pakken” regimet tilbyr. Relatert til en sosial kontrakt er det også tenkelig at befolkningen, så lenge de får tilfredstilt sine primære behov, vil vise tillit til regimet.

Med bakgrunn i det vi har diskutert i dette og de foregående kapitlene kan en argumentere for at det ikke er en stor overraskelse at regimet får gjennomslag for sin kulturpolitiske versjon. At 50,9 % av befolkningen har tillit til presidenten bekrefter at majoriteten har valgt regimets versjon.²⁴⁰ Samspillet mellom regimets vellykkede reaksjoner på utfordrerene og befolkningens tillit resulterer i at deres virkelighetsbilde får gjennomslag blant befolkningen. At 43 % av folket ser hviterussere for å være en gren av den russiske nasjonen vitner også om styrken i deres versjon og mulighet for suksess.²⁴¹ Deres spill på folks redsler for instabilitet og opposisjonens fascistiske tilbøyeligheter medvirker til en svak bevegelse. Situasjonen vitner om et samspill mellom aktører og underliggende strukturer. At institusjoner kan forme folks ideer, holdninger og preferanser er relevant her, ved at de historiske institusjonene, eksempelvis tradisjon for passivitet og svak nasjonal identitet favoriserer myndighetene.

²³⁹ Brzozowska 2005.

²⁴⁰ ”Natsionalnyj opros v dekabre 2007”.

²⁴¹ Zaprudnik 2003.

Oppsummering og konklusjon

En kan legge til grunn at regimet med Lukasjenko i spissen foreløpig har vunnet befolkningens gunst. Regimets versjon, over det nasjonalt definerte fellesskapet, har fått gjennomslag i dagens samfunn. Til tross for sine autokratiske trekk har presidenten klart å opprettholde et bilde av seg selv som en folkevalgt leder. På det nåværende tidspunkt har regimet kontroll over det meste av samfunnet og økonomien. Statseide bedrifter står stadig for 80-90 % av BNP. Hvordan er den nasjonaldemokratiske bevegelsens og det nært relaterte regimets fremtidsutsikter? Vil sistnevnte klare å opprettholde sitt maktgrunnlag og holde utfordreren tilbake, eller vil førstnevnte klare å slå gjennom? Fremtidsutsiktene til opposisjonen er tett forbundet med regimet på samme måte som grunner til deres marginalisering. Derfor er det avslutningsvis verdt å se nærmere på faktorer av betydning for fremtidsutsiktene til begge aktørene. Men aller først vil jeg oppsummere hva jeg har undersøkt og funnet ut.

De strukturelle innvirkningene

Oppgavens fokus har vært opposisjonens marginalisering og grunnene til dette. Underveis har det blitt tydelig at det er et sammensatt bilde av årsakssammenhenger. Mitt rammeverktøy har hjulpet meg med å avdekke det komplekse bilde, samtidig som det har vært medvirkende til å belyse de mangfoldige grunnene på en systematisk måte. Jeg konseptualiserte den hviterussiske opposisjonen som en sosial bevegelse. Det gav meg verktøy til å argumentere for at de er en mislykket opposisjon både på grunn av det ytre spillerom og deres indre karakteristikk. Tydelighet av samspillet mellom aktørene var en annen fordel ved denne konseptualiseringen. Det andre rammeverktøyet jeg benyttet meg av var stiavhengighet som *integrative approach*, hvor strukturer og aktører vekselvis bidrar til eller hemmer utvikling. Stiavhengighet har vært med på å øke forståelsen av vekselspillet mellom de strukturelle og aktørmessige forklaringene, altså de bakenforliggende og direkte forklaringene på opposisjonens marginalisering. De ulike forklaringene delte jeg inn i eksterne og interne typer, og belyste dem i hvert sitt kapittel. Først diskuterte jeg en av de strukturelle eksterne årsakene, nemlig de historiske røttene for seinere å kunne forstå deres innvirkning på dagens situasjon. I de to etterfølgende kapitlene rettet jeg oppmerksomheten mot aktørene med innvirkning på opposisjonen, først på bevegelsen selv og deretter deres interne faktorer. Videre diskuterte jeg nåtidens eksterne faktorer, først og fremst regimet og dets strategier som marginaliserende elementer for opposisjonen, men også geopolitiske

faktorer. Rammen rundt sosiale bevegelser gav meg nødvendig verktøy til å kunne diskutere aktørenes konsekvenser, mens stivhengighet synliggjorde deres samspill med strukturer.

Underveis i oppgaven har det vært mulig å se spesielt ett gjennomgående aspekt, de historiske røttene. Dette viser at en ikke kan komme utenom områdets kulturpolitiske historie. Den har, som vi har sett, hatt innvirkning på dagens mentalitet, hvordan folk tenker og ser omverden på. Når det gjelder regimet og opposisjonen danner historien grunnlaget for å forstå dem og deres handlinger. Videre har fortiden resultert i at en rekke *stier* har opprettholdt sin tilstedeværelse. Opprettelsen av en *sti* er resultat av en interaksjon mellom aktører og strukturer. De historiske røttene er i overført betydning en paraply for videreføring av ulike *stier*, hvor flere har innvirkning på bevegelsens marginalisering. Underveis har jeg fremhevet disse videreføringene, en ikke institusjonalisert hviterussisk nasjonalidentitet, marginaliserte historiske bevegelser, gjennomslag for regimets versjon over de samlende elementene og tilbøyeligheten for en sterk leder.

En historisk kilde til den nasjonaldemokratiske bevegelsens marginalisering er mangel på erfaringen med å være en selvstendig nasjon. Forsker Mark Lenzi mener at dersom et land har en sterk historie av uavhengighet eller korte demokratiske perioder, så har landet bedre muligheter for å implementere demokratisering på en vellykket måte etter en periode med autokratisk og udemokratisk system.²⁴² Dette kan øke forståelsen for betydningen den historiske bakgrunnen har, ettersom området har opplevd lange perioder med okkupasjon og sovjetisering, som har utkrystallisert seg blant annet i form av en av de sammenhengende stiene, nemlig svak nasjonal identitet. En sterk nasjonal identitet er en forutsetning for et sivilisert samfunn. En annen virkning de historiske røttene har, er videreføring av en svak hviterussisk nasjonaldemokratisk bevegelse. Dagens bevegelse har likhetstrekk med områdets historiske bevegelser, Hramada på begynnelsen av 1900-tallet og Folkefronten på 80-tallet. I likhet med dagens bevegelse hadde de som vi så vanskeligheter med å nå ut med sitt budskap og mobilisere folk til kollektiv protest. I tillegg til datidens utfordringer led de i likhet med dagens bevegelse under de historiske faktorene, som en svak nasjonal bevissthet.

To ulike versjoner over like elementer det hviterussiske fellesskapet skal inneholde, er en annen konsekvens av områdets historie. Den første representeres av den nasjonaldemokratiske bevegelsen med dens vekt på at Hviterussland er en vestlig stat med en identitet som tar avstand den russiske. Mens den andre representeres av regimet, ofte omtalt som den offentlige. Denne preges av videreføring av den russiske (sovjetiske) historiografien,

²⁴² Lenzi 2002:1.

og en mer russisk definert identitet. Forskeren Grigory Ioffe peker på at hviterussere lider av en kollektiv identitetssplittelse nettopp på grunn av disse to ulike historiske påvirkningskilder.²⁴³ Jeg kan ikke fullstendig si meg enig i denne påstanden fordi historisk sett har primært den russiskorienterte dominert det hviterussiske samfunnet. Det samme kan sies å være gjeldende i dag. Derfor er det ikke overraskende at som konsekvens av dette og regimets politikk så er denne retningen mer samlende, altså mer foretrukket av store grupper. Konsekvensen av videreføringen av den samme retorikken gir lav oppslutning rundt den nasjonaldemokratiske versjonen.

Er det slik at majoriteten er kategorisk mot nasjonaldemokratiske verdier? Forbindelsen her er ikke det at disse verdiene strider mot opinionens, men har nok snarere sammenheng med hvordan de blir presentert, blant annet som et motstykke til regimets verdier. Opposisjonens egen fremstilling av seg selv og myndighetens fremstilling står i sterk kontrast til hverandre. I sistnevnte fremstilles de som vestlige spioner som har til hensikt å destabilisere landet. Mens de selv fremhever at de skal implementere demokrati og vestlige verdier. Et slikt kontrastfylt bilde gjør befolkningen tilbøyelige til å foretrekke det kjente og ”kjøpe” det offentlige bildet. Derfor mener jeg regimets vellykkede strategi viser at majoriteten av hviterussere har vanskeligheter for å bevege seg utpå en ny sti.

Befolkningens høye tillit til president Lukasjenko kan oppfattes i retning av en annen stiavhengighet, nettopp tilstedeværelsen av en sterk leder. Flere forskere peker på denne tendensen blant mange av de tidligere sovjetrepublikkene. Forskerne Stephen White og Elena Korosteleva mener dette kommer spesielt godt frem i Hviterussland ved at Lukasjenkos velgere er for et sterkt lederskap.²⁴⁴ Selv mener jeg at mangelen på erfaring med demokratiske verdier gjør det lettere for mange å forholde seg til én leder istedenfor mangfoldige aktører, eksempelvis partier. Derfor tror jeg koblingen snarere skyldes en oppfatning om at en sterk leder fremstår som en garanti for stabilitet. En kan se lederaspektet i relasjon til hvilken sti en er vant til. Samtidig skal en heller ikke glemme myndighetenes dramaturgi. Bildet av Lukasjenko som er alene om å fremme befolkningens beste har gjennomslag. Den tidligere nevnte filmen *Ploshcha* bekrefter dette.²⁴⁵ Beskrivelsen bekrefter ytterligere videreføringen av sovjetologien. For eksempel fokuserte også Stalin på at han var omringet av fiender fra alle kanter.

²⁴³ Ioffe 2003:1267.

²⁴⁴ White og Khorosteleva 2004:73.

²⁴⁵ I filmen *Ploshcha* blir samtaler med eldre personer på den hviterussiske landsbygda gjennomført. Samtalene vitner om at mediernes formidling av et Hviterussland omringet av fiender har slått rot blant folk, og er overbevisende.

I første kapittel diskuterte jeg hvorfor ting er som de er, og i den forbindelse hvorfor det er en tendens til at noen stier opprettholdes. Tidligere nevnte *sunk cost* kan forklare hvorfor det ofte er lettere og rimeligere å opprettholde en kjent sti enn og begynne på en ny. Et annet problem er om en bestemmer seg for å gå vekk fra en sti. Da dukker spørsmålet om hva en står igjen med. Relatert til Hviterussland, som preges av en svak hviterussiske nasjonale bevisstheten, kan en argumentere for at en helt ny sti ikke er klar ennå fordi opposisjonen ikke representerer et appellerende og reelt alternativ. I diskusjonen av de interne faktorene ble det klart at opposisjonen har lav støtte i befolkningen.

Hviterussland og dens opposisjon er empiriske bevis på fortidens innvirkning på dagens situasjon. Samlet har vi sett at ulike former for stiafhengighet kommer til uttrykk i Hviterussland. *Stiene* gir utslag på opposisjonen blant annet i form av at deres budskap om demokrati og ytringsfrihet blir abstrakte begreper for en god del hviterussere. I tillegg er det vanskelig for mange å identifisere seg med opposisjonens symbolikk siden den nasjonaldemokratiske versjonen alltid har vært underlegen den mer prorussiske. Det fremste eksempelet er dagens språksituasjon, hvor russisk på langt på vei er landets offisielle språk. Med andre ord kan vi si at de vedvarende institusjonene er til hinder for oppslutning rundt den demokratiske bevegelsen.

To hovedaktører

I diskusjon av de aktørrelaterte forklaringene belyste jeg hvordan bevegelsen hindres i å bli en vellykket bevegelse. Deres *handlingsramme* representerer som vi har sett ikke en effektiv ramme for kollektiv handling. Dermed blir ikke deres kulturelle symboler tilgjengelige som mobiliserende symboler. I tillegg argumenterte jeg for at den indre splittelsen og deres intelligentsiakarakteristikk bidrar til at de fremstår som en lite handlekraftig bevegelse og er med på å øke avstanden mellom dem og majoriteten. Under ett fremstår opposisjonen som en mislykket bevegelse sett i sammenheng med de komponentene en vellykket bevegelse inneholder.

Det er imidlertid viktig å huske at de samme ressursene nødvendigvis ikke må være tilstede ved hver regimeendring. Det partikulære ved hvert tilfelle er også av betydning. Det samme gjelder kriterier for hva en sosial bevegelse bør inneholde. Likevel kommer en ikke bort ifra Tillys poeng om forbindelsen mellom kvaliteten på ressursene og sannsynligheten for å levere, gir utslag på mobilisering.²⁴⁶ Når begge faktorene foreligger øker sannsynligheten for at flere vil engasjere seg og gi uttrykk for sitt syn offentlig. Mens hvis folk er skeptiske til

²⁴⁶ Tilly 1978:84.

aktivisme og tviler på at protester kan bli vellykkede, vil ikke folk delta. På nåværende tidspunkt preges altså den nasjonaldemokratiske bevegelsen av manglende gjennomslagskraft. Dette forsterkes ytterligere i relasjon til befolkningens preferanser siden bevegelsen representerer et annet verdisystem enn majoriteten, og dermed blir dere versjon ikke tiltrekkende. Her ser en hvordan stivhengighet kan være hemmende for utvikling.

Regimet, den andre hovedaktøren, kan også relateres til innvirkningen av stivhengighet. Siste kapittel omhandlet deres vellykkede strategi i å holde utfordreren nede, blant annet på grunn av at befolkningen støtter opp om regimet. Regimets identitetspakke er akseptabel for folk fordi den ikke undergraver de grunnleggende elementer i deres livsprosjekter.²⁴⁷ Den har dominert området over lang tid. Vi har sett at myndighetene og deres kulturpolitiske versjon er en viktig grunn til bevegelsen ikke klarer å nå ut til større samfunnssegmenter. En annen grunn er de ulike reaksjonsmuligheter myndighetene benytter for å hindre en utfordrer i å vokse frem. De viktigste er undertrykkelse, en virtuell politikk og forebyggende arbeid. Resultatet blir et begrenset lovlig handlingsrom for opposisjonen. Andre konsekvenser er at bevegelsen stigmatiseres og diskrediteres gjennom deres virkelighetsbilde, og at kostnadene for kollektiv handling blir høye på grunn av blant annet den vilkårlige lovgivning. Dette skremmer folk fra aktivisme og deltagelse i ikke-statlige aktiviteter, og opprettholder avstanden mellom majoriteten av befolkningen og de som er engasjert i regimekritiske aktiviteter.

Russland og Vesten er to geopolitiske faktorer med innvirkning på gruppens marginalisering. Begge gir regimet incentiver til å fortsette samme kurs. Russland med sin politiske og økonomiske støtte, og Vesten med sin isolasjonspolitik. Til sammen fører de eksterne faktorene til at den nasjonaldemokratiske bevegelsen blir stående for selv. De ulike forklaringene på bevegelsens marginalisering viser forklaringskraften verktøyene stivhengighet og sosiale bevegelser har. Forholdet mellom de ulike faktorene, som leder til bevegelsens marginalisering, forteller om de begrensningene og mulighetene aktørene har, samt strukturenes innvirkning.

Eksisterer en utslagsgivende årsak?

For å hjelpe meg i drøftingen av forklaringer på opposisjonens fravær av gjennomslagskraft har jeg tatt i bruk den eksisterende faglitteraturen på området. Som nevnt tidligere er deres begrensning at de i hovedsak fokuserer på enkelte aspekter, og snarere ser på landets problemer, men utelater bakgrunnen for opposisjonens marginalisering. Mange peker

²⁴⁷ Brzozowska 2005:305.

på de historiske røttene som en sentral årsak til dagens politiske situasjon. Imidlertid har jeg pekt på at det også finnes nåværende, mer aktørmessige grunner til dagens situasjon og bevegelsens marginalisering. Underveis i oppgaven har jeg trukket inn flere elementer og sett dem i sammenheng med hverandre, slik som kontrasten mellom opposisjonens program og majoritetens preferanser. I forlengelsen av å diskutere forklaringer mener jeg at jeg har gjort noen nye funn. Et av dem er motsigelsesfylte funn vedrørende opposisjonens syn på befolkningen. Brzozowska argumenterer for at de kritiserer befolkningen, mens jeg derimot ikke har avdekket noe slikt.

Et annet aspekt er belysningen av opposisjonen som en sosial bevegelse. Den har hjulpet meg til å få frem mangfoldet av forklaringene på gruppens situasjon, slik som å øke forståelsen av interaksjonen mellom aktørene, opinionen, regimet og opposisjonen. I forbindelse med gjennomgangen av regimets politikk har en rekke nye forhold kommet frem. At de er et motstykke til opposisjonen har kommet skarpere frem av å belyse opposisjonen i lys av en sosial bevegelse, blant annet ved deres politikulturelle versjon og deres suksess. Vi har sett at regimets bruk av myter og symboler har vært mer vellykket enn bevegelsens fordi den sovjetiske historien er mer foretrukket av store grupper enn den nasjonaldemokratiske. En annen fordel ved denne tilnærmingen er at en får satt navn på myndighetenes undertrykkende reaksjoner mot utfordreren. Dette bekrefter ytterligere deres gjensidige innvirkning på hverandre. Jeg mener at resultatene av min anvendelse av sosiale bevegelser viser verdien den kan ha på andre områder enn Vesten, hvor den primært har forekommet.

Underveis har jeg benyttet faglitteratur om fargerevolusjoner og tatt i bruk deres karakteristikk. Den har hjulpet meg å påpeke hvor langt unna den nasjonaldemokratiske opposisjon er en slik type regimeendring. Demonstrasjonene i etterkant av presidentvalget i 2006 illustrerte at bevegelsen er mislykket. Samtidig gir litteraturen en pekepinn på hvor endring må til for at opposisjonens samfunnsposisjon skal endres. For eksempel peker Bunce og Wolchik på sannsynligheten for spredning av fargerevolusjon som modell for fall av autokratiske regimer grunnet regionens felles karakteristikk.²⁴⁸ Imidlertid er det viktig å diskutere hvorvidt en slik regimeendring ikke er aktuell i alle tilfeller. Selv mener jeg betydningen av det partikulære ved en situasjon er viktig. Det hviterussiske tilfellet demonstrer nettopp dette med sitt fravær av endring.

I forlengelsen av de nevnte forklaringene kan en stille spørsmål ved om det er de interne eller eksterne årsakene som er mest utslagsgivende for opposisjonens marginalisering.

²⁴⁸ Bunce og Wolchik 2006b).

Dette temaet tok jeg opp med mine respondenter. Blant forskerne jeg snakket med, fremhevet mange de interne faktorene for å være mest avgjørende. Mens blant de opposisjonelle hersket et mer splittet syn. Dette mener jeg styrker min oppfatning om at interne og eksterne faktorer virker gjensidig forsterkende på gruppens marginalisering. Hver forklaring kan ikke forstås uten relasjon til andre forklaringer, noe jeg har visst i diskusjonen av de ulike grunnene. Et eksempel er at myndighetens reaksjon mot utfordrerer ikke kan forstås uten å se den i forbindelse med landets historiske røtter. Det er med andre ord snakk om et samspill mellom ulike faktorer som samlet resulterer i en marginalisert og mislykket bevegelse. Det er verdt å påpeke at tiliten til presidenten gradvis synker. Likevel fører ikke en nedgang til en tilsvarende økning i den demokratiske bevegelsens.²⁴⁹ Dette mener jeg ytterligere vitner om samspillet mellom de ulike forklaringene.

Min anvendelse av stivhengighet som *integrative approach*, hvor både struktur og aktører tilskrives en rolle, er et annet element som støtter opp om denne argumentasjonen. Vi har sett at tilstedeværelsen av samspill mellom struktur og aktører gjør det vanskelig for bevegelsen å tiltrekke seg flere folk med sitt repertoar og budskap. Det er altså snakk om direkte og bakenforliggende forklaringer på opposisjonens marginalisering. Aktørene er ikke fullstendig begrenset av strukturene eller omvendt. Den strukturelle bakgrunn medvirker til at den hviterussiske bevegelsen har problemer med å nå ut med sitt budskap til større segmenter av samfunnet. Mens når det gjelder aktører har vi sett at både opposisjonen selv, regimet og opinionen medvirker til en marginalisert opposisjon. Vi er vitne til at når en institusjon har slått rot er tendensen at den reproducerer seg over tid og kan forme politiske strategier og påvirke politiske utfall. Det er likevel viktig å påpeke at selv om stier har tendens til å reproducere seg kan aktører ta autonome valg med endring som konsekvens. Blant mine intervjuobjekter var det ulike syn vedrørende dette, noe jeg mener styrker min måte å bruke stivhengighet på.

Opgaven viser hvordan stivhengighet kan brukes på en mindre deterministisk måte enn det har forekommet i postsovjetisk kontekst. Modellen bidrar til å øke forståelsen av vekselspillet mellom aktør og struktur. Dette viser fordelene av å bruke nettopp stivhengighet som en kombinasjon av strukturell og (aktør)voluntaristisk tilnærming. En slik tilnærming gir implikasjoner for fremtiden ettersom både de historiske strukturene og aktørene har betydning i forbindelse med utviklingen. Derfor mener jeg det blir interessant å se videre hvorvidt stivhengighet kommer til å ha forklaringskraft på opposisjonens utvikling fremover.

²⁴⁹ Rotman og Danilov 2003:107.

Opposisjonen marginalisering er forårsaket av et sammensatt bilde av årsakssammenheng. Med dette som utgangspunkt kan det være interessant å se på andre problemstillinger med fokus på den hviterussiske bevegelsen internt. Et aspekt jeg ikke har prioritert i denne oppgaven er i hvilken grad de gamle og de unge opposisjonelle er forskjellige, for eksempel ulikheter i holdninger og ideer. Å sammenligne den yngre generasjonen hviterussiske med andre unge aktivister i ulike tidligere sovjetrepublikker, slik som Ukraina og Georgia kan også være spennende å undersøke videre. I den forbindelse er det relevant å se på til hvilken grad de skiller seg fra hverandre, og om forskjellene er ytterligere en kilde til fravær av suksess hos den hviterussiske bevegelsen?

Fremtidsutsikter

Blant forskere hersker det ulike syn på landets fremtid. Hovedvekten av deres antagelser hviler på at den økonomiske faktoren er avgjørende for regimet. En endring i den økonomiske situasjon kan resultere i en endring av regimets politikk og befolkningens støtte. Relatert til dette er Russland og deres økonomisk støtte avgjørende. Tidligere så vi at Russland står for 90 % av landets energiresurser, noe som skaper stor økonomisk avhengighet av dem. En forverring av forholdet til Russland kan tvinge de hviterussiske myndighetene til å se etter andre støttespillere. Noe slikt kan føre til at de må åpne opp for Vesten og dermed også deres krav om markedsreformer og liberalisering. På det nåværende tidspunkt synker statens inntekter og utgiftene til energi øker, blant annet fordi Russland har økt energiprisene.

Alle forskere jeg snakket med mente at regimet har kapasitet til å reformere seg innenfra. Spørsmålet er bare om de har motivasjon til dette. Kłysiński pekte på at visse endringer allerede er implementert, og planer om *punktova privatizatsija* (trinnsvis privatisering) er under utarbeiding i håp om å forbedre økonomien. En annen endring er innstramming av det omfattende velferdssystemet. Fra begynnelsen av 2007 ble det vedtatt om å begrense *lgoty* (sosiale og økonomiske goder) som store deler av befolkningen mottar, deriblant pensjonister i form av gratis mat og transport. Hele 65,4 % er imot slike innstramminger.²⁵⁰ Prosessen kan settes i sammenheng med den tidligere nevnte sosiale kontrakten mellom myndighetene og befolkningen. En kan diskutere hvorvidt innstrammingen av *lgoty* representerer et brudd på den sosiale kontrakten. Hvilke følger kan dette få for videre utvikling, spesielt med tanke på hvor viktig sosialøkonomisk stabilitet er for hviterussere? En mulig utvikling er at befolkningens tillit til regimet synker og deres

²⁵⁰ "Natsionalnyj Opros v Sentjabre, 2007" .

misnøye øker. Det kan igjen føre til at flere mobiliseres til protest, og oppslutning rundt den nasjonaldemokratiske bevegelsen øker.

I takt med gnisningene i forholdet mellom Hviterussland og Russland har avrussifisering av regimets versjon funnet sted. Da tenker jeg på deres vektlegging og økte bevissthet rundt en nasjonal- og kulturell identitet. En slik utvikling kan igjen medvirke til at deres kulturpolitiske versjon fortsatt forblir samlende, og reduserer opposisjonens tiltrekning. Kort oppsummert er ingenting avgjort enda, men som Brzozowska påpeker så kan regimets makt bli utfordret når det ikke lenger er mulig å opprettholde status quo.²⁵¹

Når det gjelder den hviterussiske bevegelsens fremtidige utvikling mener flere at forandring bare kan skje ovenifra siden mulighet for utvikling av en massebevegelse mangler ut fra de politiske forholdene.²⁵² Hvis regimets maktgrunnlag endres for eksempel innenfor den økonomiske sektoren, kan dette være med på å endre opposisjonens handlingsrom, og skape nye muligheter for mobilisering. Det samme gjelder dersom forebyggende tiltak senkes, og handlingsrommet for bevegelsen utvides. I forbindelse med mine mangfoldige grunner til bevegelsens marginalisering mener jeg at endring innad i opposisjonen også kan bidra til å forbedre deres posisjon, med for eksempel større enhet innad.

En kan spørre seg om det eksisterer en faktor som kan være *limet* mellom den marginaliserte gruppen og resten av befolkningen. Smoliński mener at det ikke finnes noe *lim* mellom opposisjonen og resten av befolkningen siden de har vært der i over 20 år.²⁵³ Kłysiński derimot mener at nettopp fokus på de sosialøkonomiske problemer kan være *limet* som trengs.²⁵⁴ På den måte kan de tiltrekke større segmenter av befolkningen ettersom sosialøkonomiske spørsmål er viktige for befolkningen. Dessverre har dette blitt gjort i liten grad. Unntaket er *Za Svobodu* og deres fokus på kontraktsystemet på statlige arbeidsplasser.

At alle opposisjonelle fremstår som én enhet kan også virke som et *lim*. Når de står samlet vil de kunne virke mer handlekraftige og appellere til flere. Men en må også ha i mente at opposisjonen ikke nødvendigvis trenger å nå ut til større segmenter av befolkning selv om de fremstår som en enhetlig gruppe. De kan fortsatt forbli en marginalisert gruppe dersom deres mulighetsstruktur forblir smalt og deres budskap ikke appellerer. Imidlertid avhenger fremtidig mobilisering av om gruppen klare å inkludere og få støtte av nye grupper som de tidligere nevnte ikke-statlige entreprenørene.

²⁵¹ Brzozowska 2005:238.

²⁵² Blant annet Marples 2000, Pontis Foundation og Kamil Kłysiński, Vitali Silitski har en slik oppfatning.

²⁵³ Intervju med Wojciech Borodzicz Smoliński, Centre for International relations, Warszawa 22.11.2007.

²⁵⁴ Intervju med, Kamil Kłysiński Centre for Eastern Studies, Warszawa 23.11.2007.

Et tredje bindeledd kan være den yngre generasjonen. Betydningen denne gruppen kan ha fremheves av de opposisjonelle selv. Gruppen regnes for å være mer vågale når det gjelder å bruke nye ukonvensjonelle aksjonsmetoder, og viser større vitalitet. I tillegg er de ikke opptatt av interne konflikter slik som flere av de eldre lederne har tilbøyelighet for å være. At myndighetene nettopp slår hardest ned på de unge opposisjonelle er med på å synliggjøre deres potensial, siden myndighetenes reaksjoner kan tolkes i retning i at de anser de yngre aktivistene for å utgjøre en større trussel for regimets stabilitet. Et annet aspekt er at de representerer den mest regimekritiske samfunnsgruppen i landet. I fargerevolusjonene spilte nettopp de yngre generasjonene en sentral rolle.²⁵⁵ Imidlertid gjenstår det å se betydningen de kan få.

Det er ingen tvil om at bevegelsens fremtidige utvikling er tett forbundet med regimets utvikling og deres planer. I begynnelsen av 2008 ble en rekke politiske fanger løslatt, deriblant leder for MF Dimitrij Dasjkevitsj. Og i august opplevde tidligere presidentkandidat Kazulin en benådning på 5,5 års fengselstraff.²⁵⁶ Dette kan tolkes i retning av at Lukasjenko åpner sine dører for økt vestlig samarbeid. Imidlertid har samtidig en rekke nye innstramminger blitt innført, som en ny medielov²⁵⁷, og økt bruk av fengsling basert på den administrative lovgivningen har blitt gjennomført, noe som illustrerer tvetydige signaler. De geopolitiske faktorene er også av betydning. Vesten med sin isolasjonslinje og Russland med en avhengighetslinje. Førstnevnte, med EU i spissen, har begynt å åpne for en gradvis dialog med Hviterussland. Ut i fra det vi tidligere har sett i oppgaven, kan dette medvirke til endring. En mulighet er at dette vil skje uten opposisjonen og dermed bidra til å øke marginalisere av dem. En slik utvikling er bevegelsen redd for og de mener derfor at EU opererer med en dobbel standard.

²⁵⁵ For mer informasjon om deres betydning se Kuzio 2006.

²⁵⁶ I etterkant av demonstrasjonene i 2006 ble han arrestert og anklaget for hooliganisme og ulovlig oppførsel, og idømt fem og et halvt år fengselsstraff.

²⁵⁷ For mer informasjon om ny medielov vises det til: *New media law og Łukaszenka knebluje sieć*. Et annet bevis er under og i etterkant av uavhengighetsdagen 25.03.2008 ble over 100 personer både aktivister og journalister arrestert og mange slått i forbindelse med feiringen. Majoriteten av dem var unge mennesker. Disse direkte represjonene kan også tolkes i retning av staten fortsatt står sterk, og viker ikke for verken bevegelsen eller vestens krav.

Litteraturliste

- Abrahamson, Kjell Albin 2001 *Vitryssland: 88 milimeter från Europa*, Stockholm: Bokförlaget T Fisher & Co.
- Alkajev, Oleg 2006 *Rasstrelnaja Komanda*, Moskva: Partisan
- ”A. Lukasjenko nazval susjtsjetvuiusjtsjeuiu na zarubezhnye dengi oppozitsiju boevymi otrjadami po provedeniu tsjzhoj politimi v Belarusi”, tilgjengelig på http://www.belta.by/ru/belta_news?id=199569 (oppsøkt 20.02.2008)
- Anderson, Benedict 2006 *Imagined Communities*, London: Verson
- Bekkerman Berald J. 2005 *The end of the last dictatorship in Europe: Four Keys to a successful colour revolution in Belarus*, tilgjengelig på <http://www.kentlaw.edu/perritt/courses/seminar/jerry-bekkerman-BELARUS%20THESIS.htm> (oppsøkt 22.11.2008)
- “Belarus Brief: Message in a Bottle: the spirit lives on”, March 30, 2007, Pontis Foundation publikasjon tilgjengelig på http://www.nadaciapontis.sk/tmp/asset_cache/link/0000016021/Belarus%20Brief%20March%202007.pdf (oppsøkt 09.10.2007)
- Bessinger, Mark R. 2007 “Structure and Example in Modular Political Phenomena: The Diffusion of Bulldozer/Rose/Orange/Tulip Revolution”, *Perspectives on Politics* Vol.5 nr2, ss259-276
- Beyer, Jürgen og Jan Wielgohs 2001. ”On the Limits of Path dependency Approaches for Explaining Postsocialist Institution Building: In Critical Response to David Stark” i *East European Politics and Societies*, Vol. 15, Nr. 2 ss356-388
- ”Białoruś- Trzeci sektor, Narod, Kultura, Język” 2000, en samling av diverse artikler, utgitt av Eastern European Demoratic Centre (IDEE), Warszawa-Minsk
- Borchgrevink, Aage Storm 2003, *Eurostories*, Gyldendal Norsk Forlag
- Bolshaja Sovetskaja Entsiklopedija* bind 24, 3.utg 1977, Moskva: izdatelstvo ”Sovetskaja Entsiklopedija
- Brandt-Hansen, Anne, Anders Kjølberg og Arne Røksund 1997 *Hviterussland – Det usynlige landet*, FFI Rapport
- Brzozowska, Anna 2005 *Identity, Power and Legitimization- Belarusian Foreign Policy 1991-2001*, Ph.D thesis submitted to the International Relations And European Studies Department, Central European University
- Bunce Valerie J. og Sharon L. Wolchik 2006a) “International diffusion and postcommunist electoral revolutions” i *Communist and Post-Communist Studies* 39, ss283-304

- Bunce Valerie J. og Sharon L. Wolchik 2006b) "Favorable Conditions and Electoral Revolutions" i *Journal of Democracy* 17.4, ss5-18
- Eke, Steven M. og Taras Kuzio 2000 "Sultanism in Eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus" i *Europe-Asia Studies*, Vol 52, No. 3, ss523-547
- Chigrinov P.G. 2002 *Istoriija Belarusi*, 2.utg, Minsk: Polymja
- "Combined Average Ratings- Independent Countries", 2007, tilgjengelig på <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=366&year=2007> (oppsøkt 05.4.2008)
- "Cosmetic Surgery in Belarus: Toward a "New" Regime", 24.07.2007, Pontis Foundation tilgjengelig på http://www.nadaciapontis.sk/tmp/asset_cache/link/0000016753/Belarus%20Brief_July%2024.pdf (oppsøkt 09.10.2007)
- "Current trends in Belarus Politics. Survey on External and Internal Factors and their Impact on Belarus politics, summer 2006", Pontis Foundation publikasjon tilgjengelig på http://www.nadaciapontis.sk/tmp/asset_cache/link/0000013803/PONTIS%20Summer%20Survey%20on%20Belarus.pdf (oppsøkt 09.10.2007)
- D'Anieri, Paul 2006 "Explaining the success and failure of post-communist revolutions" i *Communist and Post-Communist Studies* 39, ss 331-350
- "Definition of civil society", tilgjengelig på <http://www.lse.ac.uk/collections/CCS/introduction.htm#generated-subheading2> (oppsøkt 25.10.2007)
- Della Porta, Donatella og Mario Diani 2006 *Social movements – an introduction*, 2. utg, Oxford: Blackwell Publishing
- Diani, Mario 2000 "The relational basis of social movement identities: re-assessing the "newness" og new social movement" i *European Journal of Social theory*, Vol.3; No 4, ss387-406
- Dobson, Charles 2001 *Social Movements: A summary of what works*, tilgjengelig på <http://www.vcn.bc.ca/citizens-handbook/movements.pdf> (oppsøkt 30.10.2007)
- "Dynko: Soviet Nationalism as Lukashenka's Strategy of Survival", tilgjengelig på http://www.pravapis.org/art_soviet_nationalism.asp (oppsøkt 20.01.2008)
- Elster, Jon, Clause Offe og Ulrich K. Press 1998 *Institutional Design in Post- communist Societies - Rebuilding the ship at sea*, Cambridge, University Press
- Engelstad, Fredrik 2003 "Hegemoni – makt, dominans og kultur" i *Mellom mediene*. Helge Rønning 60 år, Oslo: Unipub forlag

- ”Ezhegodnoe Poslanie Prezidenta Belarusi belorysskomy narody i Natsionalnomy sobraniniju Respubliki Belarus”, tilgjengelig på <http://president.gov.by/press49984.html#doc> (oppsøkt 20.02.2008)
- ”FINAL RESULTS OF THE PRESIDENTIAL ELECTION” tilgjengelig på <http://www.iiseps.org/e4-06-1.html> (oppsøkt 20.02.2008)
- “Freedom Day: Opposition and the Government in the Old Format”, 03.04.2007 Biss publikasjon, tilgjengelig på http://www.belinstitute.eu/images/stories/documents/freedom%20day_en.pdf (oppsøkt 09.10.2007)
- Godzimirski, Jakub M. “Hviterussland- Europas sorte får” i *Hvor hender det?* 3.mars , red; Ivar Windheim. Nupi publikasjon
- ”Gosudarstvennaja politika”, tilgjengelig på <http://president.gov.by/press10663.html>, (oppsøkt 23.10.2007)
- Giugni, Marco 1999 “How Social Movements Matter: past research, Present Problems, Future Developments” i *How Social Movements Matter* red. Marco Giugni, Dough McAdam og Charles Tilly, Minneapolis/London: University of Minnesota Press
- Giugni, Marco 2001 “Modern Protest Politics” i *Encyclopedia of European Social History*. red. Peter Stearns, Bind 3, ss311-331, New York; Detroit : Charles Scribner's Sons
- Guthier, Steven L. 1997 The Belorussians: National Identification and Assimilation, 1897-1970. Part 2:1939-70 i *Soviet Studies*, Vol.29, No.2 (Apr.1977), ss270-283
- Haerpfer Christian W. 2005 “Belarus and Postcommunist Democratization” i *Postcommunist Belarus* red. White, Stephen, Elena Korosteleva og John Löwenhardt, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc
- Hill, Ronald J 2005 “Post- Soviet Belarus: In Search of Direction” i *Postcommunist Belarus* red. White, Stephen, Elena Korosteleva og John Löwenhardt, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc
- Hroch, Miroslav 1985 *Social Precondition of national revival in Europe*, Cambridge: University Press
- Ioffe, Grigory 2003 “Understanding Belarus: Questions of Language” i *Europa-Asia Studies*, Vol. 55, No.7, ss1009-1047
- Jaskevintsj, Jadviga Stanislavovna 2004 *Osnovy ideologii belorusskovo gosudarstva*, Minsk: Redaktsionno-Izdatelckij Tsentri Akademii Upravlenija Pri Prezidente Respubliki Belarus
- Jenkins, J. Graig 1983 “Resource Mobilization Theory and the Study of Social Movement” i *Annual Review of Sociology*, Vol.9, ss527-553
- Kappeler, Andreas 2001 *The Russian Empire*, Harlow: Pearson Education

- Krivosheev, Denis 2003 "Belarus external relations" i *Contemporary Belarus: Between democracy and dictatorship* red. Elena Korosteleva, Colin Lawson og Rosalind J. Marsh, London: RoutledgeCurzon
- Kitschelt, Herbert 1992 "Political regime change: Structure and process-driven explanations?" i *American Political Science Review* I, Vol. 86, Nr.4, December
- Kjeldstadli, Knut 2002, "Fra Pariserkommunen til Porte Alegre, Hvordan og hvorfor oppstår sosiale bevegelser?" På trykk i *Kontur* 2 og 3/2003, tilgjengelig på <http://www.hf.uio.no/forskningsprosjekter/fosam/om/Bevegelser.%20Kontur.pdf> (oppsøkt 14.01.2008)
- Kolstø, Pål 1999 *Nasjonsbygging, Russland og de nye statene i øst*, Oslo: Universitetsforlaget
- Korosteleva, Elena, Colin Lawson og Rosalind J. Marsh 2003 "Introduction: paradoxes of democratisation in post-communist Belarus" i *Contemporary Belarus: Between democracy and dictatorship* red. Elena Korosteleva, Colin Lawson og Rosalind J. Marsh, London: RoutledgeCurzon
- Kosman, Marcelli 1979 *Historia Białorusi*, Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo
- Kotljartsjuk, Andrej 2004 "the Tradition of Belarusian Statehood: Conflicts about the Past of Belarus" i *Contemporary Change in Belarus*, Egle Rindzeviciute (red), ss 41-72
- Kovkel I.I. og Jarmusik E.S. 2005 5.utg *Istorija Belarusi s drevhejsjikh vremen do hasjevo vremeni*, Minsk Respublikanskoe unitarnoe predpriятие "Iztadelstvo Belorusskij Dom petsji"
- Krasner, Stephen D. 1988 "Sovereignty – an institutional perspective" i *Comparative Political Studies* Vol. 21 Nr.1 April ss66-94
- Kuper, Adam 1999 *Culture: The Anthropologists' Account*, Massachusetts/London: Harvard University Press
- Kuran, Timur 1989 "Sparks and prairie fires: A theory of unanticipated political revolution" i *Public Choice* 61 ss41-74
- Kuzio, Taras og Marc Nordberg 1999 "National and state building, historical legacies and national identities in Belarus and Ukraine: a comparative analysis" i *Canadian Review of Studies in Nationalism*, XXVI
- Kuzio, Taras 2002 "History, memory and national building in the post-soviet colonial space" i *Nationalities Papers*, Vol.30, Nr,2
- Kuzio, Taras 2005 "The oppositions' road to success" i *Journal of Democracy* Vol. 16 nr2
- Kuzio, Taras 2006 "Civil society, youth and societal mobilization in democratic revolutions" i *Communist and Post-Communist Studies* 39 (2006) ss365-386

- “Labour: Number of economically active population”, tilgjengelig på <http://belstat.gov.by/homep/en/indicators/labor.php> (oppsøkt 20.03.2008)
- Langholm, Sivert 1997 *Historisk rekonstruksjon og begrunnelse – En innføring I historiestudiet*, 2.utg, Oslo: Andresen & Butenschøn AS
- “Legal Memorandum by the Pontis Foundation’s Insitute for Civic Diplomacy. Anti-Revolution Legislation in Belarus: State is Good, Non-State is Illegal.” Desember 22,2005, tilgjengelig på http://www.nadaciapontis.sk/tmp/asset_cache/link/0000014889/Legal%20Memo%20on%20Anti%20Revolution%20Legislation%20of%20Belarus.pdf (oppsøkt 27.11.2007)
- Lenzi, Mark 2002 “Lost civilization: The through repression of civil society in Belarus“, tilgjengelig på http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3996/is_200207/ai_n9119068 (oppsøkt 27.11.2007)
- Lubachko, Ivan S. 1972 *Belorussia: under soviet rule 1917-1957*, the University Press of Kentucky
- ”Łukaszenka knebluje sieć” (*Lukasjenko knebler nettet*), tilgjengelig på http://wyborcza.pl/1,75248,5557845,Lukaszenka_knebluje_siec.html#more (oppsøkt 08.08.2008)
- Lukasjenko: ”Oppozitsjija v Belarusi vovce ne zapresjtsjena”, tilgjengelig på http://naviny.by/rubrics/politic/2007/01/25/ic_articles_112_149488 (oppsøkt 20.02.2008)
- “Lukasjenko zajavil, sto prezidentskie vybory- 2006 byli sfalsifitsirovany”. 2006 Hentet fra Belorusskie Novosti, tilgjengelig på http://naviny.by/rubrics/politic/2006/11/23/ic_news_112_262647/ (oppsøkt 24.10.2007)
- Lumley, Robert 1990 *States of Emergency – Cultures of Revolt in Italy from 1968-1978*, London/New York: Verso
- Löwenhardt, John, 2005 “Belarus and the West” i *Postcommunist Belarus* red. White, Stephen, Elena Korosteleva og John Löwenhardt, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc
- Mahoney, James og Richard Snyder 1999 “Rethinking Agency and Struckture in the Study of Regime change” I *Studies in Comparative International Development (SCID)*, vol. 34, nr. 2 June 1999
- Maila, Martin 1994 *The Soviet Tragedy. A History of Socialism in Russia 1917-1991*, New York: Free Press
- Manajev, Oleg 2006 “Recent Trends in Belarusina Public Opinon” i *Prospects for Democracy in Belarus* red. Joerg Forbrig, David R.Marples og Pavol Demeš, The German Marshal Fund of the United States and Individual Authors

- Marples, David R. 1999 *Belarus a denationalized nation*, Amsterdam: Harwood academic publishers
- Marples, David R. 2003 "History and politics in post-Soviet Belarus: the foundations" I *Contemporary Belarus: Between democracy and dictatorship* red. Elena Korosteleva, Colin Lawson og Rosalind J. Marsh, London: RoutledgeCurzon
- Marples, David R. 2006 "Color revolutions: the Belarus case" i *Communist and Post-Communist Studies* 39, ss 251-364
- McFaul, Michael 2005 "Transitions from Postcommunism" i *Journal of Democracy*, Vol. 16 Nr 3
- Mihalisko, Kathleen J. 1997 "Belarus: retreat to authoritarianism" i *Democratic Changes and authoritarian reactions in Russia, Ukraine, Belarus and Moldova*, red. Karen Dawisha og Bruce Parrott, Cambridge University Press
- "Narusjenija prav tsjeloveka v Belarusi v 2006 gody, Analititsjeskij obzor", tilgjengelig på http://www.spring96.org/files/book/2006_review_ru.pdf (oppsøkt 25.02.2008)
- "National Security & Defence no.06/2004", månedlig tidsskrift for Razumkov Senteret, Ukrainisk senter for økonomiske og politiske studier, tilgjengelig på <http://www.uceps.org/journal.php?y=2004&cat=53> (oppsøkt 10.10.2008)
- "Natsionalnyj opros v dekabre", 2007, tilgjengelig på <http://www.iiseps.org/opros48.html> (oppsøkt 10.02.2008)
- "Natsionalnyj opros v sentjabre", 2007, tilgjengelig på <http://www.iiseps.org/data07-03-9.html> (oppsøkt 10.02.2008)
- "New Media Law Signed by Lukashenko", tilgjengelig på <http://www.humanrightshouse.org/dllvis5.asp?id=6769> (oppsøkt 10.08.2008)
- Nistad, Bjørn 2004 *Russisk politisk idéhistorie fra opplysningstiden til i dag*, Oslo: Solum Forlag
- Nocuń, Małgorzata og Andrzej Brzezicki 2007 *Białoruś- kartofle i džinsy*, (Hviterussland-poteter og jeans) Kraków: Wydawnictwo Znak
- "Novogodnee obrasjenie", tilgjengelig på presidentens nettside <http://president.gov.by/press49979.html#doc> (oppsøkt 03.03.2008)
- Oberschall, Anthony 1973 *Social Conflict and Social Movements*, New Jersey: Prentice-Hall, INC.
- Olsen, Heidi-Iren 2000 *Historisk Kontinuitet? Religion, historie og konstruksjon av nasjonal identitet i Hviterussland og Ukraina 1991-98*, Hovdeoppgave i Statsvitenskap, Universitetet i Oslo
- Parker, Stewart 2007 *The Last Soviet Republic*, Trafford Publishing

- ”Perepis naselenija 1999”, tilgjengelig på
<http://belstat.gov.by/homep/ru/publications/main.html> (oppsøkt 28.november 2007)
- Pipes, Richard 1992 “Ch.2 The Establishment of the Union of Soviet Socialist Republics” i
The Soviet Nationality Reader The Disintegration in Context, red. R. Denber,
 Westview press, ss35-86
- Pipes, Richard 2000 *Property and Freedom*, New York: Vintage Books
- ”Report, Fact finding mission: Belarus, 21-26 January 2007”, basert på et besøk Landinfo,
 Migrationsverket (det svenske direktoratet for immigrasjon) og Migrationsverket
 (UVI, det finske direktoratet for immigrasjon) hadde i Minsk.
- Repstad, Pål 2004 *Mellom nærhet og distanse*, 3. utg, Oslo: Universitetsforlaget
- ”REPUBLIC OF BELARUS PRESIDENTIAL ELECTION” tilgjengelig på
http://www.osce.org/documents/odihr/2001/10/1237_en.pdf. (oppsøkt 10.10.2007)
- ”POPULATION CENSUS' 1999”, tilgjengelig på
<http://belstat.gov.by/homep/en/census/main2.php> (oppsøkt 02.02.2008)
- ”Prezident Belarusi Aleksandr Lukasjenko vstrevozhn rostom vlijatelnosti oppozitsjii”,
 tilgjengelig på http://ictv.ua/rus/news_world.php?news_id=95075 (oppsøkt
 20.02.2008)
- Rontoyanni, Clelia 2005 “Belarus and the East” i *Postcommunist Belarus* red. White,
 Stephen, Elena Korosteleva og John Löwenhardt, Oxford: Rowman & Littlefield
 Publishers, Inc
- Rotman David G og Aliaksandr N. 2003 Danilov” President and opposition: specific features
 of the Belarusin political scene” i *Contemporary Belarus: Between democracy and
 dictatorship* red. Elena Korosteleva, Colin Lawson og Rosalind J. Marsh, London:
 RoutledgeCurzon
- Sadowski, Rafał, 2007 *Białoruś 2006*, Rapport fra Centre for Eastern Studies i Warszawa,
 tilgjengelig på: http://www.osw.waw.pl/files/Raport_Białorus_2006.pdf (oppsøkt
 08.10.2007)
- Sadowski Rafał, Agata Wierzbowska-Miazga og Iwona Wiśniewska 2005 *Białoruś- Nieznany
 Sąsiad UE, Sytuacja polityczna, społeczna i gospodarcza Białorusi* (Belarus-the EU’s
 Unkonwn Neighbour; the political, social and economical situation of Belarus)
 Rapport fra Centre for Eastern Studies i Warszawa, tilgjengelig på
<http://www.osw.waw.pl/pub/raport/raport0509.htm> (oppsøkt 08.10.2007)
- Silitski, Vitali 2003 “Explaining post-communist authoritarianism in Belarus” in
Contemporary Belarus: Between democracy and dictatorship red. Elena Korosteleva,
 Colin Lawson og Rosalind J. Marsh, London: RoutledgeCurzon
- Silitski, Vitali 2005 “Preempting Democracy: The case of Belarus” i *Journal of Democracy*
 Vol.16, nr.4

- Silitski, Vitali 2006a) *Contagion Deterred: Preemptive Authoritarianism in the Former Soviet Union (the case of Belarus)* CDDRL, Working Papers
- Silitski, Vitali 2006b), "Belarus: learning for defeat" i *Journal of Democracy* Vol 17, Number 4 ss138-152. National Endowment for Democracy and the Johns Hopkins University Press
- Silitski, Vitali 2006c) "Signs of hope rather than a color revolution" i *Prospects for Democracy in Belarus* red. Joerg Forbrig, David R.Marples og Pavol Demeš, The German Marshal Fund of the United States and Individual Authors
- "SMI v Belarusi vlijaiut na prinjatie polititsjeskikh reshenij", tilgjengelig på <http://www.belta.by/ru/news/president?id=199598> (oppsøkt 20.02.2008)
- Snow, D. A., Bruke Rochford E., Steven K. Wordem, Robert D.Benford 1986 "Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation" i *American Sociological Review*, Vol. 51, Nr.4, ss 464-481
- "Social Movement Theories", 2002, tilgjengelig på http://husky1.smu.ca/~evanderveen/wvdv/social_change/social_movement_theories.htm (oppsøkt 30.10.2007)
- "STATEMENT OF PRELIMINARY FINDINGS AND CONCLUSIONS". 2008, tilgjengelig på http://www.osce.org/documents/odih/2008/05/31268_en.pdf (oppsøkt 31.05.2008)
- Steinmo, Sven, Kathleen Thelen og Frank Longstreth 1992 "Historical Institutionalism in comparative politics" i *Structuring Politics*, Cambridge: University press
- "Svedenija ob itogakh vyborov Prezidenta Respubliki Belarus" 2006, tilgjengelig på <http://www.rec.gov.by/elect/prrb2006/itog.html> (oppsøkt 22.10.2007)
- Tarrow, Sidney 1998 *Power in Movement- Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge: University press, 2.utg.
- Thagaard, Tove 2003 *Systematikk og innlevelse* 2.utgave. Bergen: Fagbokforlaget
- The Strategy of the Movement for Freedom, fått under intervju med Aleksandr Lahviniec, 19.11.2007
- Tilly, Charles, 1978 *From Mobilization to Revolution*, New York: McGraw-Hill Publishing Company
- Tilly, Charles 1999 "From Interaction to Outcome in Social Movements" i *How Social Movements Matter* red. Marco Giugni, Dough McAdam og Charles Tilly, Minneapolis/London: University of Minnesota Press
- "Torgovj Balans Respubliki Belarus", tilgjengelig på <http://www.belstat.gov.by/index.htm> (oppsøkt 20.02.2008)

- ”Tsytoby postupit v vuz nado stat Lukamoltsem”, tilgjengelig på <http://www.charter97.org/ru/news/2008/1/12/2943/> (oppsøkt 20.02.2008)
- Tsjto takoe ”Tretij Pyt”?, tilgjengelig på <http://www.3dway.org/about#2++> (oppsøkt 16.10.2008)
- Tucker, Joshua A. 2007 “Enough! Electoral Fraud, Collective Action Problems, and Post-Communist Colored Revolutions” i *Perspectives on Politics* vol.5/Nr.3, ss535-551
- “Using “Path Dependency” as a Method in Historical Research” 2006, tilgjengelig på http://www.allacademic.com/meta/p103844_index.html (oppsøkt 29.01.2008)
- Vakar, Nicholas P. 1956 *Belorussia: The making of a nation- a case study*, Massachusetts: Harvard University Press
- Way, Lucan A. og Steven Levitsky 2006 “The dynamics of autocratic coercion after the Cold War” i *Communist and Post-Communist Studies* 39 (2006), ss387-410
- Wilson, Andrew 2005 *Virtual Politics – Faking Democracy in the Post-Soviet World*, New Haven og London, Yale University Press
- White, Stephen og Ian McAllister 2005 “Lukashenko and the Postcommunist Presidency” i *Postcommunist Belarus* red. White, Stephen, Elena Korosteleva og John Löwenhardt, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc
- Zaprudnik, Jan 1993 *Belarus: at a Crossroads in History*. Boulder: Westview Press
- Zaprudnik, Jan 2003 “Belarus: in search of national identity between 1986 and 2000” I *Contemporary Belarus: Between democracy and dictatorship* red. Elena Korosteleva, Colin Lawson og Rosalind J. Marsh, London: RoutledgeCurzon
- Zaprudski, Siarhiej, 2002 „Polityka Językowa w republice Białorus w latach 90-tych” i *Białoruś- trzeci sektor, naród, kultura, język*. Warswa-Minsk, East European Democratic Centre (IDEE), tilgjengelig på <http://www.eedc.org.pl/pl/www/onas/czytelnia/sektor/index.htm> (oppsøkt 05.05.2008)
- ”World Values Survey”, tilgjengelig på <http://www.worldvaluessurvey.org/>, (oppsøkt 24.01.2008)

Liste over intervjuobjekter

- **Balázs**, Jarábik, leder av Pact Ukraine, Kiev 14.11.2007. Intervjuet på russisk. Han har tidligere arbeidet i slovakiske Pontis Foundation.
- **Bialiatskij**, Aleksandr, leder av *Vjasna*. Minsk 16.11.2007. Intervjuet på russisk. Intervjuet foregikk sammen med hans kollega Valiantin Stefanovits. Bialiatskij har blant annet vunnet Helsingforskomiteens Andrej Sakharovs Frihetspris 2006.
- **Bukshtynovitsj**, Inna, Programkoordinator i National Democratic Institute. Kiev 12.11.2007. Intervjuet på russisk.
- **Johansen**, Henning Hj., ambassadesekretær ved den norske ambassaden i Kiev. Kiev 14.11.2007. Intervjuet på norsk.
- **Kiniales**, Aleksandr, leder av Molodoj BNF. Minsk 17.11.2007 Intervjuet på russisk. Høsten 2008 ble han innkalt til førstegangstjeneste, derfor har hans lederposisjon blitt overtatt av Franak Viacorka, en av min andre respondenter.
- **Klikhsa**, Aleksandr, Belarusian Association of Journalists (BAJ). Minsk 19.11.2007 Intervjuet på russisk. Intervjuet foregikk sammen med Pastukhov.
- **Kłysiński**, Kamil, forsker, Centre for Eastern Studies (OSW). Warszawa 23.11.2007. Intervjuet på polsk.
- **Lahviniec**, Aleksandr, Millinkevitsj sin assistent, og med i *Za Svobodu*. Minsk 19.11.2007 Intervjuet på russisk.
- **Maszkiewicz**, Mariusz, tidligere polsk ambassadør til Hviterussland i 1998-2002. Warszawa 22.11.2007. Intervjuet på polsk.
- **Mazhejka**, Pavel, leder for bevegelsen *Za Svobodu* i Grodno. Kiev 09.11.2007. Intervjuet på russisk. Han har tidligere vært Millinkevitsj sin assistent.
- **Pastukhov**, Mikhail I., direktør av Law Centre for Media Protection som er del av Belarusian Association of Journalists (BAJ), Minsk 19.11.2007. Tidligere dommer av Hviterusslands grunnlovsdomstol. Intervjuet på russisk. Intervjuet foregikk sammen med Aleksandr Klikhsa.
- **Obraztsov**, Dimitrij, medlem av Belarusian National Front (BNF). Minsk 18.11.2007. Intervjuet på russisk.
- **Tolstik**, Iryna, ungdomsaktivist i Minsk, Minsk 16.11.2007 Intervjuet på russisk
- **Silitski**, Vitali, direktør for Belarusian Institute for Strategic Studies (Biss) i Minsk, Minsk 18.11.2007. Intervjuet på engelsk.

- **Sjalajka**, Aleksandr, rådgiver i National Democratic Institute, Kiev 12.11.2007
Intervjuet på russisk. Tidligere opposisjonell aktivist, men har på grunn av sitt arbeid og fengselsopphold måttet bosette seg i Ukraina.
- **Smoliński**, Wojciech Borodzicz. Centre for International relations, 22.11.2007.
Intervjuet på polsk.
- **Vidanava**, Iryna, medlem av Den hviterussiske Studentforeningen (BSA), og er redaktør for CDMag, en undergrunds tidskrift for unge, Minsk 16.11.2007 Intervjuet på russisk.
- **Viacorka**, Franak, medlem av BNF og sønnen til av tidligere partilederen Vincuk Viacorka, Minsk 18.11.2007. Intervjuet på russisk. På slutten av oktober 2008 ble han valgt som leder av Molodoj BNF. Han tok over etter en av mine andre respondenter, Klikhsa ettersom han ble innkalt til førstegangstjeneste.
- **Bogdan** Orlov, aktivist og medarbeider i CDMag, Minsk 19.11.2007. Intervjuet på russisk.